

THE JOURNAL OF THE ECONOMIC SOCIETY OF FINLAND

Ekonomiska Samfundets

TIDSKRIFT

JAN OTTO ANDERSSON

Nedväxt – behärskad ekonomisk
nedtrappning

HANS C. BLOMQVIST

Ekonomisk integration i Asien: Effekter
på den regionala sammanhålningen

FINN OLESEN

Makroøkonomisk tænkning og kravet
om realisme

JAN-URBAN SANDAL

Arbeid, innovasjon og livets
strevsommelighet

3

2012 ÅRGANG 65 TREDJE SERIEN

FI-ISSN 0013-3183

EKONOMISKA SAMFUNDET I FINLAND (GRUNDAT 1894)

Samfundets syfte är att underhålla och vidga intresset för den ekonomiska vetenskapen samt arbeta för tillämpningen av denna vetenskap i det ekonomiska livet. Samfundet anordnar diskussioner och föredrag om aktuella ekonomiska ämnen med framträdande personer i näringslivet, den offentliga förvaltningen och den ekonomiska forskningen som inbjudna föredragshållare. Samfundet utger tidskriften Ekonomiska Samfundets Tidskrift. Medlemmar i Ekonomiska Samfundet får tidskriften som medlemsförmån. Ansökan om medlemskap riktas till sekreteraren.

Styrelsemedlemmar 2012: Annika Sandström (ordf.), Tor Bergman, Edvard Johansson, Kim Lindström, Carl-Johan Rosenbröijer, Heidi Schauman, Björn Sundell, Eva Österbacka

Sekreterare: ekonomie magister Johan Wikström. Svenska handelshögskolan, PB 479, 00101 Helsingfors.

Telefon: +358 40 511 6825. E-post: johan.wikstrom@ekonomiskasamfundet.fi

Skattmästare: diplom ekonom Markus Smeds. Krokuddsvägen 16 B 7, 02230 Esbo. Telefon: +358 40 040 7679. E-post: markus.smeds@netsonic.fi.

Ekonomiska Samfundets hemsida: www.ekonomiskasamfundet.fi

EKONOMISKA SAMFUNDETS TIDSKRIFT (grundad 1913 och åter 1923)

Huvudredaktörer och ansvarig utgivare: ED, rektor Edvard Johansson (Högskolan på Åland)

Redaktörer: PD Tom Björkroth (Konkurrensverket), lektor EM Henrik Palmén (Svenska handelshögskolan) och ED Tom Lahti (Svenska handelshögskolan).

Associerade redaktörer: docent Rita Asplund (Näringslivets forskningsinstitut, ETLA), professor em. H.C. Blomqvist (Svenska handelshögskolan), professor Markus Jäntti (Stockholms universitet), professor Martin Lindell (Svenska handelshögskolan), professor Anders Löflund (Svenska handelshögskolan), professor Gunnar Rosenqvist (Svenska handelshögskolan), professor Rune Stenbacka (Svenska handelshögskolan), professor Stefan Sundgren (Umeå universitet) och professor em. Lars-Erik Öller (Statistiska centralbyrån, Sverige).

Redaktionssekreterare: PM Eva Lindström (Svenska handelshögskolan).

Artikel- och andra bidrag sänds per e-post till huvudredaktören eller redaktionssekreteraren.

Redaktionens adress: Huvudredaktör Edvard Johansson, Högskolan på Åland, Neptunigatan 17, PB 1010, AX-22111 Mariehamn, Åland. E-post: maxedvard.johansson@me.com Redaktionssekreteraren PM Eva Lindström, Svenska handelshögskolan, PB 479, 00101 Helsingfors. E-post: redaktionssekreterare@ekonomiskasamfundet.fi

Prenumeration: Prenumerationspris 2012 (3 nummer): 30 euro. Prenumerationen kan göras genom alla tidningsombud och bokhandlar eller direkt genom redaktionssekreteraren. Prenumerationen gäller för ett kalenderår.

Lösnummer och äldre årgångar: Lösnummerpris: 12 Euro. Lösnummer och äldre årgångar erhålls av redaktionssekreteraren.

Adressändring: Anmälan om adressändring görs till samfundets sekreterare Johan Wikström, eller genom att skicka e-post till: adresser@ekonomiskasamfundet.fi.

Annonser: Kontakta redaktionssekreteraren. Bakpärm 500 Euro, 1/1 sida 330 Euro, 1/2 sida 250 Euro. Ekonomiska Samfundets Tidskrift utkommer tre gånger om året.

THE JOURNAL OF THE ECONOMIC SOCIETY OF FINLAND (founded 1913 and again 1923)

Editor: PhD (econ.), Rector Edvard Johansson (Åland University of Applied Sciences)

Co-editors: Senior Research Officer Tom Björkroth (Finnish Competition Authority), Lecturer Henrik Palmén (Hanken School of Economics) and PhD Tom Lahti (Hanken School of Economics).

Associate Editors: Docent Rita Asplund (The Research Institute of the Finnish Economy, ETLA), Professor em. H.C. Blomqvist (Hanken School of Economics), Professor Markus Jäntti (Stockholm University), Professor Martin Lindell (Hanken School of Economics), Professor Anders Löflund (Hanken School of Economics), Professor Gunnar Rosenqvist (Hanken School of Economics), Professor Rune Stenbacka (Hanken School of Economics), Professor Stefan Sundgren (Umeå University) and Professor em. Lars-Erik Öller (Statistics Sweden).

Editorial Secretary: Eva Lindström (Hanken School of Economics)

Articles and other contributions should be sent in electronic format to the Editor Edvard Johansson, Åland University of Applied Sciences, e-mail: maxedvard.johansson@me.com or the Editorial Secretary Eva Lindström, Hanken School of Economics, e-mail: redaktionssekreterare@ekonomiskasamfundet.fi. Books for review should be sent to the Editorial Secretary Eva Lindström, Hanken School of Economics, PO Box 479, FIN-00101 Helsinki, Finland.

Subscription: Subscription Price 2012 (3 issues): 30 Euro. Orders may be sent to any subscription agent or bookseller or directly to the editorial secretary. Subscriptions are supplied on a calendar year basis.

Single Issues and Back Issues: Single issue price: 12 Euro. Single issues including back issues are available from the editorial secretary.

The Journal of the Economic Society of Finland is published three times a year.

Ekonomiska Samfundets

TIDSKRIFT

2012 : 3

LEDARE	Henrik Palmén: Byråkrati och lönsamhet	121
ARTIKLAR	Jan Otto Andersson: Nedväxt – behärskad ekonomisk nedtrappning	123
	Hans C. Blomqvist: Ekonomisk integration i Asien: Effekter på den regionala sammanhållningen	132
	Finn Olesen: Makroøkonomisk tænkning og kravet om realisme	143
	Jan-Urban Sandal: Arbeid, innovasjon og livets strevsommelighet	157
ARTICLES IN BRIEF		177

SKRIBENTER I DETTA NUMMER

Jan Otto Andersson är emeritus akademilektor i nationalekonomi och docent i internationell ekonomi vid Åbo Akademi. (janderss@abo.fi)

Hans C. Blomqvist är professor emeritus i nationalekonomi vid Svenska handelshögskolan. Han har forskat främst i utvecklingsekonomi, med tyngdpunkt på Ost- och Sydostasien. (hblomqvi@welho.com)

Finn Olesen är professor i makroekonomi vid Aalborg universitet, Danmark. Hans forskningsintressen är bland annat post keynesiansk teori, Keynes studier, nyare teorihistoria och ekonomisk metodologi. (finn@business.aau.dk)

Jan-Urban Sandal är filosofie doktor i ekonomisk historia. Han äger och leder Fil. Jan-U. Sandal Institutet där han driver självständig forskning. Sandals intresseområden är ekonomisk historia, innovation, näringslivsentreprenörskap och socialt företagande. Han håller även seminarier och kurser på olika nivåer. (jan-u.sandal@c2i.net)

Byråkrati och lönsamhet

Henrik Palmén

Inför kommunalvalet var alla politiker ense om att vid eventuella nedskärningar skall man börja med att minska på rent administrativa uppgifter. På sjukhusen skall man vårda och i skolorna skall man utbildna, och om anslagen minskar skall inbesparingarna starta från stödfunktionerna. Det låter vettigt, men det är inte alls så lätt som det låter.

En till synes enkel lösning är storskalighet. Slå ihop skolor, sjukhus, universitet, kommuner till större enheter. Men Helsingfors har en mycket tung och osmidig administration jämfört med mindre kommuner och de stora universiteten tenderar att ha en större relativ andel administration än de mindre enheterna. En tyngre byråkrati brukar ofta dessutom försämra kärnverksamhetens flexibilitet. Varför minskar inte administrativa kostnadernas andel med ökande storlek? Varför ökar lärarnas, läkarnas, professorernas och socialarbetarnas tidsanvändning på pappersskyfflande ständigt och dessutom eventuellt snabbare i stora enheter?

DIFFUSA LÖNSAMHETSKALKYLER

För att en investering skall vara lönsam borde den smaka mer än vad den kostar oberoende av vem som bekostar kalaset. För den offentliga sektors vidkommande är det ändå alltid skattemedel som används, och dessa medel borde användas lika effektivt som vi hanterar vår egen ekonomi eller ekonomin i våra företag.

Principen att marginalkostnaden högst får motsvara marginalnyttan fungerar ofta dåligt i den offentliga sektorn. Det finns en massa genuint nyttiga och till synes nödvändiga projekt och uppgifter, som blir ännu nyttigare och nödvändigare om man förbättrar dem ytterligare och ökar insatserna lite till. Man kan alltid öka på kvaliteten, rättskyddet, jämlikheten, mångsidigheten, medbestämmanderätten samt på kontrollen och dokumenteringen av alltsammans. I den offentliga sektorn kan man till och med få tilläggsfinansiering och projektmedel för dylika förbättringar. Lite beroende på enhetens budgeteringspraxis innebär det att förbät-

ringen antingen uppfattas vara gratis eller rentav budgeteras som en dubbelvinst (förbättringen plus "externa" tilläggsmedel).

Om man försöker ifrågasätta den stora mängden administrativa rutiner får man alltid emot sig förklaringar om hur nyttiga och nödvändiga var och en av dem är, vilket oftast är helt sant. Det stora kruxet är att nytan och nödvändigheten måste ställas mot kostnaden, vilket man sällan gör. Orsakerna är flera. För det första är det helt enkelt svårt att kvantifiera nyttan. För det andra har enheterna och deras personal sällan ett klart intresse att vara kostnadseffektiva, eftersom de ofta får anslag utgående från sina kostnader. Och för det tredje är fördelningen av medel mera en politisk process än en ekonomisk kalkyl, som ofta leder till en stor mängd suboptimeringar som uppsummerade leder till mycket sämre resultat än en totaloptimering (offentliga enheten A gör en investering som genererar ett överskott på 5 åt A, men omöjliggör ett överskott på 10 åt enhet B).

ÖKAD KOSTNADSMEDVETENHET

Kostnadsmedvetenhet är alltid ganska trist. För att öka kostnadsmedvetenheten kan man antingen locka eller tvinga fram den. I privata företag har vi ett naturligt och hälsosamt vinstintresse. Vinsten frågar inte ifall den uppstått till följd av stor nytta eller små kostnader.

Inför det gångna kommunalvalet grävdes en gammal ideologisk strid upp i brist på andra sätt att profilera sig. Vänsterpartierna ville inte se privata företag konkurrera om

att producera tjänster eftersom privata alltid har ett vinstintresse och därför blir dyrare än offentligt producerade. Högerpartierna ville lika självklart ge kommunerna rätt att köpa tjänsterna av privata leverantörer, men klarade av någon anledning inte att kommunicera det självklara motargumentet till vänsterns påstående om att privata tjänster alltid blir dyrare än offentligt producerade till följd av privat vinst. Argumentet är att ett sätt att "locka" fram kostnadsmedvetenhet i offentliga tjänster är alltså att tillåta privata företag att konkurrera med de offentliga leverantörerna. På det sättet undviker de offentliga leverantörerna den sakta men obönhörligt insmygande byråkratin.

Det finns dock delar av den offentliga sektorn som av politiska eller ekonomiskt logiska orsaker inte har privata alternativ (t.ex. polis, försvar, rättsväsen, offentlig förvaltning). För de flesta av dem gäller att nytan är omöjlig att kvantifiera, varför lönsamhetskalkyler blir omöjliga. För att dessa funktioner inte skall drunkna i byråkrati borde man på sätt eller annat begränsa den andel som får användas till för kärnverksamheten sekundära processer, och eventuellt i resursfördelningen befrämja dem som klarar detta bättre.

Offentliga nedskärningar tvingas förr eller senare fram av realiteterna i de offentliga finanserna. För att effekterna av nedskärningarna inte skall bli obehagligare än nödvändigt borde vi se till att försöka bibehålla kärnfunktionernas nivå och skära ned i byråkratin. Utan klara politiska beslut och politisk styrning finns det en stor risk att så inte sker.

Intresset för ”nedväxt” har vuxit samtidigt som ropen på ekonomisk tillväxt har blivit allt mer förtvivlade. I artikeln presenteras texter som bidragit till en rörelse för nedväxt och diskuteras villkoren för en behärskad nedtrappning av produktionen och konsumtionen. Allt fler inser behovet av att lösgöra våra ekonomier från kravet på ständig tillväxt, men är det möjligt att gå in för nedväxt i ekonomi som så länge har präglats av ett tillväxtsyndrom?

Nedväxt – behärskad ekonomisk nedtrappning*

Jan Otto Andersson

123

VAD DÅ FÖR ”NEDVÄXT”?

Världens befolkning har nyss passerat sju miljarder. Den växande ungdomsarbetslösheten hotar samhällenas stabilitet. Skuld-satta banker, företag och stater skakas i sina grundvalar. Om bara vi fick en snabbare ekonomisk tillväxt skulle allt ordna sig igen! Att tala för ”nedväxt” borde därför inte vara populärt. Ändå är nedväxt en rörelse som har vuxit lavinartat. Internationella konferenser har ordnats i Paris 2008, Barcelona 2010 och Venedig 2012.

Rörelsen för nedväxt – *décroissance* – startade i Frankrike för några år sedan. Så här presenterades termen av Serge Latouche

i en av hans många artiklar i ämnet i *Le Monde Diplomatique*:

Décroissance, nu ett modeord i franskan, betyder att ekonomisk tillväxt ersätts med en behärskad nedtrappning av produktionsnivåerna, så att mänsklighetens utnyttjande av planetens resurser kan hållas inom bärkraftiga gränser.¹

På latinska språk är termen lättbegriplig. I musikteorin finns till exempel *decrescendo*, som enligt lexikonet betyder ”spela stycket med avtagande intensitet” eller ”spela gradvis mjukare”.

På icke-latinska språk är det emellertid svårt att hitta ett motsvarande uttryck. På

* Artikel skriven för EST utgående från ”*Degrowth*” – hallittu talouslasku i Talous & Yhteiskunta 4-2010.

1 Serge Latouche: The Globe Downshifted. *Le Monde Diplomatique*, English edition, January 2006 <http://mondediplo.com/2006/01/13degrowth>

engelska har termen *degrowth* blivit alltmer accepterad, men i USA talar man oftast om *post-growth* eller *steady state economy*.² Latouche själv förslår att *décroissance* kunde över sättas med *decreasing growth*, som ju samtidigt kan betyda både "minskande tillväxt" och mera aktivt "att minska tillväxten".³

På svenska har jag försökt lansera termen *avväxt*, men den oftast använda benämningen i Sverige har varit *nerväxt*, som numera har ersatts av *nedväxt*.

Under de senaste åren har flera böcker som tagit upp temat väckt en betydande uppmärksamhet. Det gäller i synnerhet en text författad av Tim Jackson, professor i hållbar utveckling i England. Boken bär titeln "Prosperity without Growth? Economics for a Finite Planet". Den skrevs först som en rapport för den brittiska Labour-regeringen. Enligt Jackson är ett fortsatt välstånd möjligt endast om de rika länderna lösgör sig från beroendet av ekonomisk tillväxt.⁴

Den kanadensiska nationalekonomen Peter Victors studie "Managing without Growth – Slower by Design not Disaster" innehåller makroekonomiska scenarier för hur BNP per capita, koldioxidutsläppen, sysselsättningen, fattigdomen och statsskulden – under olika förutsättningar – skulle utvecklas i Kanada fram till år 2030. Ett skräckscenari är "a no growth disaster" – en framtid som skulle följa av att tillväxtens stoppades, men utan att den ekonomiska politiken och institutionerna förändras. I ett annat scenario, "low then no growth with high investments and a carbon tax", visar Victor att det finns en möjlighet att kraftigt reducera utsläppen, minska arbetstiden och

samtidigt få bukt med fattigdomen, arbetslösheten och statsskulden.⁵

En populärt skriven bok är svensken Christer Sannes "Keynes barnbarn – en bättre framtid med arbete och välfärd". Boktiteln syftar på en artikel som Keynes skrev 1930. Han tänkte sig då att "det ekonomiska problemet" skulle vara löst när hans barnbarn var vuxna – det vill säga nu. Tack vare den allt högre produktiviteten skulle de kunna leva gott genom att arbeta några få timmar om dagen. Sannes visar för Sveriges del hur den betalda arbetstiden per hushåll inte har gått ner trots den kraftigt ökade produktiviteten och levnadsstandarden.

I Finland har Marko Ulvila och Jarna Pasanen skrivit en bok som publicerats av utrikesministeriet: "Sustainable Futures: Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways". Den delar in världens människor i tre klasser eller kulturer: "over-consuming", "sustainable" och "struggling". De "överkonsumerande" är knappt två miljarder, de som kämpar för att uppnå ett minimum av dignitet, är drygt två miljarder, men den största gruppen är de "hållbara", som har en dräglig levnadsstandard, utan att använda för mycket av jordens naturresurser. Ulvila och Pasanen talar för en ekonomisk nedväxt för de redan rika överkonsumenterna, och anser att detta bör göras för att öka utrymmet för en tillväxt som gynnar de fattigaste. Vi överkonsumenter borde lära oss av dem som lever hållbart – världens medelklass.

Inom rörelsen för *post-growth* är energiexperten Richard Heinbergs bok "The End of Growth. Adapting to Our New Economic Reality" kanske den viktigaste. För Hein-

2 Det finns ett *Post Growth Institute* och ett *Center for the Advancement of the Steady State Economy* (CASSE).

3 Serge Latouche: *Nedväxt*, *Fronesis* 38–39, 2012, s. 205

4 Boken har utkommit på svenska med titeln "Välfärd utan tillväxt. Så skapar vi ett hållbart samhälle", *Ordfront* 2011

5 Peter A. Victor: *Managing without Growth – Slower by Design not Disaster*. Edward Elgar 2008, s. 176–189. På Kasvu murroksessa-konferensen i Helsingfors 2010 presenterade Victor ett nedväxt-scenari som gav ett liknade resultat.

berg är det helt enkelt fråga om att tillväxten är så beroende av tillgången på fossila bränslen att världsekonomin – inklusive Kina – kommer att stagnera eller krympa inom en nära framtid. Det gäller för oss att i god tid anpassa till en ny epok med mycket låg eller rentav negativ tillväxt.

Anhängarna av nedväxt inspireras framför allt av ett globalt och ekologiskt rättviseperspektiv. De rika länderna måste avstå från tillväxt för att ge rum för en högre levnadsstandard i de fattigaste. Förespråkarna för nedväxt tar emellertid också fasta på de studier som visar att en ekonomisk standardhöjning inte på lång sikt leder till mera lycka eller tillfredsställelse med livet.⁶ Det kan tvärtom vara så att kostnaderna för tillväxten i de redan rika länderna överstiger fördelarna. Herman E. Daly, en grundare av ekologisk ekonomi, har präglat begreppet ”oekonomisk tillväxt”.

The law of diminishing marginal utility of income tells us that we satisfy our most pressing wants first, and that each additional unit of income ...is dedicated to the satisfaction of a less pressing want. So the marginal benefit of growth declines. Similarly, the law of increasing marginal costs tells us that we first make use of the most productive and accessible factors of production ...and only use the less productive factors as growth makes it necessary. Consequently, marginal costs of growth increase. When rising marginal costs equal falling mar-

6 I artikeln *Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness – Income Paradox*, visar Richard A. Easterlin and Laura Angelescu att även om det på kort sikt finns ett positivt samband mellan inkomstökningar och lycka, finns det inget sådant samband på lång sikt – 20–30 år. Detta gäller såväl industrialiserade som utvecklingsländer, t ex Kina. IZA Discussion Paper 4060 (2009)

Artikeln har utsatts för kritik, men även om ett logaritmiskt samband mellan inkomst och lycka möjligen kan påvisas, krävs det stora absoluta ökningar i rika länder för att åstadkomma märkbara förbättringar av lyckan. Betydligt större verkan har inkomstfördelningen i ett land. Se FN:s World Happiness Report, edited by John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs.

ginal benefits then we are at the optimal level of GNP, and further growth would be uneconomic – would increase costs more than it increased benefits.⁷

Det centrala budskapet i nedväxtrörelsen är att vi måste anpassa våra samhällen så att vi inte längre är beroende av en ständig tillväxt av BNP. Det gäller att kunna uppnå välfärd och hållbarhet även om produktionen stagnerar eller sjunker.

DEMATERIALISERING OCH REKYLEFFEKT

Inom ekologisk ekonomi är den så kallade IPAT-ekvationen en central utgångspunkt. Belastningen på miljön (Impact) är en funktion av befolkningens storlek (Population), inkomsten per capita (Affluence) och användningen av naturresurser i produktionen (Technology eller Throughput).⁸ Man kan mäta belastningen på olika sätt – t ex som vikten av de förbrukade naturtillgångarna, det ekologiska fotavtrycket eller koldioxidutsläppen. Helst bör man också kunna ange tröskelvärden som belastningen inte får överskrida.

Mycket tyder på att mänskligheten redan nu överskrider flera sådana trösklar. Trots detta fortsätter befolkningen och konsumtionen per capita att växa. Om både P och A stiger borde T sjunka i minst motsvarande mån. Användningen av naturtillgångar borde bli betydligt effektivare. Man brukar tala om faktor5 eller faktor10 för att ange att T borde bli fem eller tio gånger mindre för att vi ska kunna ha fortsatt tillväxt utan att öka

7 Uneconomic Growth: Conflicting Paradigms. Acceptance Speech by Herman Daly. The Right Livelihood Awards 1996. www.rightlivelihood.org/daly_speech.html

8 IPAT-ekvationen kan skrivas som $I = P \times A/P \times T/A$, där kvoten A/P motsvaras av inkomsten per capita och T/A av hur mycket ”throughput” det krävs i förhållande till värdet av produktionen.

trycket på miljön ytterligare. Kodordet är *dematerialisering* genom teknologiska innovationer och förändrade livsstilar.

Tillväxtoptimister brukar sätta sin tilltro till den så kallade miljö-Kuznets-kurvan enligt vilken förbrukningen av naturresurser växer snabbare än inkomsterna vid låga inkomstnivåer, men långsammare än inkomsterna när landet uppnått en tillräckligt hög inkomstnivå. Av tre skäl kan vi emellertid inte ställa vårt hopp till en dematerialisering tack vare en tänkt miljö-Kuznets-kurva.

För det första bor majoriteten av världens befolkning i länder med så låga inkomster att de befinner sig på fel sida av kurvan. Miljöeffekterna växer snabbare än inkomsterna. För det andra leder fortsatt tillväxt i de rika länderna ofta till att de absoluta uttagen växer trots att produktionen dematerialiseras relativt sett.

För det tredje innebär världshandeln att de rika länderna importerar allt större mängder naturresurser indirekt genom sin import av varor och tjänster från fattiga länder. De använder energi allt effektivare, men trots detta ökar den totala energikonsumtionen om man beaktar importen av energi-krävande varor från länder som Kina och Brasilien. I ett globalt perspektiv är det konsumtionen – snarare än produktionen – i ett land som är avgörande för hur stora miljöeffekterna blir.⁹

Att förlita sig på förbättrad ekoeffektivitet och dematerialisering samtidigt som man satsar på fortsatt tillväxt är därför inte trovärdigt. Den så kallade *reboundeffekten* (rekyleffekten) är så kraftig att ingen absolut minskning av belastningen på miljön tycks

vara möjlig utan att det sätts ett tak för inkomsterna och konsumtionen. Rekyleffekten sker på olika sätt. Ju effektivare en resurs används desto lönsammare blir det att använda den. (Med en bränslesnål bil kan du köra längre sträckor.) Ju mer man kan spara på en resurs desto mer har man råd att konsumera andra nyttigheter. (Inbesparade bensinkostnader kan ge dig pengar för en extra flygresa.) Produktionen av effektivare produkter kräver ofta mera resurser. (En "miljöbil" kan vara mer miljöskadlig att framställa än en standardbil.) Rekyleffekten brukar ofta kallas "Jevons paradox". Redan 1865 observerade den engelske ekonomen William Stanley Jevons att teknologiska förbättringar som ökade effektiviteten vid kolanvändning inte ledde till en minskad utan en ökad konsumtion av kol.

På grund av möjligheten att "importera" hållbarhet från länder som inom världsekonomin tvingas exportera resurskrävande och miljöfarliga produkter, och på grund av rekyleffekten, är det svårt att tänka sig att de globala miljöproblemen kan lösas utan att de redan rika satsar på nedväxt.

Andrew Mold, verksam vid OECD, har försökt uppskatta hur världsekonomin troligen kommer att växa fram till år 2030. Trots att tillväxten i de redan rika länderna sjunker under 2 procent per år, förväntar han sig att hela världsekonomin årligen kommer att växa med 3,5 procent fram till 2030. Världens BNP skulle i så fall öka från 27 biljoner dollar år 1990 till 109 biljoner år 2030.¹⁰ Detta motsvara en fyrdubbling av PA i IPAT-ekvationen. För att belastningen på miljön inte skall öka ytterligare krävs det i så fall att resursutnyttjandet i förhållande till

9 Se t ex Jan Otto Andersson: International trade in a full and unequal world. Ingår i Alf Hornborg & Andrew K. Jorgensen (eds): International Trade and Environmental justice, Nova Science Publishers, 2010. Beträffande den direkta och indirekta världshandeln med energi se Gernot Wagner: Energy content of world trade, Energy Policy 2010, doi:10.1016/j.enpol.2010.08.022

10 Andrew Wold: Maddison's forecasts revisited: What will the world look like in 2030? VOX, 24 October 2010, www.voxeu.org/index.php?q=node/570

produktionen (T/A) minskar till ¼ av vad den varit.

Enligt Molds beräkning skulle de rika ländernas andel av världsproduktionen minska från 55 procent 1990 till 32 procent år 2030, men trots detta skulle "de rikas" inkomstnivån (\$37,000 per capita) fortfarande vara mer än fyra gånger högre än "restens" (\$8,500). Utan ekonomisk tillväxt i de rika länderna skulle världens BNP vara cirka 11 biljoner mindre år 2030. Behovet av dematerialisering skulle fortfarande vara mycket stort, men gapet mellan inkomstnivåerna skulle krympa till 3 mot 1. Med nedväxt i de rika länderna till 1990-års nivå skulle gapet kunna reduceras till 2 mot 1.

TILLVÄXTSYNDROMET

"Grow, dammit, grow!" är den desperata bön som *The Economist* utropade på pärmsbladet för ett specialnummer om jakten på tillväxt.¹¹ För regeringarna är det fortfarande den ekonomiska tillväxten som står i centrum.

Ett exempel är den "Tillväxtarbetsgrupp" som regeringen tillsatte 2009. Arbetsgruppens slutrapport behandlade livet och samhället utgående från önskan om en snabbare ekonomisk tillväxt. Vetenskap, innovationer och utbildning framhölls givetvis. Företagen och i synnerhet den offentliga sektorn borde strömlinjeformas för att höja produktiviteten. Alla berörs av tillväxtkravet, vilket uttryckligen framgår av avsnittet som kallas "politik för olika levnadsskeden" (elämänvaihepolitiikka).¹²

Det är begripligt att ekonomisk tillväxt är ett centralt mål i ett land med utbredd fattigdom och uppenbara möjligheter att höja

levnadsstandarden genom institutionella reformer och teknologiska förbättringar. Men hur kommer det sig att tillväxten är så viktig i ett land där levnadsstandarden redan är hög och där fattigdomen mäts i förhållande till en allt mer välbärgad medelklass?

Förklaringen är att vi byggt upp våra samhällen så att de inte tycks fungera utan ekonomisk tillväxt. Vinsterna, sysselsättningen, den offentliga ekonomin, den internationella konkurrenskraften, samhällsfreden och regeringarna drabbas om BNP inte växer tillräckligt snabbt. Sådan är kapitalismen – i synnerhet om skuldsättningsgraden är hög och om kapitalet fritt kan röra sig över nationsgränserna.

Men kapitalismen är inte ensam skyldig till tillväxtmanin. Tim Jackson beskriver på ett övertygande sätt konsumismens sociala logik, som är en avgörande faktor vid sidan av ackumulationslogiken. Tävlan om positioner, strävan att likna och att distansera sig från andra, önskan att med nya artefakter skapa identiteter och fylla ut en ångestfylld tillvaro, är alla starka psykologiska mekanismer som upprätthåller en konsumtionsinriktad livsstil. Vi förstorar och fyller oss själva med hjälp av nya artefakter.

The extended self is motivated by the angst of the empty self. Social comparison is driven by anxiety to be situated favourably in society. Creative destruction is haunted by the fear of being left behind in the competition for consumer markets. Thrive or die is the maxim of the jungle. It's equally true in the consumer society. Nature and structure combine together here to lock us firmly into the iron cage of consumerism.¹³

¹¹ *The Economist* 7.10.2010

¹² Suomi 2020 – Tuumasta toimeen. Kasvutyöryhmän lopuraportti. Valtioneuvoston kanslia 30.8.2010 (Finland 2020 – Från idé till handling. Tillväxtarbetsgruppens slutrapport. Statsrådets kansli)

¹³ Tim Jackson, *Prosperity without Growth? Economics for a Finite Planet*, Earthscan 2010, s. 101–102

Det är fascinerande att jämföra Jacksons beskrivning av ett patologiskt tillstånd, med Tillväxtarbetsgruppens glorifierande inställning till nya idéer och nya produkter, liksom till strukturomvandlingar och anpassbarhet.

ANPASSNING TILL EN TROTS ALLT SJUNKANDE TILLVÄXT

Oberoende av hur man ser på önskvärdheten av fortsatt tillväxt råder det en stor enstämmighet i fråga om att tillväxten håller på att avta i styrka i de redan rika länderna. Tjänsteproduktionen – inom vilken produktivitetsförbättringar inte är lika lätta att genomföra som inom jordbruket eller industrin – sysselsätter en allt större del av befolkningen. Samtidigt som åldringarnas andel växer, är det allt fler som visserligen är i arbetsför ålder, men som av psykosociala skäl inte lämpar sig för arbetslivets krav. Önskan att "trappa ned" genom att minska arbetstiden och arbetsintensiteten växer hos dem som uppnått en viss ekonomisk trygghet.

Trots den fortsatt snabba teknologiska utvecklingen räcker den inte ensam till för att hålla ökningen av arbetsproduktiviteten på samma höga nivå som förut. När oljetillgångarna blir svårare att utvinna stiger energipriserna, vilket i sin tur drabbar konsumenternas köpkraft, industriproduktionen och transportererna. Vinsterna av en ytterligare liberalisering av världshandeln är inte heller så stora som i början av liberaliseringen.

Den internationella finanskrisen kan ses som en följd av att man med alla medel försökt motverka stagnationstendenserna. Såväl den privata som den offentliga skuldsättningen fick växa för att efterfrågan skulle kunna upprätthålla tillväxten. När skuldni-

våerna och de globala obalanserna småningom blev ohållbara kunde eskaleringen av kreditexpansionen inte fortgå och finansbubblan måste spricka.¹⁴

Ett samhälle som bygger på ständig tillväxt, men som stöter på växande hinder för att realisera denna tillväxt, är krisbenäget inte bara ekonomiskt utan också politiskt. Ju mer förväntningarna skiljer sig från utfallet förvandlas "den nöjda medelklassens diktatur" till "den missnöjda medelklassens diktatur". Risken för främlingshat och nya mellanstatliga konflikter ökar. Därför är det bättre att medvetet skära ner på tillväxtambitionerna och inrätta samhällena så att de också politiskt tål en övergång till nedväxt.

VAD MED SYSSLSÄTTNINGEN OCH VÄLFÄRDEN?

Det viktigaste politiska argumentet för att satsa på fortsatt tillväxt är att det är nödvändigt för att upprätthålla sysselsättningen och för att bekosta välfärdsstatens växande utgifter. Ur nedväxtteoretisk synpunkt finns det två typer av invändningar mot den här argumentationen.

För det första är det ingalunda självklart att fortsatt tillväxt gör det lättare att undvika arbetslöshet eller att garantera välfärden. För det andra är det mycket som talar för att det nu är önskvärt att omdefiniera både arbete och välfärd, och att skapa nya normer och institutioner som bättre motsvarar dagens behov, och som just innebär att man radikalt bryter med den rådande tillväxtmännin.

I varje lärobok i makroekonomi hänvisas till "Okuns lag". Enligt den finns det ett empiriskt samband mellan BNP-gapet och ar-

¹⁴ En bra analys av finanskrisens djupare orsaker ges av John Bellamy Foster and Fred Magdoff i boken *The Great Financial Crisis*, Monthly Review Press, New York 2009.

betslösheten. Om tillväxten inte är ett par procent per år ökar arbetslöshetsgraden. Det här sambandet beror emellertid på att arbetsproduktiviteten har vuxit med just ett par procent per år, medan utbudet av arbetstimmar inte sjunkit. I vårt nuvarande ekonomiska system tycks det helt enkelt vara svårt att ta ut produktivitetsökningarna i form av mindre förvärvsarbete. I stället tvingas vi att på olika sätt stimulera total efterfrågan för att inte arbetslösheten skall växa.

Att tillväxt inte heller är en garanti för att de välfärdsstatliga utgifterna ska kunna finansieras har i olika sammanhang visats med hjälp av Baumol- och Wagner-effekterna.¹⁵

Enligt "Baumols sjuka" tenderar personliga tjänster att bli relativt sett dyrare när arbetsproduktiviteten överlag stiger. Eftersom en stor del av de välfärdsstatliga tjänsterna är sådana som inte lätt kan effektiveras innebär en allmän löneförhöjning (som ju är en konsekvens av tillväxten) att dessa tjänsters relativa pris stiger. Ju snabbare den ekonomiska tillväxten är desto sämre blir priset förhållandet mellan sociala tjänster och industriproducerade artefakter. Den förra regeringens ännu aktuella "produktivhetsprogram", som ju är ett tappert försök att motverka Baumols sjuka, innebär i praktiken att samma tjänster ska produceras av färre anställda. Följden är att kvaliteten blir sämre. Till detta kommer att också de sociala inkomstöverföringarna, t ex de framtida pensionerna, är kopplade till den allmänna för tjänstutvecklingen och att deras andel av BNP därför inte minskar hur snabb tillväxten än är.

---

15 En bra beskrivning av Baumol- och Wagner-effekterna finns i Sixten Korkman et al: *The Nordic Model. Embracing globalization and sharing risks*. ETLA, Helsinki 2007. Kapitel 5 med rubriken "Welfare services: rising costs and increasing demand".

"Wagners lag" säger att ju högre inkomsterna är desto mer efterfrågas sådana tjänster som det offentliga i huvudsak står för. Exempel är hälsovård, utbildning, trygghet och kultur. I synnerhet beträffande hälsovården är kostnadspressen stark på grund av att allt fler kräver bättre vård och att de nyaste behandlingsmetoderna ska gälla också för dem, trots att de är mycket kostsamma. Kort sagt: ju rikare vi blir desto kräsnare blir vi – och den sociala servicen allt "sämre". Tillväxten är i lika hög grad orsaken till som lösningen på "välfärdstatens kris".

Att i det rådande ekonomisk-politiska systemet gå in för nedväxt är emellertid inte heller någon lösning på arbetslöshets- och välfärdsproblemen. En acceptabel nedväxt är endast möjlig om det sker en radikal förändring av såväl värderingar som institutioner.

129

YRKESMEDBORGARSKAP FÖR NEDVÄXT

Det har utkommit flera arbeten som försöker peka ut i vilken riktning dessa förändringar borde ske.

Tim Jacksons bok talar för en omdefiniering av begreppet välstånd. Ordet "prosperity" kommer från latinets "pro" (för) och "spes" (hopp), det vill säga "det vi hoppas på", vilket inte är det samma som nytta eller rikedom. I stället för att fokusera på möjligheterna att konsumera – vilket ju standardekonomer tenderar att göra – framhåller Jackson välstånd som förmågan att blomstra (capability to flourish). Jackson tar fasta på psykologen Tim Kassers studier, som visar att materialistiska värderingar har ett högt pris. Det visar sig att personer med inneboende värderingar lever ett bättre och lyckligare liv än de som försöker fylla sitt liv med yttre attribut.

People with high intrinsic values are both happier and have higher levels of environmental responsibility than those with materialistic values. This finding is extraordinary because it suggests there really is a kind of double or triple dividend in a less materialistic life: people are both happier and live more sustainably when they favour intrinsic goals that embed family and community. Flourishing within limits is a real possibility, according to this evidence.¹⁶

130 I boken "Work after Globalization. Building Occupational Citizenship" skriver Guy Standing om vikten av att bygga upp ett medborgarskap baserat på yrke och på en ekonomisk grundtrygghet.¹⁷ Standing visar hur det "industriella medborgarskapet", kollektivavtalsystemen och välfärdsregimerna urholkats av globaliseringen. Två kategorier av arbetare som avviker från standardlönearbetaren har överallt fått en allt större roll.

Den ena är "profisianer" – "proficians", skapat av engelskans "professional" och "technician" – är en term som Standing är den första att använda. Profisianerna består av självständiga arbetare med specialkunskaper som utför kvalificerade arbeten på korta kontrakt eller som "konsulter". De har fått ett starkt uppsving i och med liberaliseringen och globaliseringen, men de passar dåligt in i de nationella grundtrygghetssystemen. "Om man vill vara optimist kan de beskrivas som den globala flexibla ekonomins yrkesmän", skriver Standing, och tillägger, att deras osäkerhet i arbetet är hög, "vilket kommer till uttryck i den galna farten av deras oregelbundna dagordningar, stress och utbrändhet." (s. 107)

Den andra kategorin är prekariatet, som "flexarbetar" i osäkra och lågtavlönade jobb med låg status. De faller utanför de trygghetssystem och de kollektiva förmåner som byggts upp med standardlönearbetaren som målgrupp. Prekariatet saknar sådana företagsförmåner som den fast anställda personalen har, varför det ofta kan löna sig att ersätta fast anställda med korttidsanställda "frilansare" och "flexarbetare".

Guy Standing föreslår en rad reformer som visserligen går emot grunderna för det industriella medborgarskapet, men som, genom att stärka yrkesförbundens roll som yrkesetiska normsättare, skulle leda till etableringen av ett nytt medborgarskap baserat på yrkestillhörighet. Detta förutsätter en omgestaltning av socialförsäkringssystemen.

I Standings reformförslag utgör en ovillkorlig grundinkomst en viktig hörnsten, bland annat för att minska beroendet av heltidslönearbete och av ständig tillväxt. Han kan som ett första steg mot en ovillkorlig grundinkomst, tänka sig en medborgarinkomst som ges dem som deltar i det medborgerliga och demokratiska livet.¹⁸

Standing kombinerar ett antikt demokratiideal, en förindustriell yrkesetik och ett globalt ekologiskt ansvar i ett försök att komma tillrätta med de kriser och kontrollsystem som den nyliberala världsekonomin nu är utsatt för. Hans vision är ett viktigt svar på hur vi ska kunna åstadkomma en nedväxt utan katastrofer.

En populärt skriven guide till en "ny ekonomi" som förenar hållbarhet och välbefinnande är "The New Economics. A Bigger Picture" författad av David Boyle och Andrew Simms (Earthscan 2009). Med exem-

16 Tim Jackson: Prosperity without Growth? Economics for a Finite Planet, Earthscan 2010, s. 149

17 Guy Standing: Work after Globalization. Building Occupational Citizenship, Edward Elgar 2010

18 I en pamflett som redigerats av Johanna Perkiö och Kaisu Suopankki har jag skrivit ett bidrag: Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä. (Grundinkomst och nedväxt – en radikal kombination). Perustulon aika, Into kustannus 2012, s. 91–100.

pel och förslag behandlas så gott som alla centrala ekonomiska problem som sammanhänger med en ekonomi baserad på tillväxt. Mått på ekonomisk framgång, pengar, marknader, arbete, resurser, utrikeshandel, skulder och mycket annat berörs av författarna på ett medryckande och konkret sätt, med

förslag såväl på globala och nationella reformer som på enskilda producenters och konsumenters valmöjligheter. De pekar på en mängd symptom på att ett paradigmskifte redan har satt igång, men som ännu inte omfattas av makteliten och den ekonomiska ortodoxin.

Syftet med denna artikel är att diskutera den pågående ekonomiska integrationsprocessen i Ostasien ur ett kohesionsperspektiv, dvs. i vilken mån centrifugalkrafter respektive centripetalkrafter verkar dominera i regionen. Eftersom vi inte här är ute efter att gå igenom de olika avtalens tekniska detaljer koncentreras diskussionen på den inneboende logiken i dessa och om de bidrar till asiatisk samhörighet eller ej. En begränsande faktor är det faktum att övernationella institutioner i dagens läge kan uteslutas i Asien, av politiska skäl. Däremot underlättas integrationen av goda eller åtminstone drägliga politiska relationer mellan de olika länderna. Rivaliserande militärpakter och andra säkerhetsarrangemang fungerar igen som störande faktor då det gäller samarbete på andra områden. USAs politik gentemot Asien, med dess bilaterala karaktär, har konsekvent bjudit motstånd mot exklusivt asiatiska samarbets- och integrationsarrangemang. Å andra sidan har också Kinas roll varit ambivalent. Å ena sidan har landet på flera sätt varit en positiv kraft i integrationssträvandena, men å andra sidan har dess aggressiva politik då det gäller mindre gränstvister varit en störande faktor.

Ekonomisk integration i Asien: effekter på den regionala sammanhållningen

Hans C. Blomqvist

Ostasien var till helt nyligen en av de minst integrerade regionerna i världen trots att områdets ekonomiska diversitet pekar på stora potentiella vinster av handel pga. ländernas olika komparativa fördelar. Orsakerna till detta är både historiska och politiska. De flesta länder i området har haft sina viktigaste handelspartners på annat håll, delvis som ett minne av kolonialtiden. En av de potentiella nyckelaktörerna, Kina, var ekonomiskt och

politiskt isolerat fram till 1980-talet. De politiska relationerna mellan många av regionens stater var ansträngda eller direkt fiendliga och mångas viktigaste allierade låg, i det kalla krigets anda, utanför regionen. Dessutom har egentligen ingen asiatisk identitet existerat förrän nyligen. Det är t ex betecknande att Asien på japanska heter "Ajia", dvs. termen är ett lånord. De ostasiatiska länderna, som var de stora vinnarna på den multilaterala liberaliseringen av världshan-

dels har också varit trogna anhängare av den WTO-driva processen. Problemet är att denna i stort sett har stannat upp under det senaste decenniet. Regionala arrangemang kan, mer eller mindre välmotiverat, ses som ett substitut för, eller ett steg på vägen mot global frihandel.

Många av de just nämnda stötestenarna för asiatisk integration är i och för sig ännu relevanta. Däremot är de inte längre tillräckligt starka för att hindra framväxandet av ett allt tätare (och trassligare) nätverk av frihandels- och partnerskapsavtal som har karakteriserat regionen under de senaste två decennierna. Ännu mindre kan de övervinna den marknadslogik som har lett till en kraftigt ökande *de facto* integration. Betydelsen av den intraregionala handeln i Asien blev uppenbar i medlet av 1990-talet och den omfattar nu över 50 % av regionens utrikeshandel, från att ha varit bara 25 % under det tidiga 1960-talet och 35 % vid ingången av 1980-talet (Blomqvist 1997, 2010; Dent 2008, s. 43). Den marknadsdrivna integrationen påverkar givetvis strukturen och omfattningen av de formella handelsavtal som har slutits i snabb takt sedan bildandet av ASEANs frihandelsområde (AFTA) år 1993.

Tre omständigheter var av speciell betydelse för att integrationsutvecklingen tog fart för två decennier sedan. Den första var att den kinesiska ekonomin reformerades och försiktigt öppnades under Deng Xiaopings ledning på 1980-talet, något som snabbt satte Kina i centrum för utvecklingen i Asien och på bara ett par decennier förde upp landet till positionen som Asiens största ekonomi. Den andra faktorn var det s.k. Plazaavtalet från 1985, vilket innebar en stark appreciering av den japanska valutan och, som en följd av detta, till en massiv utlokalisering av industrikapacitet till Sydost-

asien och senare till Kina. Detta var också början till de integrerade industriella nätverken som är så karakteristiska för regionen i dag. Dessa två faktorer satte scenen för den marknadsdrivna informella integration som blev ett viktigt kännetecken för Asiens ekonomi under de senaste två decennierna. Den tredje faktorn var den intensifierade formella integrationsprocessen i Europa och Nordamerika (senare också Sydamerika), samtidigt som den globala, WTO-ledda liberaliseringen av handeln stannade av. Detta ledde till insikten om att en formaliserad integration i Asien kunde vara ett sätt att skydda de asiatiska ekonomiernas intressen och stärka regionens tyngd i internationella förhandlingar. Diverse kriser, regionala och globala, har bidragit till denna insikt (Dent 2008, s. 34). Speciellt Asienkrisen 1997–98 var en väckarklocka.

Pga. historiskt betingat misstroende, olika politiska och ekonomiska system och olika politiska allianser med externa makter var det helt otänkbart att sikta på ett allasiatiskt frihandelsområde på 1990-talet. I stället startade processen i ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) som nog är en geografiskt stor region med en delvis avancerad ekonomi, men ändå är en dvärg jämfört med de stora ekonomierna i Nordostasien, Japan, Kina, Korea och Taiwan. Av hela Ostasiens BNP står ASEAN i dag för ca 15 % (Asian Development Bank 2012). I Nordostasien har man däremot inte lyckats åstadkomma något i termer av frihandelsavtal, trots att saken har varit på agendan med jämna mellanrum under 2000-talet (Teh 2007, KEI 2006, Xinhua 2010).

Integrationsprocessen i Ostasien är mångdimensionell med många, delvis överlappande arrangemang. Dessutom är den ofta kryptisk, med retorik och verklighet som ibland står långt från varandra. Nya be-

grepp myntas allt som oftast och ges en vederbörlig akronym, men den verkliga aktionen kan finnas på helt annat håll. Medan tullar för det mesta står i centrum för frihandelsavtal är det inte säkert att dessa är det viktigaste handelshindret. Icke-tariffära handelshinder, svag infrastruktur och stelbent byråkrati kan vara större problem. Medan alla säger sig sträva mot ett allomfattande asiatiskt frihandelsområde, åtminstone som ett långsiktigt mål, har de konkreta aktiviteterna mest riktats in på bilaterala eller kvasibilaterala (med ASEAN som den ena parten) avtal som numera bildar ett svärgenomskådligt nätverk över hela regionen och även utöver denna. Processen påverkas av många motstridiga ekonomiska och politiska krafter. En del av dessa tenderar att bidra till en ökande sammanhållning av regionen medan andra har en söndrande effekt. Också organisationer med en explicit ekonomisk målsättning har också politiska och säkerhetsrelaterade implikationer. Detta gäller inte minst i Asien, som för inte länge sedan var en nyckelregion i det kalla kriget men nu är centrum för en omfattande global ekonomisk omstrukturering. De konstellationer som växer fram kommer att få en djupgående effekt på inte bara ekonomin utan även på Asiens geopolitiska status i och med att ekonomisk integration oundvikligen leder till ett ökande samarbete också på andra områden. Det är uppenbart att den regionala och globala politiska ekonomin kommer att ha ett stort inflytande över slutresultatet av integrationsprocessen.

Ekonomisk integration som begrepp kan förstås på två olika sätt. Å ena sidan är det frågan om en spontan, marknadsdriven process, som framskrider trots förekomsten av olika handelshinder. Å andra sidan är integration policydriven via institutionella arrangemang som strävar efter att eliminera

dylika hinder. Denna artikel koncentrerar sig på den sistnämnda tolkningen, även om det inte går att hålla de två fenomenen helt isär. Avsikten är att belysa den asiatiska integrationen med fokus på de centripetal- och centrifugalkrafter som gör sig gällande i regionen. Frågan är av betydelse med tanke på regionens politiska och ekonomiska tyngd i världssamfundet. Ostasien sammantaget är redan nu världens största ekonomi. Om den talar med en röst eller kanske tio spelar en roll.

Det finns rikligt med information om integrationsprocessens historia och tekniska detaljer; för en god översikt se Dent (2008). Denna artikel koncentrerar sig därför på de olika avtalens inneboende logik och huruvida de kan tänkas bidra till den regionala sammanhållningen eller inte. Tyngdpunkten ligger på handelsintegrationen, även om de återkommande finansiella kriserna under senare år har lett till ökat samarbete också på det finansiella området.

Mycket har skrivits om effekterna av regionala frihandelsområden. Huruvida dessa alls har positiva välfärdseffekter och när sådana kan tänkas uppstå är en fråga som inte är okontroversiell. Jag går inte närmare in på denna problematik här, men har kort behandlat den t ex i Blomqvist (2006).

INTEGRATIONSMÖNSTER I ASIEN

Den formaliserade integrationsprocessens historia i Asien är kort men brokig. Man kan urskilja tre, delvis sammanlänkade, processer. Den första är försöken att skapa ett megafrihandelsområde som skulle omfatta alla medlemmar av APEC (Asia Pacific Cooperation council). Detta initiativ representerar i hög grad det amerikanska intresset i Ostasien, även om framstötarna inte alltid

formellt kommer från USA, och amerikanernas behov att bevara sitt inflytande i regionen. Om denna utvecklingslinje tar den dominerande rollen tenderar sammanhållningen i Asien att försvagas – den representerar alltså en centrifugalkraft.

Den andra processen koncentrerar sig på integrationen i ASEAN, som efterhand har utvidgats i olika riktningar i Ostasien, med tentakler också mot Indien och Australien. Denna utveckling kan tolkas som en pånyttfödd variant av dåvarande malaysiske premiärministern, Mahathir Mohamads initiativ till en s.k. East Asian Economic Group (EAEG) från 1990, som aldrig förverkligades (Blomqvist 2007). Slutresultatet av denna process skulle vara ett (utvidgat) ostasiatiskt frihandelsområde, något som *de facto* redan slagits fast som ett långsiktigt mål av länderna i regionen. Ett sådant skulle givetvis bidra till en starkare koherens mellan medlemsländerna.

Det tredje mönstret som framträder är de bilaterala frihandelsavtal som under det senaste decenniet har slutits i allt snabbare takt. Dessa avtal återspeglar flera länders otålighet över de långsamma framstegen i de globala och regionala liberaliseringsförhandlingarna och deras akuta behov att säkra de ekonomiska relationerna med sina viktigaste handelspartners. De stora multinationella företagen är en viktig drivkraft, eftersom de är beroende av smidiga gränsöverskridande transaktioner. Som Dent (2008, s. 81) konstaterar är den asiatiska ekonomin ett lappverk av sammanlänkade industriella zoner och "korridorer", där fungerande nätverk är helt centrala. Detta innebär att det är viktigt med så låga handelsbarriärer och så små andra hinder för transaktioner över gränserna som möjligt.

För att summera det ovanstående är de integrationsmönster som framträder ett spel

som innefattar både potentiella vinster och förluster av både ekonomisk och politisk natur. Därför blir slutresultatet mycket svårt att förutse.

APEC OCH DESS BIDRAG TILL INTEGRATIONEN

Möjligheten att bilda något slags gemenskap för hela Stillahavsområdet har diskuterats i decennier. APEC bildades redan 1989, formellt på initiativ av Australien men med en stark amerikansk uppbackning i bakgrunden. En viktig anledning till initiativet var att man ville sätta press på de multilaterala liberaliseringsförhandlingar som fördes inom ramen för GATT (senare WTO), men själva idén om en "stillahavsgemenskap" var också en drivkraft. APECs motto var "öppen regionalism", vilket något motsägelsefullt innebär att frihandel mellan medlemmarna inte skulle diskriminera mot tredje land. APEC kom överens om att etablera frihandel mellan sina "utvecklade" medlemmar senast 2010 och mellan alla medlemmar senast 2020, men organisationens agenda är vag, dess prioriteter är oklara och den exakta betydelsen av medlemmarnas förbindelser är dunkel. Därför har APEC inte heller erkänts av WTO som ett frihandelsområde (Voon m.fl. 2005).

På papperet är grupperingens potential enorm: i dag står medlemmarna för 53 procent av världsproduktionen och 44 procent av den internationella handeln (APEC Sekretariat 2012). Organisationens extrema heterogenitet har dock gjort att framstegen varit långsamma. De flesta av APECs asiatiska medlemmar har varit ganska ljumma i sin inställning till handelsliberalisering inom grupperingen och hellre prioriterat s.k. handelsunderlättande åtgärder som förbättring av infrastruktur, tekniskt samarbe-

te etc. (Dent 2008, s. 120). APEC tappade sin fokus för en lång tid efter den 11 september 2001, då USA började använda organisationen som en plattform för sin geopolitiska agenda, något som riktade uppmärksamheten bort från de ekonomiska frågorna och förorsakade irritation bland andra medlemmar. Liksom de flesta andra organisationer stod APEC handfallen då Asienkrisen bröt ut 1997. Trots detta kan man argumentera att APEC varit nyttigt som ett diskussionsforum. Man har tillsatt ett stort antal kommittéer, arbetsgrupper osv., och också inkorporerat ett antal äldre organisationer, vilket kan ha främjat integration på en allmän nivå.

136

Pga. APECs karaktär som diskussionsklubb är det inte enkelt att slå fast om den varit en framgång då det gäller sin huvuduppgift, att främja frihandel. Det är visserligen klart att både tullar och icke-tariffära handelshinder har reducerats under APECs "livstid", men om detta är organisationens förtjänst är tveksamt. Under 2000-talet verkade APEC snarast att tyna bort, eftersom de asiatiska medlemmarna började förlora intresset (Aslam 2007). Ett initiativ att bilda ett formaliserat frihandelsområde förföll vid toppmötet 2004 pga. bristande intresse från de asiatiska medlemmarnas sida.

Möjligen är det ändå för tidigt att dödförklara APEC eftersom det nyväckta amerikanska intresse för Stillahavsasien som uttryckets vid toppmötet 2011 konkretiserades i ett nytt förslag om ett stort frihandelsområde i Stillahavsområdet (BBC 2011). Förslaget bygger på ett mer begränsat initiativ, det s.k. Trans-Pacific Partnershipförslaget, som hittills omfattats av bara nio APEC-medlemmar men som Obama-administrationen förväntar sig leda till ett frihandelsområde mellan medlemmarna inom några år (Executive Office of the President

2011). Slutresultatet kommer dock att bero på det reella intresse som finns för projektet. Vissa länder, speciellt USA:s närmaste allierade har känt sig förpliktade att uttrycka sitt stöd medan andra, såsom Kina, är mycket mer tveksamma, eftersom initiativet kan uppfattas som ett försök att slå en kil i det Asieninterna integrationsprojektet och stärka det amerikanska inflytandet.

Det är för tidigt att sja om utfallet av detta nya initiativ. Den begränsade entusiasm som det mötts av i många länder i Asien tyder kanske på att det kommer att möta samma öde som så många andra ambitiösa APEC-projekt och så småningom begravas i tysthet. En anledning till detta är att både USA, Kina och Japan under det senaste decenniet ingått en rad bilaterala frihandels- och partnerskapsavtal och då utvecklat sina egna modeller för hur ett sådant avtal borde se ut (Dent 2008, s. 135). Dessa mönster är svåra att förena i ett enda sammanhängande system och är inte heller förenliga med APECs princip om "öppen regionalism". Skulle emellertid den APEC-ledda processen komma att dominera de initiativ som tagits inom den ostasiatiska regionen är det givet att centrifugalkrafterna i fråga om asiatisk koherens skulle förstärkas.

ASEAN OCH ASEAN+X

ASEAN grundades redan 1967, men det lilla som fanns av ekonomiskt samarbete före 1990 var inte speciellt framgångsrikt (se t ex Blomqvist 1993). Organisationen var en produkt av det kalla kriget och stöddes politiskt av västblocket som ett bålverk mot den expanderande kommunismen i regionen. Trots magra direkta resultat beträffande ekonomiskt samarbete bidrog ASEAN indirekt till en gynnsam ekonomisk utveckling genom att främja fredligt samarbete

mellan medlemsstaterna, som ofta haft ansträngda eller t.o.m. fiendliga politiska relationer.

Ett frihandelsområde (ASEAN Free Trade Area, AFTA) bildades 1993 men var fullt genomfört först två decennier senare. Intraregional handel var dock sannolikt inte den viktigaste orsaken till att AFTA bildades eftersom potentialen för sådan handel var ganska liten till en början, med undantag av handeln mellan Singapore och de övriga medlemsländerna. En viktigare orsak förefaller att ha varit behovet att göra regionen mer attraktiv för utländska investeringar genom att vidga storleken på investerarnas "hemmamarknad". Detta var en viktig sak, inte minst pga. av Kinas frammarsch som en allvarlig potentiell konkurrent (Dent 208, s. 93). ASEAN siktar på att bilda en ekonomisk gemenskap före 2015 (Blomqvist 2010), men planerna är trots allt ganska vaga (se ASEAN Secretariat 2007) och vad som kommer att hända med dem är osäkert, speciellt som idéer om en större ostasiatisk gemenskap, som omfattar ett mycket större område, också har diskuterats. I alla händelser har integrationsprocessen inom ASEAN i allt högre grad vävts samman med de integrationsplaner och förslag som gäller hela regionen.

Har då ASEAN/AFTA varit en framgång eller inte? Svaret beror på vilka faktorer man vill framhålla. ASEAN är en svag organisation från institutionell synpunkt. Sekretariatet har nästan ingen autonomi och det finns få bindande regler, vilket gör det svårt att lösa handelsdispyter. Medan handeln inom AFTA-området fortfarande är begränsad och existerande preferenser inte ens utnyttjas till fullo pga. byråkrati och snäva preferensmarginaler har ASEAN spelat en viktig roll vid främjandet av integrationen i hela Ostasien. Detta har utan tvivel

bidragit till en ökad sammanhållning i regionen, både ekonomiskt och politiskt. Om det sedan leder till att ASEAN självt stärks eller försvagas på sikt är osäkert. En framgångsrik integrationsutveckling i Ostasien som helhet kan bidra till att göra ASEAN överflödigt. Hittills har organisationen fungerat som en katalysator i processen, främst därför att de stora nordostasiatiska länderna inte förmått ta ledningen pga. det misstroende som råder mellan dem och som på sista tiden snarare ökat än minskat. Saken kompliceras av att de ekonomiska och politiska realiteterna förändrats snabbt i nordöstra Asien. För bara tio år sedan var Japan en långt större ekonomi än Kina. Idag är Kina större än Japan och Sydkorea sammanlagt (Asian Development Bank 2012). Detta har möjligen förändrat förutsättningarna för ett frihandelsavtal mellan dessa tre ekonomier, även om ländernas starka ekonomiska beroende av varandra fortfarande förefaller att tala för en frihandelszon. Diskussioner har pågått kring temat men verkliga förhandlingar har inte ännu börjat (*Straits Times* 8 maj 2012).

Pga. dessa problem är det ASEAN, som är mycket mindre i ekonomiska termer, som fått ta ledningen (Blomqvist 2007). Från politiska synpunkt är ett stärkt ekonomiskt samarbete ett sätt att engagera Kina, som ofta setts som en riskfaktor pga. sin storlek, konkurrenskraft och ökande politiska självmedvetenhet. Japan i sin tur har inte varit angeläget att ingå regionala eller bilaterala frihandelsavtal förrän nyligen. Denna tveksamhet gav emellertid Kina ett försprång i utvecklandet av närmare ekonomiska relationer med ASEAN, något som under de senaste åren mjukat upp Japans (och Koreas) inställning (Aslam 2007).

ASEAN skapade redan tidigt ett system för en regelbunden dialog med en rad vikti-

ga stater i form av en ministerkonferens som inföll efter ASEAN:s årliga utrikesministermöte (Blomqvist 1997, s. 114–15). Dessa konferenser spelade en viktig roll speciellt på det politiska planet, men har också lett till ökat ekonomiskt samarbete med sikte på starkare integration i regionen och även utöver denna. Ett inslag i denna utveckling var också etablerandet av ASEM (en regelbundet återkommande serie av möten mellan de asiatiska och europeiska länderna), vilket gjorde det nödvändigt för de asiatiska länderna att formulera gemensamma ställningstaganden i en rad frågor. Detta hade de aldrig tvingats till tidigare (Dent 2008, s. 152, Teh 2007). Även om de konkreta resultaten av ASEM-processen knappast är spektakulära har denna ändå bidragit till en ökande sammanhållning i Asien och en känsla av gemenskap som tidigare inte har funnits. Paradoxalt nog har ASEM fungerat som en av de centripetala krafterna i Asien. Det finns dock inte någon stående organisation eller byråkrati för koordineringen av verksamheten och Europas tillbakagång som ekonomisk maktfaktor har försvagat den upplevda relevansen för ASEM i Asien.

Asienkrisen 1997–98 visade tydligt på behovet av stärkt asiatiskt samarbete och bidrog kraftigt till etableringen av en ny, visserligen informell, gruppering, känd som ASEAN+3, där "3" står för Kina, Japan och Korea. Detta är inte fråga om en organisation i egentlig mening utan om en serie möten mellan de deltagande regeringarna. Det första av dessa möten ägde rum i december 1997 just efter asienkrisens utbrott (Teh 2007). Under detta möte framkastades idén om att utsträcka AFTA till de tre nordostasiatiska länderna för första gången. Senare godkände grupperingen i princip en rapport från en arbetsgrupp som föreslog en ostasiatisk gemenskap, inklusive ett frihandelsom-

råde, som skulle täcka hela regionen (Soe-sastro 2003). Förslaget har dock förblivit på retorikens nivå. I stället har ASEAN+3 gått framåt i en rad specifika frågor, också utanför ekonomins område. I praktiken har den viktigaste insatsen legat på samarbete på finansmarknaderna med ett system för s.k. currency swaps. Ett japanskt förslag att sätta upp en asiatisk valutafond sköts ned av USA, vilket påverkade den asiatiska sammanhållningen negativt och återigen gav en indikation på det amerikanska motståndet till exklusivt asiatiska ekonomiska organisationer.

Mycket återstår att göra beträffande samarbetet på det finansiella området. De belopp som ställs till förfogande via currency swapsamarbetet är fortfarande alldeles för små för att kunna avvärja en allvarlig kris. Dessutom vore systemet effektivare om det hade en multilateral struktur istället för att bestå av ett nätverk av bilaterala avtal. Man har också arbetat på ett system för att övervaka kortfristiga kapitalflöden och förslag att etablera en gemensam valutaenhet har också gjorts (Shabir och Yap 2008). Det senare skulle givetvis bidra starkt till ett enhetligare Ostasien, men är nog i bästa fall en långsiktig vision i dagsläget. Även om en del tidigare studier (se Shahir och Yap 2008) tyder på att regionen kunde fungera som en valutaunion är erfarenheterna från Europa så avskräckande att de nog lägger sordin på alla planer för en lång tid framåt. Vissa framsteg har även gjort beträffande utvecklandet av obligationsmarknaden fastän volymerna ännu är små med tanke på potentialen (Teh 2007, Shabir och Yap 2008).

ASEAN+3 fungerar via diskussioner vid årliga toppmöten. Även utrikes-, ekonomi- och finansministrarna håller sina egna möten (Aslam 2007). Som nämnts har gruppen ingen egen administrativ apparat

utan arbetet koordineras av ASEAN:s sekretariat. Eftersom sekretariatet har många olika uppgifter och begränsade resurser är detta arrangemang inte nödvändigtvis hållbart på sikt. Problemet är att medlemsländerna är ovilliga att delegera beslutsmyndighet till ett gemensamt organ.

Parallellt med ASEAN+3 har en serie toppmöten mellan de ostasiatiska länderna ägt rum sedan 2005 med den långsiktiga målsättningen att skapa någon form av gemenskap. Tanken var att processen skulle ersätta ASEAN+3 men detta skedde *de facto* inte. I stället har gruppen utvidgats över regiongränserna, till Indien, Australien och Nya Zeeland. Orsaken verkar främst vara politisk: många länder ser gärna att Kinas inflytande späds ut. Detta maktspel äger rum bakom kulisserna och är inget som diskuteras öppet. Dessutom är det inlemmandet av Indien, Australien och Nya Zeeland i det ekonomiska samarbetet utan tvivel nyttigt för alla parter. Det medför dock sina egna spänningar. Australiens medlemskap sågs av många som en bakdörr för amerikanskt inflytande medan Kina och Indien traditionellt haft spända relationer och inte helt litat på varandra. Eftersom USA och Ryssland togs med i gruppen 2011 (Wihardja 2011) riskerar dess ostasiatiska karaktär att suddas ut än mer, även om detta beror på hur aktiva de nya medlemmarna kommer att vara.

Den process som drivs av de asiatiska toppmötena härrör tydligt från de stora nordostasiatiska länderna. Eftersom dessas samarbetsförmåga dock är begränsad var ASEAN tvungen att ta ledarskapet. Gruppens exakta agenda är ännu oklar men allt tyder på att den blir mer utåtriktad än ASEAN+3. Pga. detta och med tanke på att nya medlemmar utanför den ostasiatiska regionen nu har anslutit sig till gruppen är det

möjligt att den manifestation av asiatisk samhörighet som man kunde skönja i början håller på att degenerera till ytterligare en diskussionsklubb med liten relevans. Man kan visserligen hävda att dialog i viss mån är ett självändamål, som kan förhindra uppsehlade konflikter att spåra ur och som kan initiera nya samarbetsprojekt.

BILATERALA FRIHANDELSAVTAL

Som vi sett har den institutionaliserade integrationsprocessen i Asien varit långsam och full av problem. Inte minst den ekonomiska krisen i Asien i slutet av 1990-talet avledde politikernas uppmärksamhet från internationellt samarbete till inhemska problem. Samtidigt stod det dock klart att just oförmågan till samarbete försvårade problemen. Behovet av en liberalisering av handeln i regionen var akut, inte minst med tanke på de industriella nätverk som nämnts tidigare. Bilateral avtal framstod som ett sätt att komma framåt för dem som inte hade tid att vänta på regionala lösningar och var också ett sätt att säkra tillgången till viktigaste marknaderna. Resultatet blev ett snabbt växande nätverk av bilaterala frihandelsavtal som involverar länder både inom och utanför regionen. En del av avtalen är kvasibilateral, i den meningen att ASEAN utgör den ena parten. Frihandelsavtalet mellan ASEAN och Kina (ACFTA) är det viktigaste av dessa. Också Japan och Korea, som fruktade att bli utmanövrerade av Kina, har nu sina egna avtal med ASEAN.

Singapore, som är extremt beroende av sin utrikeshandel, har nu slutit ett stort antal bilaterala avtal med flera på gång (Govt of Singapore 2010, Low 2010). Thailand och Malaysia har också varit aktiva, efter en mer tveksam start. Skeendet har allt mer fått karaktären av kapplöpning. Ju fler bila-

terala frihandelsavtal som ingås desto större blir behovet för dem som står utanför att få till stånd egna avtal.

Fastän motiven till de bilaterala avtalen är förståeliga är dessa också problematiska på många sätt. Ur ekonomisk synvinkel finns det klara risker att handelsmönstren snedvrids då t ex en importör av komponenter med tanke på exporten av den färdiga produkten måste beakta varifrån de importerade delarna kommer, inte bara dessas pris och kvalitet. Den administrativa merkostnaden blir därför lätt stor speciellt för företag som står i kontakt med många olika marknader. Likaså är det stora antalet olika avtal en utmaning för myndigheterna, speciellt i fattiga länder med små personresurser, vilka kunde användas till mer angelägna uppgifter. Detta är fallet i synnerhet som avtalen numera i många fall går långt utöver handelsliberalisering utan också kan täcka områden som intellektuella äganderätter, offentlig upphandling, arbets- och migrationsfrågor samt miljöaspekter (Dent 2008, s. 195, Low 2010, Teh 2007). Alla dessa frågor kan vara i sig relevanta och nyttiga att inkludera i avtal mellan enskilda stater men de är svåra att hantera ifall man vill låta de bilaterala avtalen uppgå i ett mer omfattande multilateralt arrangemang, vilket är vad man i sista hand strävar efter.

I dagens läge är det emellertid svårt att se hur man skall kunna stoppa den all mer vildvuxna floran av bilaterala avtal, eftersom det är klart att varje sådant avtal i och för sig är uppgjort på rationella grunder. Både staters och storföretags intressen står här på spel. Problemet är bara att den sammantagna positiva effekten av ett stort antal avtal blir tvivelaktig. Det är i själva verket känt att många företag låter bli att utnyttja handelspreferenserna pga. av all byråkrati och allt besvär det förorsakar (Dent 2008, s. 213). I

så fall kommer ett frihandelsavtals fulla potential inte att realiseras.

De bilaterala avtalen utgör knappast centrifugal- eller centripetalkrafter i sig själva även om det finns en risk att de ökar fragmenteringen i regionen, eftersom de fattigare länderna inte har resurser att engagera sig i spelet. Slutresultatet beror snarast på volymen av de aktiviteter som genereras av de olika avtalen. Ifall de flesta nyckelavtalen ingås med länder utanför regionen, något som inte är uteslutet, finns det en möjlighet att centrifugalkrafterna tar över. Risken är störst om framstegen ifråga om ett mer omfattande multilateralt regionalt avtal fortsättningsvis förblir långsamma. Risken för en ond cirkel är uppenbar: Ju fler bilaterala avtal man har desto svårare blir det att få ihop till ett multilateralt, vilket i sin tur ökar trycket på att bilda flera bilaterala avtal.

SLUTSATSER

Även om det är uppenbart att den "asiatiska identiteten" har stärks under de senaste årtiondena är det oklart om de sammanhållande krafterna kommer att dominera i regionens ekonomi i framtiden. Även om det är sant att *de facto* integration tenderar att leda till *de jure* integration (Hamanaka 2012), är de mönster som framträder är så brokiga och multidimensionella att slutresultatet är svårt att förutspå. I alla händelser är det otänkbart att grunda några starka övernationella organ i Asien i dagens läge. Däremot skulle ekonomiskt samarbete och integration underlättas av en rimlig grad av politisk samstämmighet. Konkurrerande säkerhetsarrangemang är en speciellt störande faktor då det gäller samarbete på andra områden. Detta gäller i all synnerhet de bilaterala avtal som USA ingått med flera asiatiska stater. USA har dessutom konsekvent

motsatt sig exklusiva asiatiska samarbetsarrangemang och har hittills haft tillräckligt starka påtryckningsmedel för att sabotera dessa. Det andra stora problemet är Kina som på senare tid sänt ut motsägelsefulla signaler om vart landet vill komma, trots ett ofta positivt engagemang i integrationssträvandena. Å ena sidan har man försäkrat att man vill hantera uppkomna dispyter på ett fredligt sätt, men å andra sidan har de senaste årens återkommande konfrontationer gällande en rad små ögrupper i Syd kinesiska sjön och Japanska sjön talat ett annat språk. Der är dock svårt att tro att Kina skulle riskera fördelarna med ett fungerande regionalt samarbete för en marginell territorial expansion. Sannolikt ser vi ett – låt vara riskfyllt – spel för gallerierna, där man gärna spelar på nationalistiska känslor för att skapa nationell sammanhållning och avleda uppmärksamheten från inhemska problem.

REFERENSER

APEC Secretariat (2012): *APEC at a Glance*. Singapore: APEC.

ASEAN Secretariat (2007): Declaration on the ASEAN Economic Community Blueprint. <http://www.aseansec.org/5187-10.pdf>. (Besökt 25.4.2012)

Aslam, Mohamed (2007): "East Asian FTA and the Impact on ASEAN Economies: An Overview", i Takehito Onishi och Benny Teh Cheng Guan (red.): *The Shape of the East Asian Economy to Come*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, ss. 45–75.

Asian Development Bank (2012): On-line database. <https://sdb.sadb.org/sdb/index.jsp>. (Besökt 24.4.2012)

BBC (2011): Obama Outlines Pan-Pacific Trade Plan at Apec Summit. November 13, 2011. <http://www.bbc.co.uk/>

news/world-asia-15704358. (Besökt 8.5.2012)

Blomqvist, Hans C. (1993): "ASEAN as a Model for Third World Regional Economic Co-operation?" *ASEAN Economic Bulletin* 10 (1), ss. 52–67.

Blomqvist, Hans C. (1997): *Economic Interdependence and Development in East Asia*. Westport, CT: Praeger.

Blomqvist, Hans C. (2006): "Regional integration i Stillahavsasien: retorik och substans", *Ekonomisk Debatt*, Vol. 34, nr 7.

Blomqvist, Hans C. (2007): "Regional Integration in Asia-Pacific: Rhetoric and Reality", i Takehito Onishi och Benny Teh Cheng Guan (red.): *The Shape of the East Asian Economy to Come*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, ss. 2–12.

Blomqvist, Hans C. (2010): "The Progress of Regional Integration in Asia-Pacific and the Global Financial Crisis of 2008–2009", i Lim Hua Sing m. fl. (red.): *Asian Giants in the Face the Global Economic Crisis*. Tokyo: Hakuteisha, ss. 146–164.

Dent, Christopher M. (2008): *East Asian Regionalism*. Routledge, Oxon.

Executive Office of the President (2011): Trans-Pacific Partnership Leaders Statement <http://www.ustr.gov/about-us/press-office/press-releases/2011/november/trans-pacific-partnership-leaders-statement>. (Besökt 7.5.2012)

Government of Singapore (2010): Singapore's FTA Network: Expanding Markets, Connecting Partners. <http://www.fta.gov.sg/> (Besökt 10.4.2012)

Hamanaka, Shintaro (2012): Is Trade in Asia Really Integrating? ADB Working Paper Series on Regional Economic Integration No. 91. Manila: Asian Development Bank.

Korea Economic Institute (KEI) (2006): Analysis of a China-Japan-Korea Free Trade Area: A Sectoral Approach. <http://www.keia.org/publication/analysis-china-japan-korea-free-trade-area-sectoral-approach>. (Besökt 7.3.2012)

Low, Linda (2010): "How ASEAN Fits the Asian and China Emerging Trade Paradigm", i Linda Yueh (ed.), *The Future of Asian Trade and Growth: Economic Development with the Emergence of China*. Milton Park, UK: Routledge, ss. 222–250.

Shabir Mohsin Hashmi och Yap Teck Lee (2008):

“Towards East Asian Economic Integration”, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences* 12, ss. 116–122.

Soesastro, Hadi (2003): “Asia-Japan Co-operation Toward East Asian Integration”, i Ryokichi Hirono, (ed.), *Regional Co-operation in Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, ss. 24–49.

Straits Times (2012): “China, Japan, South Korea to Talk about Free Trade Zone”. May 8, 2012.

Teh Cheng Guan, Benny (2007): “The Converging and Diverging Aspects of East Asian Political Regionalism”, in Takehito Onishi och Benny Teh Cheng Guan (red.), *The Shape of the East Asian Economy to Come*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, ss. 13–44.

Voon, Jan P, Edward K.Y. Chen och Brian Bridges

(2005): “ASEAN Plus Three: Rethinking Asian Cooperation,” *Asian Profile* 33(5), ss. 513–529.

Wihardja, Maria Monica (2011): 2011 East Asia Summit: New Members, Challenges and Opportunities, East Asia Forum (on-line). <http://www.eastasiaforum.org/2011/06/01/2011-east-asia-summit-new-members-challenges-and-opportunities/>. (Besökt 21.5.2012)

Xinhua (2010): Free Trade Zone for China, S. Korea, Japan to Produce Hefty Benefits, Thorough Exploration Needed. http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-05/31/c_13324157.htm. (Besökt 22.5.2012)

På sin vis fremstår den moderne makroøkonomiske mainstream udadtil som en særdeles stærk fagdisciplin. Med en stringent matematisk formalistisk teoretisk udformning og en uniform metodologi har den ifølge tænkningens egne tilhængere vundet betydelig i videnskabelig progressivitet. Set med non-mainstream øjne forekommer denne mainstream tænkning ikke helt så overbevisende. Især anklages tænkningen for at bygge på for urealistiske forudsætninger og for at anvende en for uniform metodologisk tilgang.

Makroøkonomisk tænkning og kravet om realisme

Finn Olesen

143

JELKlassificering: B22, B31 & E12.

I mange økonomers selvforståelse fremstår økonomisk teori med en væsentlig videnskabelig status. Det metodologiske set up er klart og stringent formuleret, ligesom den teoretiske forståelsesramme er entydig i og med, at den matematisk formulerede generelle intertemporale ligevægtsmodel har fundet sin generelle accept blandt langt de fleste økonomer. Nogle ser derfor økonomi som den fremmeste af de samfundsvidenskabelige fagdiscipliner; jf. eksempelvis Lazear (2000). Og rigtigt er det da også, at den økonomiske teori har vundet i formel videnskabelighed. Dette gælder såvel den mikroøkonomiske som den makroøkonomiske teori.

Men er denne formelle sejr nu også en reel sejr?

Således vil især heterodokse økonomer typisk være kritisk indstillet overfor mange

af elementerne i den moderne makroøkonomiske teori¹. Eksempelvis har post keynesianske økonomer med udgangspunkt i Keynes' forfatterskab og ofte med en kritisk realistisk metodologisk tilgang således længe hævdet, at den moderne makroøkonomiske mainstream mangler en nødvendig grad af realisme i forhold til det makroøkonomiske univers, som tankegangen på den ene eller anden måde forsøger at forholde sig til; jf. eksempelvis Chick (2003) og Davidsen (2007). Ifølge deres opfattelse er makroøkonomi ikke nær så eksakt en videnskab, som mainstream tilhængerne synes at mene. Det

---

1 Og nogle går endda endnu længere i deres kritik. Således skriver eksempelvis Blaug (1997:3) det følgende om substansen af moderne økonomisk teori: 'Modern economics is sick. Economics has increasingly become an intellectual game played for its own sake and not for its practical consequences for understanding the economic world. Economists have converted the subject into a sort of social mathematics in which analytical rigour is everything and practical relevance is nothing.'

makroøkonomiske univers er ikke et stabilt og i princippet deterministisk fungerende lukket system. Det skal i stedet for opfattes som et åbent, socialt og over tid ganske foranderligt system, der bevæger sig og udvikler sig ad sti-afhængige mønstre i historisk kalendertid; jf. Chick & Dow (2005 & 2001). For et moderne eksempel på en sådan 'path-dependent' analyse kan der henvises til Shaikh (2010).

144 Og med et sådant syn på det makroøkonomiske system betinger dettes kompleksitet og indbyggede grad af uforudsigelighed, at jagten på den 'sande' generelle makroøkonomiske model er futile. I forlængelse af Keynes' grundopfattelse argumenterer post keynesianerne for, at en sådan ikke med held kan afdækkes. Eller alternativt formuleret; for disse skeptisk indstillede makroøkonomer er ontologiske overvejelser af en essentiel betydning for formuleringen af relevante makroøkonomiske teorier og modeller². Målet med den økonomiske forskning bør i disse økonomers optik være at blive bedre i stand til at kunne afdække og forklare den foranderlige sociale virkelighed og de kausale strukturer og tendenser, der måtte kendetegne en sådan virkelighed i en stadig historisk betinget forandringsproces. Af selv samme årsag bør økonomiske teorier og udsagn derfor nødvendigvis betragtes som kontekst afhængige udsagn. Med et sådant syn på økonomi og det økonomiske genstandsfelt bliver en metodologisk fokusering ikke alene interessant, men ligefrem nødvendig at have indeholdt i den makroøkonomiske teoretiseringsproces; jf. Jespersen (2011).

---

2 Som Pålsson Syll (2010:47) har formuleret det: "If reality is to a large extent indeterminate, uncertain and instable, our model-assumptions have to reflect these ontological facts. There are regularities in the economy, but they are typically contextual, conditional and partial".

For disse non-mainstream makroøkonomer er en relevant forståelse og analyse af termene usikkerhed, tid og penge/likviditet i en makroøkonomisk kontekst af blivende værdi, hvis makroøkonomer også i fremtiden skal lykkes med at sige noget økonomisk relevant om, hvorledes moderne og internationalt monetært integrerede økonomier fungerer og udvikler sig³. For mange som måske i farten lige havde glemt eller overset denne kendsgerning, så må den forangne internationale finanskrise og efterfølgende internationale økonomiske recession have virket som et alarmerende 'weak up call'. Hvorfor forudså den makroøkonomiske mainstream ikke bedre de alvorlige krisetendenser, der begyndte i 2008, har mange spurgt sig selv; jf. eksempelvis Kay (2011) og Davidson (2012). Set i den førende engelske kritiske realist Tony Lawsons optik er svaret ganske ligetil: den økonomiske teoris grundproblem er, at den er kendetegnet ved manglende forklaringskraft som følge af urealistiske 'formuleringer' af de økonomiske udsagn. Der er ifølge ham en bastand insisteren på inden for mainstream "that methods of mathematical deductive modeling be more or less always employed in the analysis of economic phenomena"; Lawson (2012:1)⁴. Andre har dog et mindre skeptisk syn på brugen af matematisk formalisme; for dem gælder det bare om at bruge den rigtige form for matematik på netop de problemstillinger, hvor en sådan tilgang er

---

3 Igen med Pålsson Syll (2010:51): "Expectations have to be treated in a context of real, *historical* time. Real individuals don't settle their accounts at the end of periods in general equilibrium *mechanical* time. Actors have to make decisions, plans and act in the absence of equilibrium. Most importantly, firms have to plan their investments in the light of a more or less uncertain future, where there may even not yet exist a market for their products and where the present economic outlook offers few guidelines".

4 For en nærmere belysning af Lawsons grundlæggende holdning til brugen af matematik inden for økonomi, kan der henvises til interviewet med ham i EJPE (2009).

meningsfyldt⁵. Under alle omstændigheder vil de fleste non-mainstream makroøkonomer hævde, at 'methodology matters'.

Med et non-mainstream udgangspunkt, her konkret repræsenteret ved den keyneske og den post keynesianske makroøkonomiske forståelsesramme, skal der derfor i de følgende to afsnit gøres nogle bemærkninger om den såkaldte realisme dimension i makroøkonomisk teori, ligesom forskellene i de to metodologiske tilgange hypotetisk-deduktiv og historisk-deduktiv skal belyses nærmere. For begges vedkommende synes en reference til især finanskrisens opståen og udvikling at være relevant. Endelig rundes artiklen af med nogle få opsamlende bemærkninger.

REALISME DIMENSIONEN

Ofte kritiseres den makroøkonomiske mainstream for sin mangel på empirisk realisme; jf. eksempelvis Lawson (2012), Harcourt (2010) og Radford (2010). Afspejler den herskende tænkning på nogen nærværdig relevant måde 'the real world' for nu at bruge en af Paul Davidsons ynglings termer? Hvor er anerkendelsen af eksistensen af en fundamental form for usikkerhed, der gør forløbet af de makroøkonomiske processer, som finder sted i historisk kalender-tid frem for i modelkonsistent metatid, ikke-repetitiv ('non-ergodic'), henne hos den generelle mainstream, spørger Davidson (2012). Huskes må det, påpeger han videre, at det er netop ved at forsøge at overkomme eventuelle negative effekter af den funda-

mentale usikkerhed, at økonomiske enheder indgår kontraktforhold. Og sådanne kontraktforhold er aftalt i nominelle enheder (altså i 'penge'). Gennem sådanne arrangementer forsøger de økonomiske enheder at gardere sig mod det økonomisk set negative, som kunne indtræffe i en principiel ukendt fremtid. Derved opnår de "a measure of predictability in terms of their contractual cash inflows and outflows"; Davidson (2012:63). Med andre ord; de forsøger at gardere sig mod risikoen for en illikviditet, som kan være ganske ødelæggende for udfoldelsen af deres fremtidige økonomiske aktiviteter⁶. Paralleliteten til de likviditetsmæssige restriktioner, som såvel mange husholdninger som virksomheder oplevede i kølvandet på finanskrisen 2008 og fremefter, synes umiddelbar ganske åbenbar.

Har jagten på en tilsyneladende formel videnskabelighed ikke gjort forestillingerne om den makroøkonomiske virkelighed, dens udvikling og de makroøkonomiske tilpassningsprocesser for sterile og for forudsigelige? Er den fremherskende uniforme metodologi⁷ inden for den makroøkonomiske mainstream ikke en for snæver referenceramme for en relevant forskning, der har til hensigt at ville studere samfund og dermed makroøkonomiske systemer, der befinder sig i en konstant udvikling og forandring? Som Radford (2010:114–15) har formuleret det:

"Economies are vastly rich and complex structures. They are heterodox. The search for regularity should not delude us into thinking

5 Jf. eksempelvis Davidson (2012: 64 & 65): "Mainstream economists are not wrong in the need for rigor in economic theorizing. It is not rigor and the use of mathematics *per se* that creates the useless economic models that make mainstream economists look so poorly ... it is perfectly acceptable to have rigor and even math in economic models ... But the axioms underlying the model must be thoroughly examined to see if they are applicable to the real world".

6 Også af denne årsag er det, at Paul Davidson og andre post keynesianske økonomer pointerer, at penge aldrig er neutrale i økonomisk teoretisk forstand.

7 Såvel den ny keynesianske som den ny klassiske tænkning anerkender, at der er tale om en optimerende agentadfærd, hvor de enkelte husholdninger som virksomheder træffer intertemporale beslutninger, som under anvendelse af modelkonsistente rationelle forventninger kommer til udfoldelse i en generel ligevægtssammenhæng.

economies are either simple or standard ... To me economies seem so full of asymmetries, inequalities and uncertainty that exploring things like equilibrium is simply a fools game. Interesting as a highly restricted and near utopian special case perhaps, but not central, and definitely not worth a dominating position in the curriculum.”

146

Eller som Pålsson Syll (2010) påpeger: Målet med økonomiske analyser må primært være det at kunne ‘forklare’ den foranderlige sociale virkelighed, hvori husholdninger, virksomheder som de politiske organer træffer deres økonomiske beslutninger. Samfundsvidenskab er relationel. Enhver social struktur er menneskeskabt; ligesom disse strukturer til enhver tid sætter rammerne for den menneskelige adfærds udfoldelsesmuligheder. Samfundsvidenskabelige teorier, og herunder naturligvis også økonomiske teorier, har og bør have klare ontologiske bindinger, hvis de skal fremstå som relevante teorier om det samfund og det økonomiske system, som de forsøger at forholde sig til, er det grundlæggende budskab hos Pålsson Syll.

Og dette er en grundopfattelse, som findes overalt i Tony Lawsons forfatterskab. Igen og igen har han betonet den kendsgerning, at menneskelig adfærd, herunder naturligvis også den økonomiske adfærd, er relationel. Menneskelig adfærd repræsenterer sociale fænomener, der er processuelle, og som bliver “continually transformed through practice”; jf. Lawson (2012). Netop derfor er heller ikke den økonomiske adfærd atomistisk. Således argumenterer han uddybende ganske overbevisende for i Lawson (2009) – med den internationale finanskrise som et yderst sigende og vellykket illustrerende case eksempel – at det makroøkon-

omiske system skal betragtes som et åbent og et socialt system, der er i en konstant forandring. Og er den sociale virkelighed af en sådan beskaffenhed, har en matematisk formalisme sine helt klare begrænsninger i relevante studier af makroøkonomiske konjunkturmæssige svingninger og generelle udviklingstendenser, påpeges det. Set med Lawsons øjne kan de enkelte husholdningers som virksomheders økonomiske adfærd – deres planlagte beslutninger og konkrete handlinger – ikke med rimelighed analogiseres med en tankegang, hvor disse beskrives som isolerede indbyrdes af hinanden uafhængige atomer. Dertil er graden af interdependens i det makroøkonomiske landskab for stor.

For med held at kunne anvende deduktive matematiske metoder på det makroøkonomiske genstandsfelt kræves nemlig et vist mål af regularitet og invariante kausale sammenhænge, der empirisk set ikke er til stede, er synspunktet hos Lawson⁸. Husholdninger som virksomheder er socialt set ‘situated and formed’ enheder. De indgår alle hver for sig i betydningsfulde sociale netværk, der interagerer på den ene eller den anden måde med hinanden; eller som Lawson (2009:765) sammenfatter det:

“If social reality is composed of phenomena that are anything but isolated, so too everything is far from constant, or atomistic, but rather is in transformation ... Social reality ... is of a nature that is significantly at variance with the closed systems of isolated atoms that would guarantee the conditions of mathemati-

---

8 “The essence of my criticism of the modelling emphasis is simply that the twin presuppositions of economic modellers that (i) empirical regularities of the sort required are ubiquitous, and (ii) social reality is constituted by sets of isolated atoms, are simply erroneous ... If event regularities hardly occur in the social realm, it does not take too much reflection to see that the second presupposition is also invalid, that the constituents of social reality can rarely be aptly portrayed as systems of isolated atoms”; Lawson (2009:764).

cal deductivist modelling. That is why modern economics has continually failed on its own terms.”

Derfor argumenterer Lawson (2012) videre for det synspunkt, at den generelt accepterede videnskabelige doktrin inden for den makroøkonomiske mainstream om, at al seriøst økonomisk arbejde nødvendigvis må ske i form af en matematisk modellering, i bund og grund er et værdiladet kriterium; eller alternativt formuleret: opfattelsen repræsenterer en ideologi. Derfor har den økonomiske mainstream også svært ved at anerkende en kritik – eksempelvis fremført af post keynesianske økonomer – som også rejser et metodologisk spørgsmålstegn ved det altid hensigtsmæssige i alene at anvende en matematisk formalisme. En diskussion af, hvorledes vi udvikler bedre matematiske modeller, er derimod velkommen⁹.

På linje med Lawson er også Kay (2011) tilsvarende anklagende. Ifølge ham har den makroøkonomiske mainstream i for stor en udstrækning forfulgt Lucas' vision om, at økonomer bør konstruere en mekanisk verden, der er befolket med "interacting robots". Og dette kan modelleres formelt set matematisk. Men de enkeltes økonomiske ad-

færd i virkelighedens verden er sjældent mekanisk. Tværtimod er den ofte udformet på basis af mange forhold, hvoraf nogle i et større eller et mindre omfang er kontekstafhængige. Derfor er den økonomiske adfærd basalt set en forventningsbetinget adfærd, men ikke en der er kendetegnet ved et R.E. set up. Især ikke når der tales om økonomisk adfærd, der udfolder sig under usikkerhed. Skal økonomiske beslutninger træffes i et økonomisk miljø, hvor især den ontologiske form for usikkerhed, også benævnt for fundamental usikkerhed, er fremherskende, bliver R.E. set up'et irrelevant. Men dette er dog ingen ny erkendelse. Således påpeger eksempelvis Andersen (1981:248): "Den rationelle forventningsmodel fordrer, at udfaldsrummet er kendt, samt at agenterne er i stand til at knytte (subjektive) sandsynligheder til de enkelte udfald". I en sådan situation kan de problemer, der følger af eksistensen af en epistemologisk form for usikkerhed måske nok overkommes. Men ikke de, der er begrundet i ontologisk usikkerhed. Dette, om noget, udgør et kerneelement i Keynes' forfatterskab; i hvert tilfælde fra *Treatise on Probability* og fremefter¹⁰. Ifølge Kay betyder denne kendsgerning, at økonomiske modeller naturligvis også bør være kontekstspecifikke, hvis de skal være relevante i den henseende, at de er i stand til at sige noget fornuftigt om faktisk økonomiske forhold. Og fordi økonomiske modeller typisk netop ikke er udformet kontekstspecifikt, var det derfor ikke muligt for økonomerne ved hjælp af deres modeller at forudsige hverken krisens opståen eller det omfang, som det indtil nu rent faktisk har fået.

147

9 Jf. eksempelvis fremstillingen i Woodford (2011). Heri diskuteres således kritisk anvendelsen af en R.E. tilgang. En for blind tro på R.E. set up'et er derfor uhensigtsmæssig, advares vi om: "Hence the style of modeling favored by rational-expectations analysis involves both radical abstraction from many aspects of people's current circumstances that we know a fair amount about, and heroic specificity about aspects of the future about which we know close to nothing"; Woodford (2011:3–4). Men dette betyder ikke, at en matematisk formalistisk metodologi bør forlades. G.E. modellering med intertemporalt optimerende husholdninger og virksomheder er kommet for at blive i makroteorien. Derimod bør forventningsdannelsesaspekterne i makroteori gøres mere indsigtfulde. Og der er et alternativ til R.E. set up'et, påpeges det. Konkret nævner Woodford de følgende tre mulige strategier: i) 'eductive stability'; ii) 'rational belief equilibria' og iii) 'learning dynamics'. Under alle omstændigheder er visionen om unikke forudsigelser i makroøkonomi kommet under pres. Fremover må makroøkonomer snarere lære at fokusere på mulige fremtidige udfald: 'One should only expect one's model of the economy to deliver a range of plausible outcomes, rather than a unique prediction'; op. cit. p. 6.

10 Hvorfor Andersen (1981:249) derfor også pointerer: Keynes' kritik af den klassiske (= neoklassiske) økonomiske teori for ikke på adækvat måde at tage hensyn til usikkerhed m.v. synes også at være gældende for den rationelle forventningsdannelsesmodel".

Eller som Kay (2011:7) konkluderende skriver:

“Economic models are no more, or less, than potentially illuminating abstractions ... The economic world, far more than the physical world, is influenced by our beliefs about it ... Information is reflected in prices, but not necessarily accurately, or completely. There are wide differences in understanding and belief, and different perceptions of a future that can be at best dimly perceived”.

148

Også Foley (2010) forholder sig til den matematiske formalismes dominans i økonomisk teori. Selvfølgelig har matematik som redskab sin rolle at spille i økonomi, men man bør altid holde sig for øje, at: “Economic interactions, quantitative as they are, arise from the same deep cognitive and emotional springs as the rest of the human life”; Foley (2010:3). Ikke på enhver økonomisk problemstilling er det således relevant at anvende en matematisk formalistisk approach, er også synspunktet hos ham¹¹. Og der, hvor økonomer med succes kan anvende en sådan approach, anvender de så den rigtige form for matematik, spørges der. Et ubetinget ja herpå kan ikke gives, mener Foley, idet: “Economics comes to a vision of the economy as an exact optimizing process rather than as a chaotic, self-organizing process that approximates orderliness”; op. cit. p. 6.

---

11 Eller som han selv pointerer omhandlende økonomers teoretiseringsproces: “Some moments of this process are well-adapted to mathematical or statistical reasoning; others are inherently conceptual, social, historical, or philosophical, and require sophisticated critical examination using non-mathematical tools. The neglect of the conceptual and critical side of political economy leads to just as much error and confusion as the refusal to formulate problems in mathematical or statistical form when they present themselves in that guise”; Foley (2010:4–5). Fristelsen for nogle økonomer er måske nok desværre den, synes Foley at mene: “to change the formulation of the abstract problem to fit the mathematical tools available rather than to seek mathematical tools that are appropriate to the actual problem at hand”; op. cit. p. 5.

Og her er måske især den makroøkonomiske forståelsesramme på anklagebænken, argumenteres der; jf. Foley (2010:11): “In many ways, it seems to me that macroeconomics as an academic subfield knows *less* about the real dynamics of industrial capitalist economies today than it did in the early sixties when I began my studies of economics”.

Især er det her uheldigt, set med Foley’ øjne, at de dynamiske stokastiske generelle ligevægtsmodeller: “omits critical aspects of real monetary-financial economics that have important impacts on their overall stability and performance”; op. cit. p. 14. Og så skal økonomer naturligvis også have sig for øje, at en given teori eller model altid kun fokusere på nogle bestemte aspekter. En model er jo netop et forsøg på at overkomme virkelighedens dynamiske kompleksitet og alligevel på samme tid med den klare intention at forsøge at lære os noget relevant, om det genstandsfelt på hvilke modellen finder konkret anvendelse. Derfor er det nødvendigt med en pluralistisk metodologi, idet som fremhævet af eksempelvis Skott (2012:1): “there can be no single correct method for gaining insight into the operation of the economy”. Samme grundsyn med hensyn til, hvad der kendetegner god og relevant økonomisk arbejde, er givet i Turner (2010). Da “good economics is never going to provide the apparently certain, simple, and complete answers that the pre-crisis conventional wisdom appeared to”; op. cit. p. 1323, så er der brug for en ny form for økonomisk tænkning, der bedre er i en overensstemmelse med de facts om virkeligheden, som vi kender til.

Alligevel ligner de fleste makroøkonomiske lærebøger hinanden ganske meget med deres ensartede markedskonforme forståelse af de makroøkonomiske tilpasningspro-

cessers forløb, jf. eksempelvis De Langhe (2009) og Jespersen (2010 & 2009). Tilgangen til makroøkonomi er set med de studerende øjne derfor ganske uniform¹². I stedet for en sådan tilgang advokerer Lawson for det synspunkt, at den videnskabelige tilgang skal være bredere, mere åben og pluralistisk, hvor den konkrete approach i de konkrete tilfælde er bestemt af den givne problemstilling, der skal studeres og analyseres nærmere. Man er med andre ord nødt til at tage ontologien alvorligt. Mainstream makroøkonomis matematisk formalistiske fejlslutning består, ifølge Lawson (2010:9), mere præcist i, at man konstant forsøger at præsentere "phenomena of social reality that are mostly really open, relational and processual as if they are everywhere closed, intrinsically constant and effectively isolated or insulated from each other".

Og den udbredte anvendelse af matematisk formalisme inden for økonomi har, ifølge Lawson (2010a), at gøre med økonomernes forståelse af, hvad videnskab er. Mange økonomer associerer en god økonomisk videnskab med en vellykket anvendelse af netop matematisk formalisme. Dette er dog ikke Lawsons opfattelse. Tværtimod så mener han, at anvendelse af matematik som redskab generelt set er irrelevant i en vurdering af, hvorvidt en given videnskabelig fagdisciplin er videnskabelig eller ej. For nogle økonomer handler god videnskab om at kunne forudsige præcist. Men dette forudsætter, efter Lawsons opfattelse, en sådan grad af stabilitet i det makroøkonomiske system som ikke med rimelighed kan forudsættes at være til stede i et socialt og stadigt foranderligt system som det, som det ma-

kroøkonomiske system nu engang repræsenterer. For Lawson – som selvfølgelig også for andre økonomer – handler god videnskab snarere om at kunne tilbyde tilfredsstillende kausale forklaringer¹³. Og kausale forklaringer er ikke nødvendigvis betinget af anvendelsen af en matematisk formalisme, argumenterer Lawson¹⁴. Og i studiet af, over historisk tid foranderlige, samfundsmæssige fænomener kan vi naturligvis godt være succesfulde i henseende til at identificere og forstå relevante sociale adfærdsmønstre og konkrete handlinger uden anvendelse af en matematisk formalisme.

Givet er det under alle omstændigheder, at finanskrisen fra 2008 og fremefter kom bag på mange økonomer. Med en typisk markedskonform klassisk inspireret teoretisk forståelsesramme mente mange økonomer sig på sikker grund, når de advokerede for, at mere marked er bedre end mindre marked, og jo friere et marked desto større effektivitet og bedre mulighed for optimale udfald¹⁵. Men et betydeligt dereguleret finansmarked viste sig alligevel ikke at kunne levere varen: gennem mere og en billigere form for likviditet kunne velstanden øges ikke alene til gavn for spillerne på det globale finansmarked, men også for de økonomier, som på interdependent vis var dybt

13 Således påpeger eksempelvis Paul Davidson: "Explanation is the first thing in science. If you can't explain, you don't have anything. But you needn't necessary predict. Now, if you know the future's is uncertain, what does that mean? It means basically ... that humans have free will. The human system isn't deterministic or stochastic ... Humans can do things to change the world ... they create institutions"; King (1995:21).

14 Som Lawson (2010a) påpeger: "Causal explanation is a step that typically cannot be reduced to mathematical manipulation. For it typically involves a conceptual move from phenomena of one type to a cause of a quite different (and perhaps previously unknown) type".

15 Som Turner (2010:1320) ikke uden en vis form for ironi karakteriserer mange økonomers tiltro på markedet og dets lyksaligheder: "For it is striking in the pre-crisis years how dominant and how overconfident, at least in the arena of financial economics, was a simplified version of equilibrium theory that saw market completion as the cure to all problems, and mathematical sophistication decoupled from philosophical understanding as the key to effective risk management ... Market completion in other words was seen as the key to a safer system".

12 Eller som Lawson (2009:762) har formuleret det: "The fundamental problem of modern economics, as I see it, is the mainstream insistence that mathematical modelling is the only useful, and the proper, way to do economics"; jf. også fremstillingen i Lawson (2009a).

integrerede med hinanden. Et dereguleret finansielt marked sikrede altså ikke automatisk et makroøkonomisk udfald med fuld beskæftigelse fremkaldt. Ligesom det også viste sig, at et dereguleret marked ikke var sikret mod en egentlig kriminel adfærd. Økonomisk grådighed bevirkede i nogle situationer, at de juridiske spilleregler blev brudt. I USA som i andre lande. Det viste sig dermed at være ganske fornuftigt at stille spørgsmålstegn ved, hvor stabilt moderne finansielle systemer egentlig var (og er); jf. eksempelvis Wray (2011). Med basis i Minsky' teorier argumenterer Wray således for, at der kan være endog en ganske stor grad af endogen potentiel instabilitet indbygget i de finansielle markeder. Og netop samspillet med økonomiens reale og finansielle sektorer er generelt dårligt belyst i de økonomiske modeller. Det er erkendt af mange økonomer, non-mainstream som mainstream; jf. eksempelvis Sørensen et al. (2011)¹⁶. At et sådant komplekst samspil må analyseres i en dynamisk forståelsesramme inkorporerende en mere realistisk forventningsdannelsesproces end den, der er givet ved traditionelle rationelle forventninger, og under en nødvendig hensyntagen til de reelle problemer, som eksistensen af en fundamental form for usikkerhed giver for udfoldelsen af de økonomiske enheders adfærd, synes umiddelbar åbenlyst.

16 I denne publikation, der forsøger at skitsere udfordringer for den økonomiske forskning, kan man således læse: "I økonomisk forskning har der inden finanskrisen været stor fokus på modeller, hvor finansielle markeder kun er indarbejdet på en stiliseret måde, og hvor informationsproblemer og heterogenitet ikke er tillagt nogen vigtig rolle. Der er således et stort forskningsmæssigt behov for en bedre forståelse af interaktionen mellem finansielle og reale forhold"; Sørensen et al. (2011:6). Ligeledes efterlyses der, i lighed med Woodford (2011), en bedre forståelse af forventningsdannelsesprocesserne end den, der blot følger af et R.E. set up; jf. op. cit. p. 5.

HYPOTETISK DEDUKTIV VERSUS HISTORISK DEDUKTIV

Som vi har set i det ovenstående, så indebærer kritikken af megen mainstream økonomisk tænkning også, at økonomer bør interessere sig for metodologiske spørgsmål. Skal økonomisk teori afspejle en vis form for realisme, må økonomer tage ontologien alvorligt. I det følgende skal der derfor sættes fokus på nogle grundlæggende metodologiske aspekter, der opsamler de forskellige synspunkter, der blev præsenteret i det foregående afsnit.

I Bresser-Pereira (2009) stilles to metodologiske tilgange op overfor hinanden.

Den historisk deduktive approach, som har sine rødder tilbage til den klassiske tænkning – især relateret til Smith, Malthus og Marx – erkender, at makroøkonomiske systemer er komplekse og foranderlige systemer. Selv om ethvert økonomisk fænomen i en eller anden forstand er unik i sig selv, forsøger man inden for denne tilgang gennem iagttagelse af den virkelighed, som omgiver en, at afdække "the peculiar characteristics of the new historical phase or the new historical or economic reality"; Bresser-Pereira (2009:508). Anerkendende eksistensen af stærke, men imperfekte markeder, der fungerer i historisk tid, gælder det om på en hensigtsmæssig vis at kunne beskrive en til stadighed fortløbende proces af økonomisk forandring. Et af hovedformålene hermed er at erkende nye og ændrede institutionelle såvel som strukturelle sammenhænge i økonomien. Netop derfor handler videnskabelig aktivitet ud fra et sådant synspunkt om løsning ikke alene af teoretiske som empiriske problemstillinger, men tillige også om løsning af problemer af en mere begrebs- og erkendelsesmæssig karakter. Når samfundene og dermed også det økonomiske system udvikler og forandrer sig over tid, må

eksempelvis en række relevante økonomiske begreber defineres på ny, idet begreberne kan have (har) ændret betydning set i lyset af den ændrede historiske kontekst.

Senere efter marginalismens gennembrud i 1870'erne og med tiltagende styrke i 1930'erne overtog den hypotetisk deduktive tilgang mere og mere den økonomiske scene¹⁷. En sådan metodologisk tilgang, der opererer inden for rammerne af en logisk frem for af en historisk tidsopfattelse, giver med en accept af forudsætningerne bagved 'the rational economic man'¹⁸ mulighed for at formulere ikke alene præcise matematisk formulerede udsagn, men også i princippet præcise og kvantificerbare hypoteser. Metoden giver således en form for konsistens, præcision og poppersk testbarhed, som ifølge Bresser-Pereira virkede og fortsat virker tiltrækkende på mange økonomer.

Det centrale spørgsmål bliver så, om metoden også leverer den nødvendige grad af realisme; jf. eksempelvis diskussionen om 'bounded rationality', der ud fra empiriske iagttagelser angriber antagelserne bagved 'the rational economic man' og visionen om perfekt viden og jagten på optimale løsninger. Er dette ikke tilfældet, kommer den makroøkonomiske videnskab nok til at fremstå som formel videnskabelig ved anvendelse af en sådan hypotetisk deduktiv metodologi, men uden en egentlig reel videnskabelighed er synspunktet, idet økonomi formuleret efter sådanne retningslinjer ifølge Bresser-Pereira ikke på en hensigtsmæssig måde er i stand til at forklare det makroøkonomiske system som et åbent og foranderligt system.

17 Som Bresser-Pereira (2009:494 & 498) formulerer det: "... when a number of engineers and physicists came into the profession ... Economic theory, crowned by the general equilibrium model, soon became the most radical hypothetical-deductive of all substantive sciences".

18 For en detaljeret diskussion af begrebet 'the rational economic man' fra Adam Smith og fremefter i den økonomiske litteratur kan der henvises til Morgan (2006).

Også i hans optik er den økonomiske virkelighed både social og kompleks. Netop derfor må en relevant makroøkonomisk analyse også fokusere på konventioner, rutiner (eller 'rules-of-thumb') og institutionelle forhold snarere end blot ensidigt at fokusere på en konsistent matematisk formalistisk modelering, argumenteres der.

Derudover er der også et indbygget om end måske utilsigtet normativt aspekt i at forfølge en hypotetisk deduktiv tilgang. I sin jagt på postuleret objektivitet indebærer accepten af forudsætningerne bagved 'the rational economic man' nemlig ikke alene, at den økonomiske agent – det være sig den enkelte husholdning som virksomhed – agerer sådan, det forudsættes også, at han bør gøre det. Og som så grundigt belyst af eksempelvis Simon (1979 & 1978), McFadden (1999) som Kahneman (2003) så ved vi, at en sådan økonomisk adfærdsbeskrivelse ikke er dækkende hverken for virksomhedernes eller husholdningernes vedkommende. Den er så grundigt blevet falsificeret, er konklusionen på den klare empiriske evidens.

Ihukommende, at økonomi er en samfundsvidenskabelig fagdisciplin, og at makroøkonomiens genstandsfelt er et foranderligt og åbent socialt økonomisk system, er den metodologiske anbefalingen hos Bresser-Pereira (2009:506 & 520) ganske klar:

"The social scientist should try first to understand social and economic phenomena, find their regularities and their distinctive features, adopting an essentially historical analysis that leads him or her to propose some stylized facts and their logical connections. Afterward, however, or even at the same time, he or she should explain the cause and effect relations that were empirically found with rational motivations. In

this case, the researcher should not be deducing the theoretical relations a priori, but a posteriori, finding the rational motives behind ... The researcher knows that his or her model is intrinsically provisory as the reality that is under study is historically changing”.

152

Som påpeget ovenfor af Lawson, så kan alternative tilgange til belysning af relevante økonomiske problemstillinger selvfølgelig også være rationelle i deres indhold, om end rationaliteten naturligvis kan være forskellig fra den, som i mainstream tænkning gives en matematisk formalistisk ikklædning i form af 'the rational economic man'. Og i mange henseender giver det helt åbenbart ganske god mening at forfølge en mere pluralistisk frem for en for ensidig uniform metodologisk tilgang. Det var netop med et sådant udgangspunkt, at Keynes i sin brevveksling med Roy Harrod i sommeren 1938 i forbindelse med hans samtidige arbejde med Tinbergens tidlige økonometriske arbejder påpegede, at økonomi i bund og grund er en kvalitativ videnskab. Den har ikke, og givet samfundenes konstante foranderlighed, så kan den heller ikke have samme grad af eksakthed som den, der præger de naturvidenskabelige fagdiscipliner. Det vidste matematikeren Keynes om nogen var tilfældet¹⁹. Det var netop derfor, at han i *Treatise on Probability* beskæftigede sig med "degrees of rational belief", som kendetegner, hvorledes de enkelte husholdninger som virksomheder planlægger, beslutter og vælger at udføre deres økonomiske adfærd. De handler alle under usikkerhedens åg, hvorfor ex post konstaterbare fejltagelser hører til deres almindelige dagligdag. Og de handler som frie individer med udgangspunkt i deres egne

subjektive motiver²⁰. Men derfor skal Keynes ifølge O'Donnell (1990) alligevel karakteriseres som en rationalist snarere end en empirist²¹.

Og det er også disse økonomiske agenter, der bebor de samfund, som historisk set er i en konstant udvikling. Derfor er samfundsvidenskab – og herunder også økonomi – relationel. Enhver social struktur er menneskeskabt, ligesom disse strukturer også sætter rammerne for den måde, hvorpå den menneskelige adfærd, herunder den økonomiske, kan udfolde sig; jf. også Pålsson Syll (2010)²². Og at disse strukturer udvikler sig, endda sommetider på radikal vis, ved vi fra mangfoldige historiske udsagn; jf. eksempelvis, hvorledes den aktuelle europæiske virkelighed, der er præget af en dyb økonomisk krise, har sat visionerne for Euroområdet og dets konkrete institutionelle opbygning under et betydeligt pres.

Med et sådant syn på økonomi som en samfundsvidenskabelig fagdisciplin, som det der er præsenteret i det ovenstående, må den økonomiske videnskab især være fokuseret på at *forklare* frem for blot at forsøge at forudsige, idet de fleste forsøg på at generere præcist korrekte økonomiske forudsigelser på forhånd er dømt til at være forkerte, idet

20 Og dette er naturligvis også erkendt af mange økonomer. Eksempelvis skriver Leamer (1983:36), at: "Economists have inherited from the physical sciences the myth that scientific inference is objective, and free of personal prejudice. This is utter nonsense. All knowledge is human belief; more accurately, human opinion ... [hvorfor] ... history is replete with examples of opinions losing majority status, with once-objective 'truths' shrinking into the dark corners of social intercourse".

21 Med O'Donnell (1990:340 & 345): "His epistemology may be represented as a critical but constructive form of rationalism ... Within Keynes's rationalism experience is regarded as essential to the generation of knowledge ... Experience is essential because it provides the raw material for the generation of knowledge".

22 Eksempelvis pointeres det, at: "It is also only in their capacity as social relations and positions that individuals can be given power or resources – or the lack of them. To be a capital-owner or a slave is not an individual property, but can only come about when individuals are integral parts of certain social structures and positions. Just as a check presupposes a banking system and tribe-members presupposes a tribe – social relations and contexts cannot be reduced to individual phenomena"; Pålsson Syll (2010:26).

19 På akkurat samme måde som det i dag også er tilfældet med matematikeren Tony Lawson.

"the future has yet to be created by the actions of today", som Paul Davidson plejer at udtrykke det kort. Givet eksistensen af en fundamental form for usikkerhed²³, som den post keynesianerne fokuserer på, skal det økonomiske system nemlig betragtes som et åbent, socialt og foranderligt system, hvor sandsynligheds betingede udsagn alene blot har en begrænset værdi. Og det er på baggrund af en sådan forståelse, at Keynes i *Treatise on Probability* påpegede, at "the peculiar virtue of prediction ... is altogether imaginary"; Keynes (1921:337). Som matematikeren Keynes så det, så havde formelle matematiske modeller en begrænset rolle at spille inden for økonomi. Jagten på den sande matematisk formulerede makroøkonomiske model, som på relevant vis til enhver tid for ethvert samfund kunne belyse enhver aktuel økonomisk problemstilling var i Keynes' perspektiv en futild og uopfyldelig jagt. Tricket består snarere i på en hensigtsmæssig vis at kunne vælge netop den model, som er relevant til belysning af det givne problem, som ligger foran den enkelte makroøkonom. Og i den sammenhæng må man ikke glemme den historiske kontekst. Givne makroøkonomiske problemstillinger kan ændre deres karakter, når samfundet og herunder det økonomiske system er under en historisk forandringsproces, som også påpeget af Lie (2007)²⁴. Også derfor er det vigtigt at huske, at 'history matters'.

---

23 En sådan kan også benævnes for ontologisk usikkerhed. Der findes dog også andre former for usikkerhed – med betegnelsen epistemologisk usikkerhed – som i en økonomisk teoretisk sammenhæng er lettere håndterbare end den ontologiske form for usikkerhed; jf. Davis (2010).

24 Jf. Lie (2007:7): "More than other social scientists, however, economists have a tendency to believe that their theories are deduced from clear reasoning alone, free of empirical – I almost said historical – experience. This is simply not the case ... An understanding of our own historicity would not just make many economists wiser, but also in all likelihood would fewer than is currently the case be cloaked in the somewhat naïve arrogance that characterizes many economists with limited horizons outside their own disciplinary niche".

AFRUNDING

Som forsøgt belyst i de foregående afsnit, så stilles der, den moderne makroøkonomiske mainstreams formelle videnskabelighed til trods, stadigvæk nogle kritiske spørgsmål til dennes metodologiske såvel som teoretiske forankring. Især affødt af finanskrisen i 2008, og hvad deraf efterfølgende fulgte, har kritikken været tiltagende; også inden for mainstream selv. Og behovet for en 'New Economic Thinking' har da også materialiseret sig formelt blandt flere økonomer. Inden for denne institutionelle ramme er fokus fremadrettet især sat på en bedre forståelse end hidtil af, hvad der benævnes for 'Imperfect Knowledge Economics'²⁵.

Som også belyst, mener de makroøkonomer, som tager deres udgangspunkt i Keynes og hans makroøkonomiske forståelsesramme, at økonomiske teorier nødvendigvis på en eller anden måde må være kontekstuel forankret i den virkelighed inden for rammerne af hvilken, de er udviklet og formuleret. Netop derfor stiller disse økonomer et krav om realisme, hvad angår økonomiske teoriers udformning; eksempelvis med henblik på de forudsætninger på hvilke teorien er baseret. For dem er en god videnskabelig teori en, der er i en god korrespondance med 'the real world' for nu at bruge en af Paul Davidsons ofte benyttede udtryk²⁶.

Og der gives da også et alternativ til den traditionelle dominerende hypotetisk deduktive metodologiske approach. Man kan vælge i stedet for at arbejde ud fra en mere

---

25 Jf. den følgende hjemmeside: <http://ineteconomics.org/research-program/imperfect-knowledge-economics>.

26 Hvordan man så i praksis skal definere og sikre en sådan korrespondance, er et andet spørgsmål. En mulighed er at operere med såkaldte 'semi-closures', hvor nogle få variable er i spil, mens andre variable for den givne analyses vedkommende afsnøres fra at udspille deres måske mere marginale indflydelse på den belyste problemstilling; jf. Jespersen (2011). Den i princippet herskende interdependente sammenhæng undertrykkes dermed i den givne analyse for at sikre den nødvendige grad af operationalisme, som gør analysen håndterbar.

historisk deduktiv angrebsvinkel. På denne vis løsnes der op på mainstreams snærende uniforme metodologiske spændetrøje. Det bliver nu ikke alene acceptabelt, men ligefrem bydende nødvendigt i givne sammenhænge at belyse en given makroøkonomisk problemstilling på mere pluralistisk vis. Måske er en sådan approach nok ikke i samme grad naturvidenskabelig stringent som den tilgang, som mainstream anvender, men nu er økonomi jo også en samfundsvidenskabelig fagdisciplin. Og som bekendt bebos samfund og økonomiske systemer af tænkende individer med en fri vilje til selv at fastlægge de motiver på hvilke, de lader deres konkrete økonomiske adfærd komme til udtryk og på hvilke, de danner deres ønsker for den fremtidige samfundsudvikling. Og i denne forstand er det økonomiske system underlagt de institutionelle rammer, som det givne samfund giver systemet for at udspille sine tilpasningsprocesser, om end de to systemer selvfølgelig over tid også kan være gensidigt interagerende. Også derfor er økonomi ikke en eksakt videnskab. Nok kan meget af økonomisk interesse måles og vejes – og er det tilfældet, skal dette naturligvis måles og vejes på den bedst tænkelige måde – men ikke alt af betydning for den individuelle økonomiske adfærd er direkte målbare størrelser. Især nok ikke, når trenden for den makroøkonomiske udvikling brydes. Og det er jo netop i disse situationer, at behovet for at forstå, hvad der udløste den pågældende forstyrrelse, og hvad der eventuelt kan gøres økonomisk politisk, er størst. Det er netop i sådanne situationer, at det bliver særligt interessant at kunne forstå, hvordan de enkelte husholdningers som virksomheders forventningsdannelsesprocesser forløber.

Belært af den økonomiske historie skal makroøkonomer derfor være varsomme med at være for skråsikre i deres bedøm-

melse af især den økonomiske fremtid. De kan tage fejl, sådan som historien har vist, at det ofte har været tilfældet. Som Keynes formulerede det allerede i 1937, der gives fremtidige forhold om hvilke, økonomer – og for den sags skyld også andre – ikke har meget fornuftigt har at sige netop på grund af usikkerhedens afgørende betydning²⁷. Måske kan en usikker potentiel trendudvikling med held angives, men egentlige præcise estimater om fremtidige økonomiske forhold kan man næppe forvente, at man kan formulere korrekt. Det følger konkret af eksistensen af ontologisk usikkerhed. Også af denne årsag er et R.E. set up for restriktiv en antagelse. Der er således et behov for en bedre forståelse af forventningsdannelsesprocesserne i økonomien end den, der er givet ved en antagelse om R.E.²⁸.

Under sådanne forhold er det nødvendigt med en åben debat mellem makroøkonomer. Forfølges en poppersk vision om kritisk rationalisme i videnskabelig adfærd, er dialog mellem forskellige synspunkter vejen frem til en ny og bedre videnskabelig erkendelse. Desværre er en sådan åbenhed ikke nødvendigvis altid til stede. Dette gjorde Leijonhufvud opmærksom på i en fortsat

27 Jf. Keynes (1937:113–14): "The sense in which I am using the term is that in which the prospect of a European war is uncertain, or the price of copper and the rate of interest twenty years hence, or the obsolescence of a new invention, or the position of private wealth owners in the social system in 1970. About these matters there is no scientific basis on which to form any calculable probability whatever. We simply do not know". Keynes har altså her fokus på den ontologiske form for usikkerhed.

28 Eller som Andersen (1981:255) sammenfatter det helt nutidigt aktuelt: "Sammenfattende må det konkluderes, at en analyse af forventningsdannelsen under de restriktive forudsætninger der er gjort omkring usikkerhed, information og informationsomkostninger gør, at den rationelle forventningsdannelsesmodel næppe kan siges at udgøre et særligt konstruktivt forsøg på at afdække de komplekse forhold omkring forventningsdannelsen". For en samtidig, om end noget ironisk fremstilling, der også fortsat er læseværdig, idet den i lighed med Andersen (1981) indeholder en diskussion af mange af de fundamentale forhold, der er indeholdt i en R.E. forståelsesramme, skal der henvises til Maddock & Carter (1982).

læseværdig artikel fra 1973²⁹. Men håbe kan man da altid.

LITTERATUR

Andersen, Torben M. (1981): 'Rationelle forventninger – nogle kritiske kommentarer',

Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1981, pp. 240–57.

Blaug, Mark (1997): 'Ugly Currents in Economics', *Options Politiques*, September 1997, pp. 3–8.

Bresser-Pereira (2009): 'The two methods and the hard core of economics', *Journal of Post Keynesian Economics*, Spring 2009, pp. 493–522.

Chick, Victoria (2003): 'Theory, method and mode of thought in Keynes's *General Theory*', *Journal of Economic Methodology*, 10:3, September 2003, pp. 307–27.

Chick, Victoria & Dow, Sheila (2005): 'The meaning of open systems', *Journal of Economic Methodology*, 12:3, September 2005, pp. 363–81.

Chick, Victoria & Dow, Sheila (2001): 'Formalism, logic and reality', *Cambridge Journal of Economics*, 2001, pp. 705–21.

Colander, David et al. (2010): 'How to win friends and (possibly) influence mainstream economics?', *Journal of Post Keynesian Economics*, Spring 2010, pp. 397–408.

Davidson, Paul (2012): 'Is economics a science? Should economics be rigorous?', *real-world economics review*, issue no. 59, pp. 58–66.

Davidson, Paul (2007): *John Maynard Keynes*, Palgrave Macmillan 2007.

Davis, John B. (2010): 'Uncertainty and identity: a post Keynesian approach', *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, Vol. 3, Issue 1, Spring 2010, pp. 33–49.

De Langhe, Rogier (2009): 'Mainstream economics: searching where the light is', *Journal of Post Keynesian Economics*, Fall 2009, pp. 137–50.

EJPE (2009): 'Cambridge social ontology: an interview with Tony Lawson', *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, Vol. 2, Issue 1, Summer 2009, pp. 100–22.

Foley, Duncan K. (2010): 'Mathematical Formalism and Political-Economic Content', indlæg præsenteret på konferencen: "The Economic Crisis and the Crisis in Economics", Institute for New Economic Thinking, King's College Cambridge, 8.–11. April 2010.

Harcourt, Geoffrey (2010): 'The crisis in mainstream economics', *real-world economics review*, issue no. 53, 2010, pp. 47–51.

Jespersen, Jesper (2011): *Macroeconomic Methodology – A Post-Keynesian Perspective*, Edward Elgar 2011.

Jespersen, Jesper (2010): 'Skal lærebøgerne – i lyset af krisen – skrives om?', *Samfundsøkonomen*, 2010 Nr. 1, pp. 40–44.

Jespersen, Jesper (2009): 'Om gamle ideers sejlivedhed – en kritik af den neoklassiske teoris dominans i moderne økonomilærebøger', *Økonomi & Politik*, 2009 Nr. 1, pp. 38–49.

Kahneman, D. (2003): 'Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics', *The American Economic Review*, December 2003, pp. 1449–75.

Kay, John (2011): 'The Map is Not the Territory: An Essay on the State of Economics', *Institute for New Economic Thinking*, September 26, 2011; jf. <http://ineteconomics.org/sites/inet.civicaactions.net/files/kay-john-state-of-economics-v11.pdf>

Keynes, John Maynard (1937): 'The General Theory of Employment' her fra *The General Theory and After. Part II – Defence and Development. The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Donald Moggridge (ed.), vol. XIV, Macmillan Cambridge University Press 1973, pp. 109–23.

Keynes, John Maynard (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Macmillan Cambridge University Press 1973.

Keynes, John Maynard (1921): *A Treatise on Probability*, Macmillan Cambridge University Press 1973.

King, J.E. (1995): *Conversations with Post Keynesians*, St. Martin's Press 1995.

Lawson, Tony (2012): 'Mathematical Modelling and Ideology in the Economics Academy: competing

29 For to nyere bidrag omhandlende den gode videnskabelige dialog set med heterodokse øjne kan der henvises til Colander et al. (2010) og Vernengo (2010).

explanations of the failings of the modern discipline?’, WEA, *Economic Thought*, January 2012.

Lawson, Tony (2010): ‘Really Reorienting Modern Economics’, indlæg afholdt på conference ‘The Economic Crisis and the Crisis in Economics’, Institute for New Economic Thinking, King’s College Cambridge, 8.–11. april 2010, pp. 1–21.

Lawson, Tony (2010a): ‘Economics and Science’, *The Transatlantic: Journal of Economics and Philosophy*, no. 1; online version på <http://thetransatlantic.org>.

Lawson, Tony (2009): ‘The current economic crisis: its nature and the course of academic economics’, *Cambridge Journal of Economics* 2009, pp. 759–77.

Lawson, Tony (2009a): ‘Contemporary economics and the crisis’, *real-world economics review*, issue no. 50, 2009, pp. 122–31.

Lazear, E.P. (2000): ‘Economic Imperialism’, *The Quarterly Journal of Economics*, 2000, pp. 99–145.

Leamer, Edward (1983): ‘Let’s Take the Con out of Econometrics’, *The American Economic Review*, March 1983, pp. 31–43.

Lie, Einar (2007): ‘Economic History and Economic Theory’, *Nordic Journal of Political Economy*, vol. 33, 2007 Article 2, pp. 1–7.

Leijonhufvud, Axel (1973): ‘Life among the Econ’, *Western Economic Journal*, September 1973, pp. 327–37.

Maddock, Rodney & Carter, Michael (1982): ‘A Child’s Guide to Rational Expectations’, *Journal of Economic Literature*, March 1982, pp. 39–51.

McFadden, D. (1999): ‘Rationality for Economists’, *Journal of Risk and Uncertainty*, 19:1–3, 1999, pp. 73–105.

Morgan, Mary S. (2006): ‘Economic man as model man: Ideal types, idealization and caricatures’, *Journal of the History of Economic Thought*, March 2006, pp. 1–27.

O’Donnel, Rod (1990): ‘The Epistemology of J.M. Keynes’, *The British Journal of the Philosophy*, September 1990, pp. 333–50.

Pålsson Syll, Lars (2010): ‘What is (wrong with) economic theory?’, *real-world economic review*, issue no. 54, pp. 23–57.

Radford, Peter (2010): ‘Whither economics? What do we tell the students?’, *real-world economics review*, issue no. 52, 2010, pp. 112–15.

Shaikh, Anwar (2010): ‘Reflexivity, path dependence, and disequilibrium dynamics’, *Journal of Post Keynesian Economics*, Fall 2010, pp. 3–16.

Simon, Herbert A. (1979): ‘Rational Decision Making in Business Organizations’, *The American Economic Review*, September 1979, pp. 493–513.

Simon, Herbert A. (1978): ‘Rationality as Process and as Product of Thought’, *The American Economic Review*, May 1978, pp. 1–16.

Skott, Peter (2012): ‘Pluralism, the Lucas critique, and the integration of macro and micro’, Working Paper 2012-04, University of Massachusetts Amherst.

Sørensen, Peter Birch et al. (2011): ‘Udfordringer for økonomisk forskning i lyset af den finansielle krise’, Forsknings- og Innovationsstyrelsen september 2011.

Turner, Adair (2010): ‘The crisis, conventional economic wisdom, and public policy’, *Industrial and Corporate Change*, Vol. 19, Number 5, pp. 1317–29.

Vernengo, Matias (2010): ‘Conversation or monologue? On advising heterodox economists’, *Journal of Post Keynesian Economics*, Spring 2010, pp. 389–96.

Woodford, Michael (2011): ‘What’s Wrong with Economic Models?’, October 3, 2011; fra hjemmesiden: <http://www.columbia.edu/~mw2230/>

Wray, Randall (2011): ‘Waiting for the next crash: the Minskyan lessons we failed to learn’, *real-world economics review*, issue no. 58, pp. 59–68.

Nye jobbmuligheter oppstår ikke som resultat av "de små skrittets utvikling" i den statiske økonomi eller i kunnskapsindustrien. Innovasjon tilfører, som et biprodukt nye jobber til samfunnet og innebærer at gamle og foreldete repetitive mønstre i produksjonsfunksjonene byttes ut mot nye dynamiske metoder hvor de arbeidere som allerede er sysselsatt etterspørres til produksjonsprosesser hvor deres forutsetninger som arbeidskraft allerede er prøvet. Mennesker flest er ydmyke og de kjemper for å holde sine liv gående. Derfor er de takknemlige når politikere står frem for å ta ledelsen, ikke bare over samfunnet men også over menneskers liv.

Arbeid, innovasjon og livets strevsommelighet¹

Jan-U. Sandal

157

INNLEDNING

I artikkelen analyseres arbeid som innsatsfaktor i den statiske økonomis produksjonsfunksjon. Lønnsarbeideriet som et økonomisk fenomen er et stadig tilbakevendende problem i det demokratiske samfunnssystem. Den pågående økonomiske globale finanskrise yter ett press på arbeidsmarkedet som det viser seg at vestens myndigheter ikke har forutsetninger for å kunne løse innenfor rammene av den statiske økonomis produksjonsfunksjoner.

I Amerika er arbeidsledigheten i begynnelsen av 2012 antatt å overstige 12 prosent med en rekordhøy barnefattigdom og hvor ti millioner amerikanere har vært arbeidsledige i mer enn seks måneder og to millioner

i mer enn to år samtidig som europeiske stater som Hellas, Irland, Portugal, og Spania opplever henholdsvis 22, 14, 12 og 23 proSENTS arbeidsledighet (Ferguson, 2012).

Den hyperarbeidsledighet som vesten opplever under den pågående resesjon kan ikke finne løsning ved studie av tidligere tiders konjunktursvingninger, i særdeleshet ikke 1930 årenes fatale økonomiske situasjon.² Den som søker løsningen i historiens empiri vil finne tidligere tiders feil gjentatt til kjedsommelighet.

Verken det politiske system eller kunnskapsindustrien har forutsetninger for å skape nye jobbmuligheter under den pågå-

1 Innlegg på Nordisk forskermøte om økonomisk idéhistorie, Universitetet i Agder, 2012-08-24/25.

2 Mainstream konklusjon om 30-talls-krisen er at New Deal politikken, som f. eks. Tennessee Valley Authority og i særdeleshet keynesianismen ikke bidro til avskaffelse av arbeidsledigheten, nøden og fattigdommen, men bidro, på en samfunnsmedisinsk måte til motivasjon og framtidstro; det var krigsutbruddet av den andre verdenskrig og våpenrustningen som fikk fart i økonomien.

ende krise, for de tjener begge sin bakmann på vegne av hvilken de operer i hver sin sektor. Løsningsforslagene fremstår som en dragkamp; politiske motstandere står mot hverandre og akademikere slåss seg imellom mot de respektives dogmer med det resultat at hyperarbeidsledigheten akselerer. Paul Krugman har gjort seg til talerør for en politisk intervensjon i Keynesiansk tradisjon for å stoppe depresjonen nå, men han deler samtidig den oppfatning at gjeldende systemer ikke har lyktes (Krugman, 2012: s. 92):

158 "As we try to cope with the depression we're in, it has been distressing to see the extent to which economists have been part of the problem, not part of the solution. Many, though not all, leading economists argued in favour of financial deregulation even as it made the economy ever more vulnerable to crisis. Then, when crisis struck, all too many famous economists argued, fiercely and ignorantly, against any kind of effective response. (.) Some three years later, when I realized how the profession was failing in its moment of truth, I coined a phrase for what I was seeing: "a dark age of macroeconomics". My point was that this was different from what had happened in the 1930s, when nobody knew how to think about a depression and it took path breaking economic thinking to find a way forward. That era was, if you like, the Stone Age of economics, when the arts of civilization had yet to be discovered – and then lost. A new barbarism had descended on the field. How could that have happened? It involved, I think a mixture of politics and runaway academic sociology".

I demokratiet skal finnes bare individet og dets valgte representanter. Når individet undertrykkes og dets frihet berøves oppstår

barbari. Det er den situasjon som nå til dels utspilles i de vestlige demokratiers økonomi og i verden forøvrig.

Mennesker som tidligere opplevde sikkerhet og fremgang i sine liv, tvinges nå til å gå fra sine hjem, mette seg og sine ved å spise fra avfallscontainere, sove under broer og leve uten fremtidshåp.

Løsningen på denne krise finnes i å skape nye jobbmuligheter, men hva skal til for at nye jobbmuligheter oppstår? Artikkelen viktigste bidrag til vår kunnskap er å vise at samfunnsutvikling i vår tid, i likhet med tidligere tider, om enn i ulik grad, initieres av den alminnelige kvinne og mann ved at de utøver sin skapertrang og innovasjonskraft og derved bryter den statiske, lineært successive og på repetisjon baserte samfunnsstruktur.

Artikkelen er oppbygd med analyse av følgende faktorer: arbeid, fritt arbeidsmarked, kunnskapsøkonomien, nye jobbmuligheter og konklusjon.

Analysen av arbeid som innsatsfaktor i en statisk produksjonsfunksjon viser at arbeid ikke klarer å skape annet enn mer av det samme og innehar ikke hva som er nødvendig for omstilling av egen produksjon slik at nye jobbmuligheter oppstår.

Analysen av fritt arbeidsmarked viser at individets friheter i et demokrati kan tilsettes ved inntreden i arbeidsfunksjonen og at visse grunnleggende menneskelige friheter og rettigheter må være tilstede som forutsetning for at aktiviteten kan innebefattes i den statiske produksjonsfunksjon.

Analysen av kunnskapsindustrien viser at alt lønnsarbeid, på alle nivåer i undervisningssektoren, er arbeid i begrepets opprinnelige betydning og inngår i den statiske produksjonsfunksjon på lik linje med alt annet lønnsarbeid og at forskning og utvikling i regi av hovedmannen (eieren) ikke skaper

forutsetninger for omstilling av egen virksomhet, vitenskap eller innovasjon.

Analysen av nye jobbmuligheter viser at menneskets skapertrang og innovasjonskraft har potensial til å endre den statiske produksjonsprosess slik at nye muligheter for samfunnsutvikling oppstår og at dette endringsfenomen finner sted utenfor enhver form for lønnsansettelse i den statiske produksjonsfunksjon.

Konklusjonen viser at endring utøves av entreprenørene, en rolle som kan fylles av den alminnelige kvinne og mann og ikke av den politiske sjefen eller kunnskapsindustriens representant, noe som står i motsetning til feltets barbarisme.

ARBEID

Arbeid – den andre innsatsfaktor

I økonomisk sammenheng defineres arbeid som den andre innsatsfaktor i en produksjonsprosess hvis hensikt er økonomisk overskudd. Arbeid i økonomisk sammenheng utføres alltid som ledd i en produksjonsprosess hvor arbeideren både er skilt fra og underlagt eiendomsretten til produksjonsmidlene og det økonomiske resultat.

Alt som produseres har en kjøper og omsettes på markedet.³ Hva arbeideren skal produsere bestemmer eieren som i sin tur er underlagt markedets signaler om hva og hvor mye en bestemt vare eller tjeneste forbrukerne til enhver tid ønsker.

Hvordan arbeideren skal produsere bestemmes verken av arbeideren selv eller av eieren. Det er den lange tradisjon og sedvane i faget og bransjen og derav de tilhørende produksjonsnormer, opparbeidet over tid,

som fastsetter produksjonsvolum og kvalitet i konkurranse blant sektorens ledende tilbydere.

Statisk produksjonsfunksjon

Når økonomien er i balanse produseres likeartede varer og tjenester med de samme innsatsfaktorer, til den samme kostpris, og omsettes til markedspris. Differansen mellom kostpris og salgspris i en balanseøkonomi er minimal og gir ikke rom for individuelle variasjoner i produksjonsmetoder hvis variasjon i produksjonsmetodene tynger den etablerte kostpris og senker kvaliteten i forhold til konkurrentene.

Fri informasjonsflyt i markedet innebærer at alle produsenter har kjennskap til hverandres produksjonsmetoder. Så snart en endring inntreffer i den gjeldende produksjonsprosess hos en av produsentene, og som gir denne et konkurransefortrinn, tvinger det de øvrige produsentene til snarlig omlegging av sine produksjonsprosesser. Et nytt økonomisk balansepunkt etableres hvor differansen mellom kostpris og salgspris er minimal.

Dette utviklingsforløp, som er påtvunget utenfra, hvor alle forhold i produksjonsfunksjonens innsatsfaktorer er kjente og hvor graden av forutsigbarhet er stor, kan betegnes som "de små skritts utvikling" og er en naturgitt dynamikk i den statiske økonomi. Arbeid, være seg ledet eller ledende, er underlagt den statiske økonomis forutsetninger, det vil si til enhver tid å oppfylle produksjonsnormer i en forutsigbar og statisk produksjonsprosess.

Arbeideren utfører sin funksjon basert på at alle beslutninger tas ut fra kjente forutsetninger. Både arbeideren så vel som direktøren benytter sin kreativitet i utførelsen av arbeidet i produksjonsfunksjonen, men handler på rutineplanets nivå og innenfor de

³ Krig, kriminalitet, korrupsjon og andre ikke-økonomiske og ikke-legale forhold inngår ikke i og omfattes ikke av produksjonsfunksjonen.

fastlagte rammer. Det finnes derfor ingen personlig tilpasning i utførelsen av arbeidsfunksjonen i en statisk økonomi, fordi sanksjonene både fra individene, de ulike sosiale grupper og i samfunnet generelt vil virke som effektive hindringer mot ethvert individ som ønsker å bryte med de tradisjonelle og fastlagte mønstre i produksjonsfunksjonen.

Arbeidskraften som innsatsfaktor i produksjonsfunksjonen er universal, formet av de jobbkrav som tradisjonen, sedvanen, regler og fastlagte rutiner har opparbeidet i et langt historisk perspektiv, sanksjonert av lover, regler, holdninger og hindringer mot endring utført av mennesker, og er ikke relatert til personlige egenskaper knyttet til arbeiderens individuelle særegenhet.

160

Alt arbeid er repetisjon

Når arbeideren først har lært arbeidsmomentene kan han tre inn i produksjonsfunksjonen og alt hans arbeid vil være repetisjon basert på de fastlagte produksjonsmønstre. Dette fenomen gjelder ikke bare i industriell virksomhet, for direktøren og arbeideren, men i alle sektorer, offentlig som privat og på alle nivåer, fra løpegutten på torvet til de kvinner og menn som samles rundt regentens bord.⁴ Tolleren og embetsmannen, biskopen og skuespilleren, professoren og journalisten, forskeren og vaktmesteren, flykapteinen og trikkekonduktøren, orkesterdirigenten og alle orkesterets musikere – alle som mottar lønn i et ansettelsesforhold utfører reproduksjon av de fastlagte produksjonsmønstre som produksjonsfunksjonen er basert på.

---

4 Alle lønnsinntekter til offentlige ansatte dekkes av statens inntekter gjennom skatter og avgifter som er resultatet av den økonomiske verdi av varer og tjenester omsatt på markedet og av eventuell direkte omsetning på markedet når den offentlige sektor driver næringsvirksomhet ved salg av varer og tjenester på lik linje med den private sektor.

Repetisjonen gjør personalledelse unødvendig, for direktøren utfører sine oppgaver under samme betingelser som arbeideren, alt basert på rutine og forutsigbarhet. Tilsyn med disiplinære forhold, vakanser og produksjonsmessige flaskehalsen blir rutinemessig håndtert og utføres like gjerne av arbeideren selv som av direktøren og er en del av det repetitive mønster i produksjonsfunksjonen.

For sitt arbeid mottar arbeideren lønn som han selv har disposisjonsretten over og intet annet. Verdien av det arbeideren har bidratt med i produksjonsfunksjonen utveksles mot en rettmessig andel av den markedspris forbrukeren vil betale for produktet. Vil forbrukeren ikke kjøpe er arbeiderens bidrag i produksjonsprosessen verdiløs.⁵ Det er forbrukeren som er produksjonens leder i den forstand at det menneskelige begjær er avgjørende for hva forbrukeren etterspør og i neste øyeblikk blir avgjørende for hva og hvordan arbeideren produserer.

Eierens styringsrett

Den kritiske suksessfaktor i alt arbeid er eierens styringsrett; den ubestridte retten til å fatte alle og de endelige beslutninger over produksjonsfunksjonen. Ethvert menneske er naturligvis utrustet med fornuft og samvittighet men i arbeidet er det de tillærte ferdigheter som forutsetning for den repetitive handling og som nøye er integrert med maskinens eller metodens funksjonalitet som blir bestemmende for den menneskelige atferd. I arbeidsfunksjonen er menneske og maskin ett, og de er uløselig knyttet til hverandre. Arbeideren stiller sin arbeidskraft

---

5 Arbeidsløsheten i USA fortsetter å stige og Europa opplever i juli måned 2012 en arbeidsløshet på 24 millioner mennesker hvor nedskjæringer i offentlige tjenester som pensjoner, trygder, helse og skole, lønn til offentlige ansatte og oppsigelser av offentlige ansatte viser hvilken kraft forbrukermakt representerer.

disponibel for produksjonsprosessen, men ikke sitt liv eller helse og har derfor beskyttelse i arbeidervernlovgivningen i de forhold som kan sette liv og helse i fare.

Når arbeideren bryter ut av det repetitive og fastlagte produksjonsmønster oppstår menneskelig svikt i produksjonen. Dette avviksforhold kan sette, ikke bare arbeiderens eget liv og helse, men også andres liv og helse i fare i tillegg til at den lineære produksjon forstyrres og økonomisk tap oppstår.

I arbeid er menneske og maskin ett

Betydningen av repetitiv adferd og menneskets integrasjon med maskinen i produksjonsprosessen illustreres på en eksellent måte med den situasjon som oppstod under landingen på Hudson River av U.S. Airways Flight 1549 den 21. januar 2009. Hendelsen er verdenskjent og har fremstått som et mirakel, riktignok ikke et større mirakel enn at det vitenskapelig kan forklares med de grunnleggende kriterier for arbeid som innsatsfaktor i produksjonsfunksjonen. Kaptein Chesley "Sully" Sullenberger som førte Flight 1549 og andrepiloten Jeff Skiles, mistet trekkraften på de to motorene på Airbus 320 rett etter takeoff fra LaGuardia flyplassen – en umulig situasjon å mestre for de fleste flykapteiner. Takket være kombinasjonen av deres tillærte ferdigheter, repetitive atferd og flyets egenskaper klarte kapteinen å lande på elven etter bare 3 minutter og 28 sekunders flygning uten at menneskelig gikk tapt. Slik forklarer kaptein Sullenberger selv dette forholdet (Sullenberger, 2012: s. 2–4):

"In fact, I believe my preparation for the events of Flights 1549 began even before my birth. I would trace it back two more generations, to my grandparents, all four of whom were born in the nineteenth century; all four went to col-

lege, which was a remarkable thing, especially for women, at that time. My mother was a teacher, my father was a professional, and I grew up in an environment in which education was valued, in which ideas were important, and in which striving for excellence was expected. I was born in 1951, in the heart of the post war baby boom. My father, who'd been a naval officer in World War II, returned from his tours of duty carrying oversize reference books filled with specifications, drawings, and armaments of ships from all the navies of the world. I devoured those military books, as well as stories about men like Churchill and Eisenhower, those larger-than-life figures, culled from the copies of *Life* and *Look* magazines that my grandparents had lovingly collected during the war years. This idea of *genuine* leadership – of intense preparation, rising to the occasion, meeting a specific challenge, setting clear objectives – was deeply internalized, burned into and ingrained in my young mind...") (...) This dedication to continuous preparation was invaluable to me during the events of Flight 1549. I had so deeply internalized the fundamental lessons that even in this novel an unanticipated situation, one for which we'd never specifically trained, I was able to set clear priorities based on what we did know. In a second, I managed to synthesize a lifetime of experience and training to solve a problem I'd never seen before."

Den amerikanske flyhavarikommissjonen konkluderte med at (Sullenberger, 2012: 2): "That guy has been training for this his entire life".

Hendelsen illustrerer interaksjonen mellom menneske og maskin og betydningen av ferdigheter og repetitiv arbeidsutførelse. Dette forhold gjelder i alt lønnsarbeid i økonomisk sammenheng, både i privat og offentlig sektor og på alle nivåer. Uforutsette

hendelser fanges opp og mestres av arbeideren når det fastlagte produksjonsmønster følges uten avvik selv når arbeidsoppgaven faller utenfor de prøvede og kjente forhold i den statiske økonomis produksjonsfunksjon. Dette arbeid er kreativt men må ikke forveksles med innovasjon.

FRITT ARBEIDSMARKED

Konkurransen på arbeidsmarkedet er basert på universale jobbkriterier

Arbeidsmarkedet er i balanse når etterspørsel og tilbud av arbeid er like stort. Riktignok vil det ved et arbeidsmarked i balanse alltid finnes en marginal arbeidsledighet som i første rekke skyldes friksjon og sesongmessige svingninger i naturens sykliske endringsløp.

Arbeidsmarkedet kjennetegnes med at det er konkurranse blant arbeidere om de ulike jobbtilbud samtidig som arbeidsgiverne konkurrerer seg i mellom om rekruttering av de for produksjonsfunksjonen best egnede arbeidere. I et fritt arbeidsmarked vil arbeidskraften alltid søke til de jobber som relativt sett gir best lønn for arbeidet samtidig som arbeidsgiverne alltid vil rekruttere den mest effektive arbeidskraften. Dette forutsetter imidlertid at hver enkelt arbeider kan tiltre en lang rekke ulike arbeidsforhold med utgangspunkt i de universale kvalifikasjoner arbeideren er i besittelse av. Det samme gjelder for eieren av produksjonsfunksjonen, arbeidets art må være basert på universale kriterier slik at mer enn bare en søker kan tiltre arbeidet.

Fritt arbeidsmarked sikrer lineær flyt i produksjonsfunksjonen

Effektiv rekruttering i et fritt arbeidsmarked forutsetter at arbeidsgiver nøye spesifiserer de jobbkrav og produksjonsnormer som

gjelder for arbeidsfunksjonen. Eieren har en lang rekke vitenskaper, retninger og skoler, oppkommet over et mer enn ett hundre og tretti års utviklingsforløp av sammenfallende og motstridene teorier og praksis i feltet, fra Henri Fayol, Scientific Management (Taylorisme), Human Relations (Elton Mayo), Weberisme (Max Weber), tofaktor teorier (McGregor), motivasjonspsykologi (Maslow), shapening (Skinner) (for å nevne noe), til sin disposisjon i spesifikasjons- utvalgs- og rekrutteringsarbeidet. På tilsvarende måte har arbeidskraften til sin disposisjon en lang rekke tiltak i form av jobbsentra, rekrutteringsbyråer, jobbsøknings- og intervjueteknikker, mediekkanaler og sosiale media til rådighet i sin søken etter høvelig arbeid. Utvalgs- rekrutterings- og søkeraktivitetene fyller den hensikt å sikre en lineær flyt i produksjonsfunksjonen.

Et fritt arbeidsmarked er en forutsetning for, og samtidig et sterkt kriterium for et høyt utviklet demokrati. Individet sikres gjennom et fritt arbeidsmarked både geografisk og sosial mobilitet gjennom fritt å kunne velge det arbeid som passer ham best og gjennom sitt arbeids utkomme, når denne er uformuende, selv bidra til å nå sitt livs potensial. Tilsvarende er eierens interesser ivaretatt gjennom fri flyt av arbeidskraften. Ved å rekruttere den mest effektive arbeidskraft styrkes produsentens forutsetning for konkurranse og dennes fortrinn i forhold til de ledende produsenter i sammen marked i en statisk økonomi.⁶

Arbeidets uheldige konsekvenser

Når arbeideren trer inn i arbeidsprosessen pådrar han seg en lang rekke uheldige kon-

⁶ Et fritt arbeidsmarked er et sterkt kriterium for et høyt utviklet demokratisk samfunn og står i stor kontrast til aristokratiet (føydalismen) og totalitære stater hvor all handel, produksjon og forvaltning er basert på handelsprivilegier, eventuelt monopol og forfordeling.

sekvenser for sitt liv, forhold som er ubrytelig forbundet med arbeid i produksjonsfunksjonen. Alle disse negative konsekvenser og risikoen for de negative konsekvensene er uttrykk for en alternativ kostnad for individet ved ikke å inngå i arbeidskraften.

I arbeidsfunksjonen kan arbeideren påføres identitetsforvirring, sedimentert klasse-tilhørighet, sosial isolasjon, bundethet og stor begrenset fysisk og geografisk bevegelsesfrihet, ensformighet, allmenne og spesielle psykososiale lidelser, misbruk av rusmidler, medisiner og narkotiske stoffer, slitasje og skade på legemet, mental avstumpning, begrenset mulighet for utnyttelse av egne evner og tapt mulighet for å nå eget livs potensial, korrupsjon og alle former for kriminell atferd, overgrep av alle slag mot individer og samfunn herunder sladder, bakvaskelser og elendighet, tidlig aldring, avkortet forventet livslengde og tidlig død samt tap av alternativt livsløp.

Det er arbeiderens eget valg om han vil tre inn i produksjonsprosessen og der innordne seg de forhold som arbeidsfunksjonen krever. Prinsippet om arbeiderens frie inntreden i arbeidsfunksjonen er et ufravikelig krav ved arbeid som innsatsfaktor i produksjonsfunksjonen.

De fleste mennesker forsørger sitt og sin families livsopphold helt eller delvis, og da i kombinasjon med sosiale ytelser eller kapitalavkastning gjennom arbeid. Noen individer faller utenfor deltakelse i produksjonsprosessen, dels av forhold knyttet til eksogene faktorer og dels forhold knyttet til individene selv.

Noen arbeidsforhold er utelukket fra produksjonsfunksjonen

Frihetsprinsippet ekskluderer en lang rekke arbeidsforhold. Arbeid utført av fanger, sla-

ver⁷, mennesker som er offer for og underkastet trafficking⁸, kaste, familie-, slekts-, stamme- og bakmannsdynastier av enhver art og andre former for ufrivillighet inngår ikke i produksjonsfunksjonen.

Enhver form for lovstridig virksomhet er utelukket som arbeid i produksjonsfunksjonen, være seg det gjelder lovbryteren selv eller hans kompanjonger. Delaktighet i frivillighetsarbeid, veldedighet, omsorgsarbeid og enhver form for fritidsaktivitet når deltakeren er inneforstått med at arbeidet ikke vil gi lønn for innsatsen, er ikke arbeid i produksjonsfunksjonen.

Forhold som individet selv ikke rår over eller som er særegne for den enkelte individ utelukker personen fra deltakelse i arbeidsfunksjonen. Lav eller høy alder, sykdom, defekter og misdannelse av enhver art, kroppslig prostitusjon, overnaturlige menneskelige evner etc. når disse forhold utelukker konkurranse om tiltredelse i arbeidsfunksjonen og rekruttering er basert på eksklusivitet med utgangspunkt i de personlige egenskaper.

Arbeidstakerorganisasjonenes makt og begrensende nytte

I demokratiet finnes bare individer og styringsmakten, hvor myndighetenes makt utgår fra folket. Organisasjonsretten, som et bærende kriterium i demokratiet innebærer at arbeidskraften kan danne arbeidstakerorganisasjoner som ivaretar arbeiderens interesser i forhold til arbeidsfunksjonen, i første rekke ha tilsyn med at arbeideren mottar

7 I det klassiske slaveriet regnes innsatsen fra slavearbeid ikke som arbeid men som land (den første innsatsfaktor i produksjonsprosessen).

8 Trafficking er vår tids slavearbeid, og er antatt å omfatte fra 21 til 27 millioner mennesker på verdensbasis. Grensekryssende, så vel som nasjonal menneskehandel omfattes av alt fra barnearbeid til prostitusjon men også produktivt arbeid av enhver art innenfor alle sektorer og på alle nivåer, f. eks legearbeid, universitetsforskning, arbeid i offentlig forvaltning, transportsektoren, barnepass, kjøp og salg etc..

og selv kan disponere den rettferdige lønn som er avtalt for utførelsen av arbeidet. Arbeidstakerorganisasjonene kan også føre tilsyn med arbeidsforholdene slik at de uheldige virkninger på arbeiderens liv som arbeidsfunksjonen påføre arbeidskraften be- grenses.

Arbeidernes interesseorganisasjoner kan ha svært negativ og uheldig virkning på det frie arbeidsmarkedet og på demokratiet når de opererer ut fra egennyttige interesser. Arbeidstakerorganisasjonenes egennyttige handlinger virker oftest mot arbeidernes interesser; mot de som har gitt legitimitet og grunnlag for organisasjonenes eksistens, og organisasjonene kan forstyrre maktbalansen i demokratiet. En verdenskjent historie om Sofia Appelgren belyser dette fenomenet på en eksellent måte (Ashoka.org: 2012-07-05):⁹

“Unable to support herself both as a college student and young mother, Sofia opened a small salad bar, Wild'n Fresh, at 23. She employed one part-time staff member. Approached by the powerful local union in Gothenburg to sign a collective agreement, Sofia asked her employee to look over the terms. Her worker found that Sofia provided her better pay and benefits than the union contract, and asked to remain external. Through a series of increasingly aggressive letters and visits, the union demanded she join. Sofia refused. Eventually, the union set up a 20 person blockade outside her business, passing out flyers and shouting into bullhorns

9 I stedet for å involvere seg i en ideologisk debatt om temaet valgte Sofia Appelgren å fokusere på å bryte ned de diskriminerende forhold som utestengte innvandrere fra arbeidsmarkedet i Sverige. Med bakgrunn fra sin erfaring med arbeidstakerorganisasjonen startet hun Mitt Liv, en aktivitet for å bedre forholdene på arbeidsmarkedet. Hun er nå Ashoka fellow og ble utnevnt til årets Vestsvensk 2011 av Sveriges handelskammer samtidig som hun ble utpekt av en av de største morgenaviser i Sverige til å være en av ti foregangspersoner i landet ved å sette Göteborg på det svenske kartet med bakgrunn i sitt arbeid for immigranter.

outside her store for four months. Sofia received numerous death threats and had to have a police escort. Refusing the union, which had made a habit of using tactics of intimidation, placed Sofia in the national spotlight. Sofia's story became the most widely read news piece in Sweden 2006. Rather than acquiesce, she sold her business and wrote a book about the experience.”

Når konkurransen på markedet i den statiske økonomi presser eieren til å sette lønningen ned og arbeidstakten opp, har arbeidstakerorganisasjonene en åpenbar rolle i å beskytte arbeidskraften for unødige påkjenninger. Arbeiderkamp er en sosialklassekamp og rettes i første rekke mot eksogene forhold som påvirker produksjonsfunksjonen. Med unntak av streikebryteri er trakassering av egne medlemmer og andre arbeidere i produksjonsfunksjonen et lite fremtredende moment ved arbeidstakerorganisasjonene. Under alle omstendigheter rår arbeidernes organisasjoner ikke over de fatale konsekvenser som de naturgitte sykliske svingninger i det kapitalistiske systemet forårsaker. Når den statiske økonomis teknologiske optimum er oppnådd inntreffer stagnasjon og press på arbeidskraften er uunngåelig.

Retten til fritak fra arbeid i produksjonsfunksjonen

Arbeideren har flere roller, både som arbeider men også som forbruker, organisasjonsmedlem og stemmeberettiget i demokratiet og hans interesser er således sterkt motstridende.

I demokratiet kan svakere stilte individer og grupper av individer ikke utnyttes som innsatsfaktor i produksjonsprosessen. Enhver samfunnsborger har rett til sosial trygghet, en materiell levestandard som sikrer

hans verdighet og frie utvikling av hans personlighet og muligheten til å ta del av de kulturelle goder og vitenskapelige fremskritt som samfunnet rår over, uavhengig av hans eventuelle forsørgelsesevne gjennom lønnet arbeid. Når forhold i hans liv som han selv ikke rår over frarøver han muligheten til å tre inn i produksjonsfunksjonen har enhver likevel rett til en levestandard som sikrer ham og hans familie trygghet, velferd og helse. Dette er ikke en rettighet skjenket av noen eller noe men er en naturgitt rettighet i et demokrati.

Når arbeidsuførhet inntreffer i et menneskes liv vil det være å frarøve vedkommende sin borgerlige rettighet å påtvinge vedkommende arbeid i en produksjonsfunksjon, uansett hvor høy lønnen enn måtte være.¹⁰

Et fritt arbeidsmarked innebærer også rettigheten til å avstå fra lønnet arbeid i produksjonsfunksjonen.

KUNNSKAPSØKONOMIEN

Kunnskapsøkonomien – et hinder for utvikling

Kunnskapsindustrien sysselsetter på verdensbasis millioner av ansatte på alle nivåer i undervisning, forskning og utvikling, og i internadministrasjon og engasjerer millioner av studenter både på nasjonale og private universiteter, høyskoler, college, institutter etc. Kunnskapsindustriens viktigste bidrag til samfunnet er som arbeidsgiver og omsetter for svimlende summer, tusenvis av

milliarder dollar hvert år. Kunnskapsindustriens engasjement av arbeidskraft og studenter fører til mindre press på arbeidsmarkedet. Utover den direkte økonomiske verdi og minsket press på arbeidsmarkedet bidrar kunnskapsindustrien med opplæring, instruksjon og disiplinering av den fremtidige arbeidskraften, både til endogent bruk og til eksogent arbeidsmarkedet og virker samtidig som kunnskapens, kulturens og moraletikkens vokter. Kunnskapsindustrien bidrar til å opprettholde de nødvendige forutsetninger for den statiske økonomis tradisjon, produksjonsmønster og produktivitetsnivå.

Kunnskapsøkonomien omfatter foruten kunnskapsindustrien alle relaterte økonomiske områder, underleverandører i alle sektorer, myndigheter og forvaltning. Kunnskapsindustrien er for kunnskapsøkonomien det samme som oljeindustrien er for oljeøkonomien.

Kunnskapsøkonomien inneholder derimot ikke det som er nødvendig for dynamisk omstilling av egen produksjonsprosess eller bidrag til samfunnets omstilling og utvikling.¹¹ I sitt ungdomsarbeid belyser Joseph A. Schumpeter den statiske økonomis produksjonsmessige forutsetninger (Schumpeter: 1934/2008, s. 83f):

“Every schoolboy would have to be a mental giant, if he himself had to create all he knows and uses by his own individual activity. And every

11 Gjennom historien har utallige opprøyer og voldelige anslag funnet sted mellom studenter og deres lærere og mellom universitetenes lærere og deres foresatte hvor grusomhetene og frykten for blodsutgytelse har vært så omfattende at regenten har satt nasjonalgarden, sikkerhetspolitiet og militære styrker inn for å slå ned de voldelige angrepene og bringe ro og orden tilbake til kunnskapsindustriens mange deltakere. 1968 års opprøyer, som startet ved Sorbonne universitetet og raskt spredte seg over Europas universiteter og konflikten med den første fargede student i Texas er bare noen, men særdeles viktige eksempler som viser at kunnskapsindustrien ikke klarer en demokratisk utvikling fra et statisk produksjonsnivå, til et nytt og høyere liggende statisk produksjonsnivå. Når kunnskapsindustriens optimum er nådd oppstår krise som industrien selv ikke klarer å løse uten bruk av ikke-demokratiske midler og hovedmannens inngripen.

10 Fra tid til annen dukker debatten om restarbeidsevne, f. eks mennesker på trygd av ulike årsaker og utnyttelse av menneskers psykiatriske sykdomsbilde, f. eks. Aspergers syndrom opp i økonomisk sammenheng. Gjennomgangsmelodien både hos næringsliv og i politikken er at det er bra hvis næringslivet kan skaffe arbeid til denne gruppe borgere, fordi det er bra for individet å arbeide samtidig som samfunnet da vil spare store beløp på sosialbudsjettene. Diskusjonen er forfeilet, og forslagene krenker individenes rettigheter som frie borgere i samfunnet. Arbeid i produksjonsfunksjonen er noe ganske annet enn terapi og sosial omgang mennesker imellom.

man would have to be a giant of wisdom and will, if he had in every case to create anew all the rules by which he guides his everyday conduct. This is true not only of those decisions and actions of individual and social life the principles of which are the product of tens of thousands of years, but also of those products of shorter periods and of a more special nature which constitute the particular instrument of performing vocational tasks. But precisely the things the performance of which according to this should involve a supreme effort, in general demand no special individual effort at all; those which should be especially difficult are in reality especially easy; what should demand superhuman capacity is accessible to the least gifted, given mental health. (...) This is so because all knowledge and habit once acquired becomes as firmly rooted in ourselves as a railway embankment in the earth. It does not require to be continually renewed and consciously reproduced, but sinks into the strata of subconsciousness. It is normally transmitted almost without friction by inheritance, teaching, upbringing, pressure of environment. Everything we think, feel, or do often enough becomes automatic and our conscious life is unburdened of it.”

En dynamisk omstilling av samfunnet forutsetter prosesser som flytter grenser, avdekker nye muligheter, skaper nye ideer, beveger alle mot en bedre fremtid og åpner opp for menneskers livspotensial.

Det statiske samfunnets opphav

Hvordan har utvikling gjennom ti tusenvis av år kunnet lede frem til dagens kunnskap- og produktivitetsnivået i en statisk økonomi?

Før tale og tanke kom til menneskene kunne de fysiologiske menneskelige behov

tilfredsstilles uten bruk av tale og tanke og interaksjonen mellom mennesker var styrt av to faktorer; begjæret og den fysiske voldsutøvelse. Volden var det eneste maktverktøy mannen hadde når han skulle få sin vilje igjennom hos kvinnen, en vilje utelukkende drevet av mannens begjær. Samfunnets leder, den sterkeste blant mennene, alfahannen, hadde gjennom sin voldsutøvelse førstevalget blant kvinnene. Slik ble alfahannens avkomme sikret. Alfahannen er et levende fenomen i vår kultur og vel beskrevet i litteraturen (Lindstrom, 2011: 82–83).¹²

Dette repetitive mønster i forplantingen ble gjentatt generasjoner etter generasjoner; det ble en selvfølgelig atferd, innarbeidet i underbevisstheten, uten behov for verken tale eller tanke.

Samspillet mellom de to faktorer, begjæret og volden har drevet utviklingen av menneskeslekten frem til tanke og tale oppstod. Menneskets iboende verdighet og ukrenkelighet og streben etter frihet fra frykt, nød og undertrykkelse var en drivende kraft i kvinnens utvikling. I forplantingsens akt var det hun som var undertrykket og krenket av mannens voldsutøvelse. Hennes frie vilje kunne ikke uttrykkes med samme metode som mannens ettersom hun var mannen og hans medløperer fysisk underlegen.

Kvinnens sverd ble derfor ordet.¹³ Det var kvinnen som først talte, og formodentlig sa hun noe som skremte mannen vekk fra hen-

12 I markedsføringen av det legendariske produktet Axe gjennomførte Unilever en omfattende og dyptgående undersøkelse blant tolv tusen gutter og menn i alderen femten til femti år over hele verden og spurte: Hva er din strategi når du vil treffe en pike? Segmenteringen førte til at Unilever kunne isolere seks psykologiske profiler som kjennetegnet på det mannlige dyret – og derved også den potensielle Axe bruker. *Rovdyret* er fremtredende; han har ingen respekt for kvinnen, han lyver om sin jobb, sitt bosted etc., og har tendens til å angripe kvinner når de er ute alene, fortrinnsvis når de er berusede slik at han enkelt kan utnytte dem. Til oppsummering er *rovdyret* enhver kvinnes og hennes fars verste mareritt.

13 I menneskeslekten historie er det alltid den undertrykte som reiser seg mot undertrykkeren og vi har observert at ord er sterkere enn sverdet.

nes kropp.¹⁴ Kvinnens første tale gjorde mannen perpleks og det gav mannen noe å tenke på – hvordan skulle han nå kontrollere kvinnens seksualitet og samtidig ha kontroll over forplantningen? I en studie fant Lindstrom at sex selger i reklamen på samme måte som omgang mellom kjønnene og at kvinnens seksuelle verdier er annerledes enn mannens (Lindstrom, 2011: s 79):

“In my last book, I explored everyone’s favourite subject: sex. Specifically, the question “Does sex sell?”. My research found that men and women reached to sexually provocative advertisement – suggestive commercials, ads featuring scantily clad models, that sort of thing – in much the same way they respond to sexual suggestions in real life. In general, women tend to be more easily persuaded by ads that are more romantic than sexual, ones that emphasise commitment, devotion, and partnership.”

Det var kvinnen som lærte mannen å tenke abstrakt. Siden den gang har mannens tanker vært konsentrert om hvordan han på best mulig måte kan kontrollere og styre kvinnens seksualitet og sikre sin egen forplantning¹⁵. Kvinnen talte først og det var hun som lærte mannen abstrakt tenkning.

---

14 Ingen vet når kvinnen talte første gang, hvilket språk som ble utviklet av hennes tale eller hva hennes ytring faktisk besto av. Hypotesen er ment som en illustrasjon som beskriver en hendelse i menneskelighetens utviklingsforløp og er meget bedre som sådan enn det meste annet på området.

15 Mannens kontroll over kvinnens seksualitet og forplantning gjør seg stadig gjeldene i store deler av verden. Den 9. oktober 2012 ble den 15 år gamle Malala Yousafzai skutt i hodet og nakken av representanter for Taliban da hun satt på skolebussen på vei til skolen. Etter hendelsen har hun blitt et ikon for barns, og i særdeleshet pikers rettigheter til skolegang, opplysning og frihet. FNs spesialutsending for undervisning Gordon Brown skal sikre alle verdens barn skolegang innen 2015 (UN, 2012). Malala er foreslått til Nobels Fredspris av den kanadiske politikeren Bob Rae. Skolegang vil bryte pikenes isolasjon i hjemmene og derved mannens kontroll over deres seksualitet, forplantning og senere tvangsgifte til mannens fordel. Historien gjentar seg: mannen, undertrykkeren, bruker vold, kvinnen, den undertrykte, svarer med ord.

Da tale og tanke kom til menneskene ble samfunnsmønsteret omorganisert. Alfahannen, som befestet rollen som stammehøvding samlet samfunnets eldste rundt seg ved leirbålet. Tale og tanke la grunnlaget for identitet og kulturell sedimentering av samfunnets verdier. Stammehøvdingen og hans parlament ble et råd som nøye vokter over kulturen og annerledeshet. I første rekke ønsket de å kontrollere og styre kvinnens seksualitet og sikre egen forplantning mens nye ideer og tanker fra samfunnets deltakere var uønsket og utenkelig. Grunnsteinen for konservatismen som politisk og ideologisk retning var lagt.¹⁶

Denne statiske samfunnsform hadde også et utviklingsforløp over et langt historisk perspektiv, kjennetegnet av “de små skritts utvikling”. Påtrykninger utenfra førte til endring; overlevelse eller undergang. Krig, naturkatastrofer, hungersnød, sykdommer, overbefolkning og andre eksogene forhold har satt menneskelighetens evne til utvikling på prøve og gjør seg sterkt gjeldende i vår tid.

Kunnskapsindustrien er basert på lønnsarbeid og repetisjon

Patriarker, profeter, prester og paver av alle slag, professorer, politikere, psykologer, psykiatere og politi er eksempler på noen yrker som over tid har tatt i arv og utviklet seg til profesjoner med røtter i og basert på de samme holdninger til kvinnens seksualitet og forplantning som stammehøvdingen og hans parlament har lagt grunnlaget for.

Universitet og akademia som kunnskaps og kulturens vokter er ikke en oppfinnelse av nyere tid, det kom til verden da

---

16 I en studie fant Lindstrom (2011) at menn over hele verden i gjennomsnitt tenker på sex trettito ganger per dag, dvs. 224 ganger i uken. Menneskets mål og vekt har endret seg mye gjennom tittalls tusen år, men det menneskelige begjær gjør seg stadig gjeldende nå som før.

mennesket fikk tale og tanke og ble innstiftet av stammehøvdingen ved hans parlament. Tradisjonen ble lagt og menneskene ble fanget av tradisjonen.

Under og etter industrialismens og kapitalismens tidsalder kan vi med rette betegne universitet og akademia i alle dets former som kunnskapsindustri, hvis fremste oppgave er bevaring og overføring av kunnskap og ferdigheter til operativ og blivende arbeidskraft. Samfunnets repetitive mønster på alle dets områder, men særlig produksjonsfunksjonen er grunnlaget for kunnskapsindustriens eksistens. Alle som er beskjeftiget med denne produksjon i kunnskapsindustrien, fra assistent til professor er lønnsarbeidere og utgjør tenner i et enormt drivverk som sikrer en forutsigbar produksjon i en statisk økonomi.

Kunnskapsindustrien er en verden som er organisert rundt repetisjon frembåret av den samme utfordring som senere la grunnlaget for Scientific Management. Et hierarki av grader og nivåer, systemer av vanntette skott, vertikal integrasjon og horisontal desintegrasjon, institusjoner karakterisert av regler og formelle hindre og hvor produksjon og distribusjon av kunnskap representerer en utviklingslinje som ikke lenger kan fungere godt i en verden hvor kompleksiteten setter nye krav til omstilling og individets fulle deltakelse. Reglene i denne nye verden er inntil videre udefinerte, men de ortodokse retningslinjer gjør seg stadig gjeldene og er fortsatt operative (Drayton, 2012):

“Through pre-history and the brief few millennia of the historic era, human life has been defined by and organised around repetition. Children and young people grew up by learning a body of knowledge and associated rules. Then they would be fine, since all they would have to

do is keep repeating, be they bankers or bakers. Institutions have been designed for efficiency in repetition, be they law firms or industry’s assembly lines. They have limited, largely vertical nervous systems and characteristic high walls, which reflect and serve their task of efficient repetition.”

Kunnskapsindustrien omfatter verken innovasjon eller vitenskap, men er utelukkende basert på lønnsarbeid og repetisjon, hvor eventuell endring forutsetter forutsigbar, kontrollerbar og lineær suksessjon.

Lønn er en av bremseklossene i produksjonen, mens profitt er selve drivkraften for utvikling og verdivekst (Schumpeter, 1934/2008).

Vitenskap er ikke lønnsarbeid

Den høyeste og edleste form for frihet mennesket kan oppnå er vitenskap. Vitenskap frembringes av enkeltindividet i en prosess hvor den menneskelige sunne tankens fornuft alene er kjernen til sannhet og erkjennelse. Vitenskap er ikke lønnsarbeid, heller ikke produksjon i noen form; være seg profittgivende virksomhet eller eksploatering basert på bakenforliggende strukturer. Mens kunnskapsindustrien er regentens (myndighetenes) apparat, i første rekke for samfunnskontroll gjennom stor grad av forutsigbarhet, tjener vitenskapen ingen herre; vitenskapen er uavhengig og til folkets gunst. Kunnskapsindustrien og vitenskapen står i et diametralt motsetningsforhold til hverandre; kunnskapsindustrien bygger på tradisjon og forutsigbarhet, forskning og utvikling og er basert på lønnsarbeid under ledelse av en hovedmann, vitenskapen går nye veier og er frihet.¹⁷

¹⁷ Vitenskap har alltid eksistert siden mennesket fikk tale og tanke, dog til tider under vanskelige og umulige kår og regen-

Kunnskapsindustriens iboende konservatisme leder unektelig til at ny viten introduseres med et ikke ubetydelig tidsmessig etterslep. Dette får konsekvenser for utviklingsstakten i kunnskapsfagene, i produksjonen og for samfunnet. Kunnskapsindustriens historie er full av eksempler som viser interne stridigheter, intriger og maktkamp som i seg selv ikke angår vitenskapen eller kunnskapens tilvekst men påfører samfunnet enorme tap¹⁸. Da Joseph A. Schumpeters bok i 1912 ble tilgjengelig på markedet ble den møtt med en massiv motstand fra kunnskapsindustriens side (Swedberg, 1991, s. 39):

"Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung did not get the reception it deserved when it was published. For one thing, the First World War was impending and soon people had other things on their mind than economic theory. A transla-

---

tene har alltid prøvd å underlegge vitenskapen myndighetskontroll. En kjent anekdote; forsøket på å korrumpere vitenskapen, og selve symbolet på vitenskapens uavhengighet til samfunnsmakten er Diogenes av Sinopes svar til Keiser Alexander den Store da denne i 336 BC avla filosofen et besøk for å gi filosofen et selvvalgt og fritt ønske og garanti om dets oppfyllelse. Diogenes svarte keiseren: "Stå til siden så solen kan skinne på meg, hvorefter keiseren utbrast: "Hvis jeg ikke var Alexander den Store, ville jeg være Diogenes". Det finnes naturligvis et utall tolkninger, alle etter hver sin hensikt, men anekdoten viser også at den frihet keiserlig makt oppnår ikke kan overgå vitenskapen som høyeste og edleste form for frihet. Da møtet fant sted hadde Alexander den Store allerede erobret hele verden; land, folk og rikdom – han hadde vunnet totalt frihet – men vitenskapen hadde han ikke underlagt seg. Hvis Diogenes av Sinopes, i anekdoten vitenskapens representant, hadde akseptert Keiserens tilbud, uavhengig av valg av verdi; makt, penger, ære eller andre av mennesket begjærlige symboler, ville han ha korrumpert vitenskapen og den ville på nytt vært statsmakten underlagt. Keiserens svar viser at full frihet bare finnes i vitenskapen. Anekdoten viser at ord er sterkere enn sverdet. *Accipe pileum, insigne libertatis – Motta hatten, frihetens tegn*; således skal doktoren i vår tid ikke ta doktorhatten, som symboliserer den vitenskapelige frihet, av sitt hode når han taler med kongen, keiseren, paven, generalen eller noe annet menneske på jord. 18 "The reason why German economists at the turn of the century did not know very much about economics had to do with the *Methodenstreit*. In the 1880s Schmoller had been so angered by Menger that he had decided to try to keep all economic theory out of the German universities. Schmoller was such a powerful person in German academic life that he largely succeeded in his quest. It was actually not until the 1920s, when Schumpeter was appointed to a chair at the University of Bonn that theoretical economics was properly taught at a German university (Swedberg, Richard: 1991, s. 25).

tion into English would no doubt have added many readers, but it was not until 1934 that a translation of *Theory* appeared. There was also the fact that Schumpeter's book was just not very much appreciated by German economists. Schumpeter was later to write: "When this book first appeared in 1911, both the general view of economic process embodied in it and about half a dozen of the results it tried to establish, seemed to many people so strikingly uncongenial and so far removed from traditional teaching that it met almost universal hostility."

Schumpeters bok ble etter hvert en klassiker og oversatt til mange språk og både den generelle anskuelse og visse individuelle teoremer i boken vant stor innflytelse i samtidens arbeider i økonomifaget i Tyskland og har frem til i dag inntatt lederplassen i entreprenør- og innovasjonsforskningen (Sandal, 2011).

Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung er ikke et produkt av kunnskapsindustrien. Bokens opphav og tilblivelse har både sine røtter utenfor kunnskapsindustriens dogmatikk og lønnsarbeiderforhold. Joseph A. Schumpeter kom fra en, gjennom generasjoner gammel og høyt respektert industrierier- og entreprenørfamilie og sto i livet meget nær de artefakter (entreprenøren) og sosiale dimensjoner han beskriver i sin teori. Den sosiale dimensjon hadde i samtiden ikke noen plass i økonomisk teori som forklaringsobjekt. Riktignok hyller Schumpeter Jean Baptiste Say for hans teoretiske arbeider om entreprenøren, men i likhet med Schumpeter var også Say en industriens mann og ikke kunnskapsindustriens representant i faget.

Et tilsvarende eksempel er opphavet og tilblivelsen av de fire vitenskapelige artikler

til Albert Einstein i 1905 (Isaccson, 2007) som fullstendig endret den etablerte dogmatikk i fysikken. Einstein kom fra en industrierfamilie hvor hans interesse for elektromagnetisme og mekanikk og i særdeleshet matematikk var blitt stimulert fra barnsben av. Etter fullført ingeniøreksamen ble han tvunget til å ta arbeid på patentbyrå, men på sin fritid, uten tilgang til laboratorium eller kontakt med kunnskapsindustrien ble hans teorier utviklet.

De to eksempler viser hver på sin måte hvilke forutsetninger vitenskapen krever for å lykkes i å gi utviklingen en ny dimensjon og retning.

170 *Kunnskapsindustriens selvjustis og makt hierarki er hindringer for utvikling av nye ideer*

Kunnskapsindustrien som produksjonssegment skiller seg fra øvrige segmenter som næringsvirksomhet og offentlig forvaltning hva utnyttelsen av arbeidskraften angår. Kunnskapsindustrien organiserer sin arbeidskraft i et utall av komiteer, utvalg, nemnder, råd og styringsorganer hvor fremtredende oppgaver er å kontrollere, sensurere og avvise innhold og uttrykksform som kunnskapsindustrien selv har produsert og samtidig våke over rekruttering av personale til egne organer og over publisering av kunnskap i kunnskapsindustriens mange kanaler. Denne selvjustis er pålagt av hovedmannen og representerer eiersidens styringsrett over produksjonen. I demokratiet vil arbeidsgiverens styringsrett være gjenstand for infiltrering av fagforeningene i kraft av arbeidernes rett til medbestemmelse. I kunnskapsindustrien er arbeideren, assistenten så vel som professoren og alle derimellom satt til å overvåke hverandres arbeid av kunnskapsproduksjon og uttrykksformer. Arbeidskraften har i kunnskapsindu-

strien en dobbeltrolle; produksjon av kunnskap og selvjustis.

I øvrige produksjonssektorer kan arbeideren innta rollen som kamerat gjennom organisert motstand mot felles eksogen motpart, dette er særlig fremtredende som ledd i lønnskamp og i forsøk ved tilkjempelse av andre goder. Arbeiderens rolle som kamerat må ikke forveksles med vennskap, som i motsetning til kameraderiet er tuftet på menneskers frie vilje. I kunnskapsindustrien derimot kan arbeideren både opptre som kamerat i felles organisert kamp mot ekstern motpart, men i langt større grad som individualist som i ene øyeblikket produserer kunnskap og uttrykksform og i neste øyeblikk bekjemper av sine kollegaer og selv bekjemper sin sidemann i et maktsystem som ingen i arbeidskraften har herredømme over. Det fremtredende bilde i kunnskapsindustrien er at arbeider står mot arbeider.

Kunnskapsindustriens makt hierarki er en effektiv hindring for utvikling av nye ideer, viten og kommunikasjon med den omkringliggende verden hvor mennesker handler i et fritt marked kjennetegnet av fri informasjonsflyt. Produksjonsresultatet i kunnskapsindustrien er fremkommet gjennom sensur og sanksjoner av hovedmannen og arbeidsgiverorganisasjonene som siste instans og avspeiler således bare et uttrykk for regentens vilje i full samforståelse med fagforeningenes mentalitet; den samme tilnærming til samfunnet som vises i eksemplet med Maria Appelgren.

Statisk eller dynamisk pedagogikk

Læringsresultatene ved overføring av kunnskaper fra professoren til studentene, respektive lærer til elev i kunnskapsindustrien er bestemt ut fra den økonomiske plattform foreleseren og studentene har; lønn eller

		Educators output	
		Salary	Profit
Students output	Salary	STATIC Non-innovative	SEMI-STATIC
	Profit	SEMI-STATIC	DYNAMIC Innovative

Figure 1. Educators and learners economic income background reflects outcome of pedagogy. Sandal, 2010.

Static; when educators and learners output is salary there is only an automatic transfer of knowledge taking place. This is what is meant by traditional pedagogy. Educators have no means and no opportunities to teach in an innovative way and no inspiration is transferred to the learners to stimulate their abilities or wants to break out of the traditional way of thinking and acting. A critical success factor in the static frame is amount of knowledge transferred for fewer expenses.

Semi-static; when educators gain a profit for their pedagogy activities and learners output is salary the pedagogic process is innovative on the educators' behalf but still non-innovative on behalf of learners, respective vice-versa.

Dynamic; when both educators and learners gain a profit their pedagogy activities are innovative. Dynamic pedagogy is not a part of the knowledge industry.

profitt. Bare unntaksvis vil foreleseren og studentene ha profitt som økonomisk plattform da hele kunnskapsindustrien kjenntegnes av lønnsarbeid.

Lønn – profitt matrisen viser fire mulige innlæringsstrategier, hvor den dynamiske pedagogikken kan være av stor betydning for utvikling av innovasjoner som i nest omgang kan gi nye jobbmuligheter.

Statisk pedagogikk; underviserens så vel som studentens økonomiske plattform er

lønn: Professorens, lærerens og instituttets mål med undervisningen er å overføre tradisjonell kunnskap og holdninger oppkommet og virksomt innenfor rammen av den statiske økonomi. Metode, faginnhold og moraletisk verdigrunnlag er av universitetet godkjent og blir etterprøvd. Fagdidaktikk kjennetegnet ved repetitiv metode dominerer undervisningsformen på alle nivåer og fag. Det er et stort og alvorlig etterslep i undervisningens innhold så vel som metode i

forhold til utviklingsfronten i samfunnets produktive sektorer. Mye av den holdning, metode og kunnskap studentene erverver på bakgrunn av statisk pedagogikk oppfattes å være irrelevant for store deler av produksjonsfunksjonen i tilknytting til næringslivet ettersom det hele bygger på foreldet materiale og tilnærming. Produksjonsfunksjonen i offentlig sektor kjennetegnes av teknologisk og produktivitetmessig etterslep i forhold til privat sektor men også her er gapet mellom den statiske pedagogikk og yrkesmessige krav til prestasjon akselererende. Den statiske pedagogikken søker ikke i stor nok grad å ta i bruk nye og dynamiske undervisningsformer, som til eksempel bruk av Internettet, tv, sosiale medier, internasjonale utvekslinger, forpliktende samarbeid over nasjonale grenser, sosialklasserelaterte integrerte metoder eller selvkritiske og subsidiære granskingsmetoder i undervisningsarbeidet. Dette uheldige forhold står i nøye sammenheng med holdninger hos representanter for arbeidskraften i kunnskapsindustrien, befestet i en statisk kultur og utviklet over generasjoner. Den statiske pedagogikk kan ikke bidra til å skape verken innovasjon eller vitenskap. Derfor kan den statiske pedagogikk også betegnes noninnovativ pedagogikk. Vitenskapen er ikke lønnsarbeid og har ingen del av produksjonsfunksjonen. Statisk pedagogikk leder ikke frem til ny vitenskap. Innovasjon påvirker kombinasjonen av den første og andre innsatsfaktor, er ikke produksjon men utgjør selve grunnlaget for den dynamiske økonomis sfære. Frykten for det ukjente og for annerledeshet er bestemmende for valg av metode og innhold i den statiske pedagogikk. Prøving av studentenes kvalifikasjoner på alle nivåer, fra universitets laveste til høyeste grad, har vist seg å være utilstrekkelig, ettersom systemet dels oppfordrer til og dels utsettes for fusk,

bedrageri og korrupsjon. De mange avsløringer har avdekket kunnskapsindustriens rolle som leverandør av kvalifisert og pålitelig arbeidskraft til alle sektorer i produksjonsprosessen som mindre pålitelig. Den statiske pedagogikken er typisk for kunnskapsindustrien.

Semi-statisk pedagogikk; underviserens økonomiske plattform er profitt, studentens økonomiske plattform er lønn: Denne form for undervisning innebærer at underviser ikke er tilknyttet kunnskapsindustrien men er virksom i det private næringsliv. Underviseren står fritt til valg av innhold og uttrykksform og ønsker å overføre holdninger og kunnskap som er relevante både for offentlig og privat sektor. Studenten fokuserer på krav i kunnskapsindustrien og ansettelse i produksjonsfunksjonen i den statiske økonomi i offentlig eller privat sektor. Det er således ingen eller svært dårlig kontakt mellom innhold og uttrykksform i formidlingen fra underviser, som ønsker å nå et innovativt nivå i pedagogikken, og det som studenten kan akseptere.

Semi-statisk pedagogikk; underviserens økonomiske plattform er lønn, studentens økonomiske plattform er profitt: Studenten er allerede etablert eller ønsker å tre inn på eiersiden i næringslivet mens underviseren har et lønnsarbeiderforhold til kunnskapsindustrien og undervisningen har samme kjennetegn som ved statisk pedagogikk. Studenten opplever i enda større grad at innhold og form er irrelevant for fremtidig arbeid i den statiske økonomis produksjonsfunksjon.

Dynamisk pedagogikk; innovativ pedagogikk, både underviserens og studentens økonomiske plattform er profitt: Denne læringsform finner sted utenfor kunnskapsindustriens domene og representerer spredning av innovasjon. Både lærer og elev er

eiere og dermed også beslutningstakere i sine respektive produksjonsfunksjoner.

Foregangsmenn som Bill Gates, Steve Jobs og Salman Khan har vært på sin måte bidratt til å muliggjøre og gjennomføre dynamisk pedagogikk i stort omfang de seneste tiår. Steve Jobs (Isaacson, 2011) revolusjonerte seks industrigrener med betydning for den dynamiske pedagogikken og Salman Khan¹⁹ grunnla og deriver det største "ennemannsuniversitet" verden har sett.

Det er mennesker med skapertrang og innovasjonskraft utenfor lønnet arbeid i produksjonsfunksjonen som tilfører samfunnet nye muligheter for endret produksjon og derved muliggjør dynamisk utvikling.

NYE JOBBMULIGHETER

Innovasjon tilfører som et biprodukt nye jobbmuligheter til samfunnet og innebærer at gamle og foreldete repetitive mønstre i produksjonsfunksjonene byttes ut mot nye dynamiske metoder hvor de arbeidere som allerede er sysselsatte etterspørres til produksjonsfunksjoner hvor deres forutsetninger som arbeidskraft allerede er prøvet. Denne dynamiske prosess; *creative destruction* (Schumpeter, 1942), slår ut foreldete metoder og produkter og løfter samfunnet til et høyere nivå. Innovasjon innebærer at nye produkter og prosesser gir samfunnet muligheter som tidligere ikke fantes eller ikke kunne utføres like godt. De nye jobbmulighetene som oppstår til følge av nye kombinasjoner av *land* og *labour* tiltrekker alltid arbeidere fra de gamle jobber i den statiske økonomi hvor de allerede er sysselsatt og til høyere lønn, men rekrutterer

aldri arbeidskraften fra arbeidsledighetens rekke (Schumpeter, 1912). Dermed oppstår en temporær kjedereaksjon i rekrutteringen på arbeidsmarkedet i form av opprykk og fremrykk til et stadig stigende antall ledige jobber i den statiske økonomien hos produsenter som trenger mer tid for å gjennomføre omstilling. Men "de små skritt utvikling" fører den statiske økonomiens produksjonsfunksjon til et optimum og derved også til et opphør av produksjonen med oppsigelse av arbeidskraften som resultat. I den statiske økonomien skapes det derfor ingen nye jobbmuligheter, det skjer bare en omfordeling av allerede eksisterende arbeid og eventuell volumøkning av statisk arbeid som følge av øket etterspørsel på markedet av varer og tjenester på grunn av sesongmessige variasjoner i etterspørsel og eventuell optimalisering av den statiske produksjonsfunksjon.

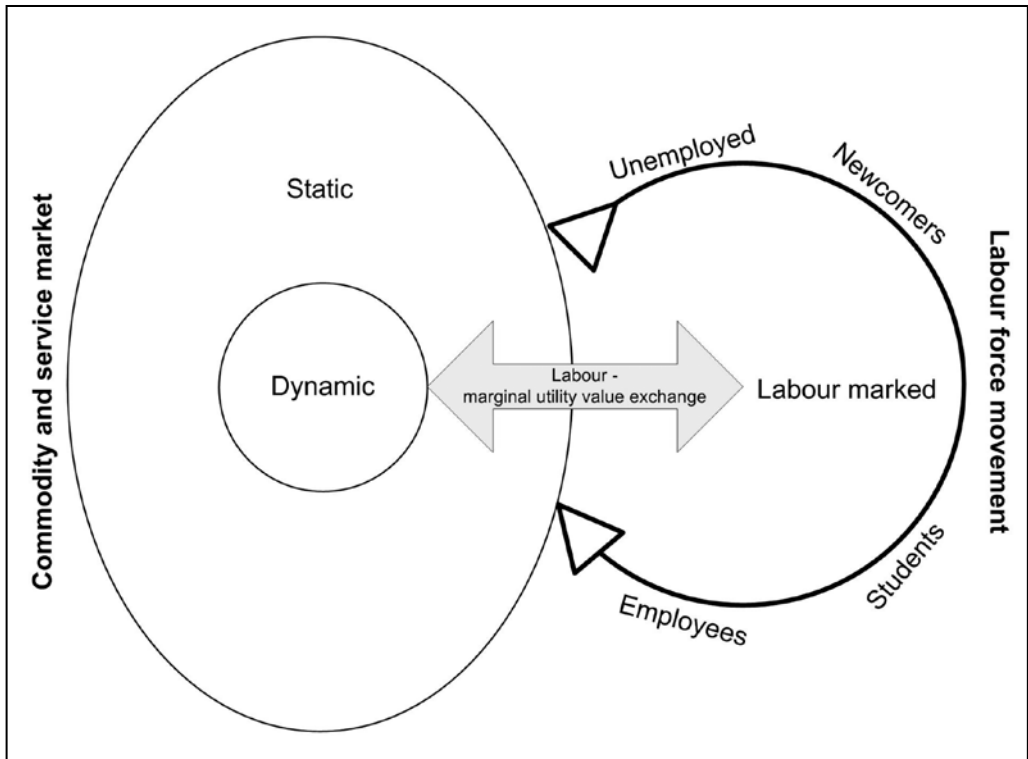
De sykliske svingninger i økonomien oppstår som resultat av radikale, diskontinuerlige endringer skapt av entreprenører. Muligheter for innovasjon finnes alltid latent i tilværelsen og utføres som ledd i entreprenørskap men kan ikke påskyndes eller ledes av sentrale myndigheter, forutsigbare programmer eller planverk. Arbeidskraften i den statiske økonomis produksjonsfunksjoner kan således ikke skape innovasjon. Den statiske økonomiens produksjonsfunksjoner klarer bare å produsere mer av det samme, men ikke endre den statiske økonomis forutsetninger slik at nye jobbmuligheter oppstår.

KONKLUSJON

I økonomisk sammenheng defineres arbeid som den andre innsatsfaktor i en statisk produksjonsprosess hvis hensikt er økonomisk overskudd. Arbeideren utfører sin

---

¹⁹ Kahn Academy har mer enn 4 millioner studenter hver måned over hele verden, tilbyr mer enn 3400 videoforelesninger og har levert mer enn 193 millioner leksjoner, alt basert på online teknologi.

Figure 2. Innovation and the labour force movement. Sandal, 2010.

Labour force: The actual number of people employed or has workability in an economy.

Employees; people employed in static or dynamic production functions.

Students; those who are educated in the knowledge industry ready for attaining a job.

Newcomers; people who newer have had a job and their qualifications are unproven.

Unemployment; newcomers who failed in attaining their first job, workers who lost their job and who's qualification are proved and not possible to engage in the production functions, be it static or dynamic.

Labour market; where competition between labour and jobs takes place.

Commodity and service market; static and dynamic.

Labour – marginal utility value exchange. When new jobs are being created employers will be extracted from those processes in where they already successfully are employed.

funksjon basert på at alle beslutninger tas ut fra kjente forutsetninger. Både arbeideren og direktøren handler på rutineplanets nivå innenfor de fastlagte rammer, formet av de jobbkrav som tradisjonen, sedvanen, regler og rutiner har opparbeidet over et langt historisk perspektiv. Dette fenomen gjelder

ikke bare i industriell virksomhet, men gjør seg gjeldende i alle sektorer, privat som offentlig og på alle nivåer. I arbeidsfunksjonen er menneske og maskin ett, og de er uløselig knyttet til hverandre. For sitt arbeid mottar arbeideren rettferdig lønn, som er uttrykket for den marginale nytte arbeideren tilfører

produktet, og som han selv har disposisjonsretten over, men intet annet.

Deltakelse i arbeidsprosessen kan innebære mange uheldige konsekvenser for arbeiderens liv, helse og velferd, hvor identitetsforvirring og krenkelse av borgerlige rettigheter er særdeles fremtredende. Det er likevel arbeiderens eget valg å tre inn i produksjonsprosessen og der innordne seg de forhold som arbeidsfunksjonen krever. Et fritt arbeidsmarked innebærer også retten for enhver til å avstå fra lønnet arbeid i produksjonsfunksjonen.

Kunnskapsøkonomien omfatter kunnskapsindustrien og tilknyttede relaterte økonomiske områder, underleverandører i alle sektorer, myndigheter og forvaltning. Kunnskapsindustriens viktigste tilskudd til samfunnet er som arbeidsgiver, oppdrager av operativ og fremtidig arbeidskraft, samt kunnskapens og moraletikkens vokter.

Kunnskapsindustrien inneholder derimot ikke det som er nødvendig for dynamisk omstilling av egen produksjonsprosess eller bidrag til samfunnets endring og utvikling. Universitet og akademia er ikke en oppfinnelse av nyere tid men kom til verden da mennesket fikk tale og tanke og er et resultat av konservativ tenkning og holdinger. Kunnskapsindustrien omfatter verken innovasjon eller vitenskap og er utelukkende basert på lønnsarbeid og repetisjon hvor eventuell endring forutsetter forutsigbar, kontrollerbar og lineær suksessjon. Arbeidskraften har i kunnskapsindustrien en dobbel rolle; produksjon av kunnskap og selvjustis, og det fremtredende bilde er at arbeider står mot arbeider.

Kunnskapsindustriens makthierarki er en effektiv hindring for utvikling av nye ideer, vitenskap og kommunikasjon med den omkringliggende verden. Produksjonsresultatet i kunnskapsindustrien er fremkommet

gjennom sensur og sanksjoner av hovedmannen og arbeidsgiverorganisasjonene som siste instanse og avspeiler intet annet enn et uttrykk for regentens vilje.

Læringsresultatene ved overføring av kunnskaper fra professor til student i kunnskapsindustrien er bestemt ut fra den økonomiske plattform foreleseren og studenten har; lønn eller profitt. Den statiske pedagogikken er typisk for kunnskapsindustrien og rommer ingen mulighet for verken vitenskap eller innovasjon.

Innovasjon skaper forutsetninger for nye jobbmuligheter. Muligheter for innovasjon finnes alltid latent i tilværelsen og utføres som ledd i entreprenørskap men kan ikke påskyndes eller ledes av sentrale myndigheter, forutsigbare programmer eller planverk.

Den statiske økonomis produksjonsfunksjoner klarer bare å produsere mer av det samme men ikke endre den statiske økonomis forutsetninger slik at nye jobbmuligheter oppstår.

Mennesker flest er ydmyke og de kjemper for å holde sine liv gående. De søker rettferdighet, trygghet og fremgang i sine liv. Derfor er de takknemlige når politikere står frem for å ta ledelsen, ikke bare over samfunnet men også over menneskenes liv. Men verken politikerne eller kunnskapsindustrien makter oppgaven og derfor blir menneskene overlatt til seg selv i møtet med livets strevsommelighet.

Den globale økonomiske krisens redningsmann blir derfor verken den politiske sjefen eller kunnskapsindustriens *Vertreter*. Derimot bør samfunnet sette sin lit til entreprenørene, den alminnelige kvinne og mann som gjennom sin skapertrang og innovasjonskraft utfører de nye kombinasjoner av *land* og *labour* og bringer dynamisk vekst og utvikling til samfunnet og til menneskenes beste.

LITTERATUR

Drayton, Bill, (2012): "Empathy-based ethics: a strategic essential. The practice strategic communications". Forbes India, Third Anniversary Edition. May 25. 2012.

Ferguson, Charles, (2012): Predator Nation, Corporate Criminals, Political Corruption, and the Hijacking of America. New York, Random House, Inc.

Isaacson, Walter, (2007): Einstein: His Life and Universe. New York: Simon & Schuster, Inc.

Isaacson, Walter, (2011): Steve Jobs. New York: Simon & Schuster, Inc.

Krugman, Paul, (2012): End this Depression now! New York: W.W: Norton & Company.

Lindstrom, Martin, (2011): Brandwashed: tricks companies use to manipulate our minds and persuade us to buy. New York: Random House Inc.

Sandal, Jan-U., (2007): Sosial-entreprenøren – agent med rett til å endre. Oslo. Kolofon.

Sandal, Jan-U., (2010): The social entrepreneur pyramid with a Nordic perspective on social entrepreneurship. Lund. Lunds universitet.

Sandal, Jan-U., (2011): "Introduksjon til Joseph A. Schumpeter: Entreprenørprofit – et insitament til demokratisk utvikling". Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1/2011.

Schumpeter, Joseph A., (1934/2008): The Theory of economic Development. New Jersey: Transaction Publishers.

Schumpeter, Joseph A., (1942/1975): Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper & Row Publishers.

Stossel, John, (2012): No, they can't: why government fails – but individuals succeed. New York: Simon & Schuster, Inc.

Sullenberger III, Chesley B., (2012): Making a Difference. New York: Harper Collins Publishers.

Swedberg, Richard, (1991): Joseph A. Schumpeter – His Life and Work. Cambridge, UK: Polity Press
www.Ashoka.org. 2012-07-05: Sofia Appelgren
www.Kahnacademy.org. 2012-07-05
www.un.org/womenwatch/calendar/5: 2012-11-12

JAN OTTO ANDERSSON

(Retired reader in economics at Åbo Akademi University)

Degrowth

123

The attention given to “degrowth” has swelled at the same time as the calls for more economic growth have become more desperate. The article presents texts that have contributed to a movement for degrowth and discusses the conditions for a managed downscaling of production and consumption. More and more people recognize the need to free our economies from the pressure to grow constantly. Is it possible to adopt degrowth in an economy that has been stamped by a growth syndrome?

177

HANS C. BLOMQUIST

(Hanken School of Economics)

Economic integration in Asia: effects on the regional cohesion

132

The aim of this article is to discuss the ongoing economic integration process in East Asia from the point of view of Asian cohesion, i.e. whether centrifugal or centripetal forces seem to dominate in the region. A limiting factor is the fact that supranational institutions are out of the question in Asia of today. Decent political relations between the different countries again would be conducive to integration. Competing security arrangements are a disturbing factor as far as cooperation in other areas is concerned. The American hub-and-spokes policy towards Asia with its bilateral character has consistently resisted exclusively Asian arrangements. On the other hand, China’s role has also been ambiguous.

FINN OLESEN

(Department of Business and Management, Aalborg University, Denmark)

Macroeconomics and the demand for realism

143

Seen from the perspective of many economists, the modern mainstream macroeconomics seems to very victorious indeed. Due to its methodological approach and its theoretical general equilibrium framework it has gained huge scientific status at least among the members of its own community. However, not all macroeconomists would necessarily agree to such a statement. Especially those within the heterodox branch of macroeconomics are rather skeptical of the seemingly success of the modern mainstream macroeconomics. They argue

that the modern mainstream has neglected the claim that macroeconomic theory has to be, at least to some degree, realistic in its assumptions and in its general content.

JAN-URBAN SANDAL
(Norway)

Labour, innovation and strenuous of life

157

178

New jobs do not occur as result of “small steps development” in the static part of the economy. Traditional thinking, mentality and production can only produce more of what already exists. Innovations, on the other hand, transform the old patterns of thinking and producing and create new job abilities. Production processes in the new dynamic part of the economy reemploy employees because their abilities already have been proven. Economic solutions to the global economic crisis will not be conducted by the political boss or the representative of the knowledge industry; it’s the entrepreneurs who in the end of the day will be in charge.

RÅD TILL SKRIBENTER

HUR LÄMNA IN BIDRAG?

Vänligen insänd bidrag till tidskriften i elektronisk form till huvudredaktören eller redaktionssekreteraren som bilaga till e-post (attachment, ange som ämne att det handlar om en artikel till EST). Formatet på datafilen bör vara av standardformat såsom Microsoft Word. Artiklarna bör helst inte vara längre än 24 sidor i B5-format med radavstånd 2 och fontstorlek 11 pt. Till artiklarna bör fogas abstrakt på svenska och engelska (inkl. titeln och arbetsplatsens namn på engelska). Längden på abstrakten bör helst inte överstiga 100 ord per abstrakt.

Översikter, bokrecensioner och kommentarer bör ej överstiga sex sidor eller 10 000 tecken. Undantag kan dock göras speciellt i fråga om översikter.

En kort författarpresentation bör bifogas. Av presentationen bör framgå titel, arbetsplats och e-mail adress. Några rader om den egna forskningsinriktningen eller motsvarande bör också ingå. För artiklar med flera författare bör samtliga författare presenteras.

Inlämnade artiklar behandlas av redaktionen i samarbete med utomstående granskare (referees). Övriga bidrag granskas av redaktionen. Eventuella revideringar och ändringar görs av skribenten i samråd med redaktionen.

INSTRUKTIONER FÖR MANUSKRIFTET

Manuskriptet skall skrivas på svenska. Även manuskript på andra nordiska språk kan komma ifråga. Endast i undantagsfall kan engelskspråkiga manuskript accepteras. Manuskript för artiklar skall i allmänhet organiseras enligt följande:

Kort sammandrag.

Artiklens titel (klar, deskriptiv och inte för lång). Skrivs med **fet stil och 24 pt.**

Namn på författaren (författarna) . Skrivs med **fet stil och 14 pt.**

Texten

Referenser

Kort sammandrag på engelska (inkl. titeln på engelska).

Tackord och eventuellt angivande av att artikeln baserar sig på ett föredrag eller en lectio precursoria sätts som fotnot till rubriken på första sidan.

TABELLER OCH FIGURER

Alla tabeller och figurer bör ha lättförstådda rubriker och numreras (t.ex. **"Tabell 10. Rubrik"**). Rubriken på tabeller anges ovan om tabellen och på figurer under figuren. Använd **fet stil**. Vid konstruktion av tidsserier och spridningsdiagram bör axlarna namnges och skalan anges. Användningen av förkortningar och koder bör undvikas.

I manuskriptet kan tabeller och figurer placeras inne i texten eller så i ett separat dokument. Ange dock i så fall ungefär var i texten tabellen eller figuren skall placeras.

REFERENSER

Alla publikationer som nämns i texten skall samlas i en lista **"REFERENSER"** placerad sist i manuskriptet. Om texten innehåller en referens till en källa skriven av fler än två författare skall det första författarnamnet följas av ett "et al.". I referensförteckningen skall dock alltid alla författares namn finnas med. Referera i texten till författarens namn (utan initialer) med årtal eller om nödvändigt (vid citat) till sida (sidor). Exempel: "Eftersom Andersson (1972) har visat att..." "Detta resultat är i samklang med resultat uppnådda senare (Pettersson, 2005, s. 1-2)".

Referenser citerade i texten skall ordnas kronologiskt. Referensförteckning skall ordnas alfabetiskt enligt författarnamnet och kronologiskt enligt författare. Använd fonstorlek 9 pt.

Referenslistan görs enligt följande modell:

Böcker: **Arrow, K. J. (1951):** Social Choice and Individual Values. Wiley, New York.

Tidskriftsartiklar: **Becker, G. S. och Stiegler, G. J. (1977):** "De Gustibus..". American Economic Review vol.76, s. 79-90.

Samlingsverk: **Boulding, K. E. (1966):** "The economics of the coming spaceship Earth". I Jarret, H. (red.) Environmental Quality in a Growing Economy, ss. 3-14. Resources for the Future/Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Webbdokument: **Gayer, T., Horowitz, J List, J.A. (2005):** "When Economists Dream, They Dream of Clear Skies", The Economist's Voice: Vol. 2: No. 2, Article 7. <http://www.bepress.com/ev/vol2/iss2/art7> (2010-08-23); utan underline i **www** -adress.

FOTNOTER

Fotnoter bör användas endast om det är absolut nödvändigt. Det är oftast möjligt att infoga informationen i normal text. Om fotnoter används skall dessa hållas så korta som möjligt.

ÖVRIGT

Använd i mån av möjlighet fonten **Adobe Jenson Pro** eller **Times New Roman**. Detta gäller speciellt tabellerna och figurerna.

Notera att tidskriften kan läsas också på tidskriftens hemsida omedelbart efter publiceringsdatumet. Varje författare erhåller en fil i pdf-format av den ombrutna versionen av sin artikel. För mera information se <http://www.ekonomiskasamfundet.fi>

VAMMALAN KIRJAPAINO OY 2012